

România literară

SĂPTĂMINAL
AL
UNIunii Scriitorilor

30 ianuarie —
5 februarie 1992
(Anul XXV)

2

Caragiale, mereu Caragiale

AU TRECUT o sută patruzeci de ani de la nașterea lui I. L. Caragiale și optzeci de ani de la moartea lui, dar... nu avem nici o dovadă că au trecut. Personajele și situațiile de care scriitorul a ris în hohote au rămas aceleași. În plus, ceea ce era doar ficțiune în opera sa a devenit realitate. Drept urmare, avem acum cu adevărat un partid liber-schimbist, al cărui scop este, bineînțeles, ca România să fie bine și tot românul să prospere.

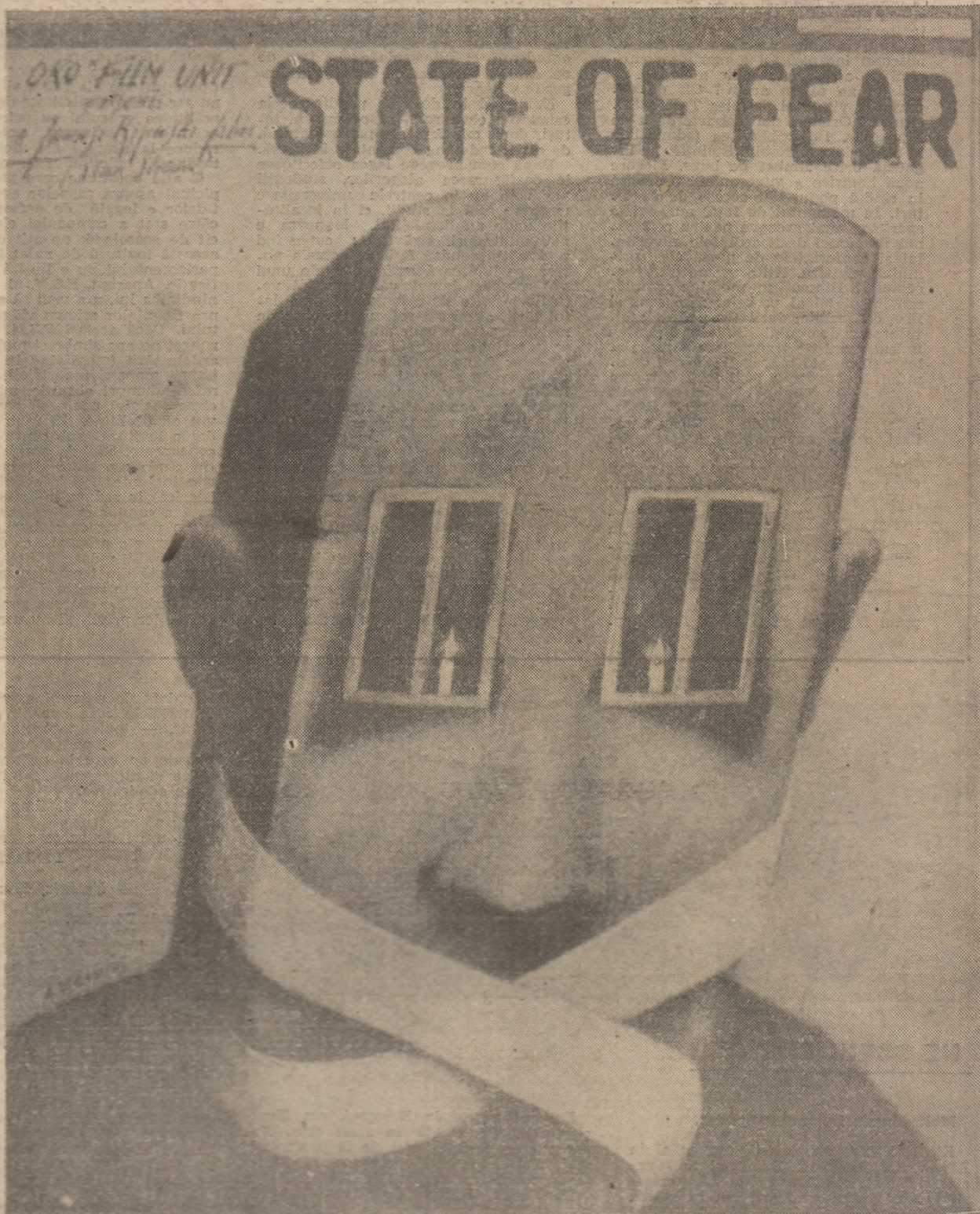
Personajele și situațiile au rămas aceleași în esența lor, ceea ce nu înseamnă că nu și-au găsit înfățișări noi, datorită cărora sînt mai comice și, desigur, mai tragice. Rică Venturiano a părăsit-o pe Zița și o cîntă acum în versuri (dar și în proză) pe însăși țărișoara lui, România Mare. Vocea poetului nu mai seamănă cu aceea a unui motan rătăcit pe acoperișuri, ci cu aceea a unui ciine turbat, dar ideea este aceeași: Al tău pentru eternitate și **per toujours**. Farfuridi, așa personaj șters cum îl știm, a venit pe neașteptate în prim-planul vieții politice, ales cu o majoritate covârșitoare de voturi, și și-a redus discursul la o singură frază: să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica. El l-a trădat pe Brînzovenescu, cu care părea să formeze un cuplu inseparabil, pentru că — nu-i așa? — se poate recurge și la trădare, dacă o cer interesele partidului. În schimb, Farfuridi nu s-a consolată: trădare, trădare, dar s-o fi știut și el. Venerabilul Trahanache acum se sprijină în baston. El a rămas prezident a tot felul de comitete și comiții. Doar poziția sa în Academie era să se clatine din cauza unei scrisori plastografiate de câteva sute de scîrta-scîrta pe hîrtie; însă pînă la urmă venerabilitatea a învins. Pristanda a ajuns la pușcărie, sub acuzația de genocid, dar o duce bine (il poate vedea, la un televizor în culori, și pe popa Pripici, oficiînd singur sau cu un întreg sobor de preoți slujbe de sîntire și mai ales de consfințire a comunismului).

Visul lui Cașavencu de a avea și noi falșii noștri tot nu s-a împlinit, din cauză că nu avem încă o lege a falimentului. Ca și altădată, numai conu' Leonida mai crede în revoluție. Iar sute de Nae, așteptînd ca nevestele lor să nască, fac politică (la coadă) și încredințază tendința guvernului de a împrumuta valută din Occident: ...de cîte ori am spus eu (span și) că o să se-nfunde odată cu cheltuielile nebunești, care pot pentru ca să zic că nici o țară nu s-a mai întimplat, pentru ca să vie și să zică la un moment nu mai am drept ca să mă împrumut fără voi a dîruțale! care atunci însemnează că nu mai poți independență nici la tine acasă, după ce ți-ai vîrsat singele...

...După ce ți-ai vîrsat singele. Aceasta rămîne singura realitate neprevăzută de Caragiale. Mii de tineri și-au riscat viața, iar mulți dintre ei și-au pierdut-o cu adevărat — și nu în retorica cine știe cărui personaj — din dorința ca prostia și răutatea cu care a luptat o viață întregă și scriitorul să cadă de la putere. Dar n-au căzut. În felul acesta, opera lui Caragiale își păstrează o regretabilă actualitate.

Ce bine ar fi ca această operă să devină inteligibilă pentru copiii noștri! Am avea noi grijă să facem muncă de filologi, explicînd orice aluzie din text, numai să nu mai existe lumea pe care a reprezentat-o scriitorul, cu atîta vervă. Deocamdată, însă, citînd opera lui Caragiale, înțelegem fără nici o dificultate totul. Absolut totul.

Alex. Ștefănescu

A. PAGOWSKI: Afis pentru filmul STATE OF FEAR de Janusz Kijowski. Număr ilustrat cu lucrări din expoziția Afisul polonez deschisă la Teatrul Național, Galeria Etaj 3,4

DIN SUMAR:

- Între Tara Surisului și Tara Sughitului • Liberalismul și inamicii sai • Un eseu de Ștefan Cazimir: Domina optima • Exilul uitat • In memoriam Tudor George • Virgil Ierunca: Fragmente de jurnal • Convorbire cu Ioan Groșan despre Lucian Pintilie • Politica unturii de pește • SUFLETE MOARTE — un eseu despre cariera politică a lui Gorbaciov

● Revista noastră își oferă serviciile pentru publicitate și reclamă tuturor celor interesați; pentru stabilirea condițiilor financiare și a graficului de apariție rugăm a se lua legătura cu redacția la sediul său din Calea Victoriei nr. 133 sau la telefoanele: 50 47 28, 50 33 69 și telefax 12 82 53, luni și marți, orele 12-16, și joi și vineri, orele 13-19.

Între Țara Surîsului și Țara Sughițului

PENTRU covârșitoarea majoritate a românilor lui Decembrie '89, fascinați de smailul (mai persistent decât al pisicii din Cheshire) al domnului Iliescu, România avea să se transforme urgent într-o a doua țară a surîsului: cînd, apoi, între alte bazaconii ni s-a vorbit și despre modelul japonez, lucrurile erau ca și aranjate.

Modelul japonez nu e, de altfel, o obsesie de ultimă oră a comuniștilor români. Ea bîntuie frenetic prin presa anilor 68-73, cînd România avea, pasămite, alături de Japonia (pe care o mai și întreceam la mustață, din cînd în cînd), rata cea mai înaltă a dezvoltării industriale. Lucrurile ar fi rămas în ridicolul lor, dacă n-am fi observat că obsedatului japorizării, dl. Ion Iliescu, ocupa în perioada cu pricina cele mai înalte poziții în ierarhia de partid și de stat. Încă un argument al arhicunoscutei incapacități a marilor comuniști de a-și uita vechile metehne.

Unde ne aflăm acum? Cît de departe de visată și promisa Țară a Surîsului? Oricum, mai departe decât de Tipperary. Inflexibilitatea (admirabilă în felul ei) a domnului Stolojan ne îngheață orice zîmbet pe buze. Fiecare nouă hotărîre a guvernului provoacă în rîndul populației accese de sughițuri. În momentul de față nu există sperietori mai grozave pentru cetățeanul României decât ședințele guvernului și conferințele de presă ale primului ministru. Atîta vreme cît președintele Iliescu se menține campionul imbatibil al vorbelor fără sens și fără consecințe, duritatea-pe-înțelesul tuturor a domnului Stolojan rămîne unicul canal de transmitere a mesajelor nefaste ale puterii. Limbajul domnului Iliescu n-a ieșit încă din faza esopică — un limbaj obișnuit mai mult să ascundă decît să comunice. Reflexele ședințomaniei de partid au paralizat orice expresivitate a instituției prezidențiale. Gîndurile domnului Iliescu sînt ambalate în materialul flasc al nepuținței de a depăși poncifile comuniste.

Indiferent de limbaje, însă, tertipurile rămîn aceleași. Mai grosolane, în cazul președintelui, mai subtile în cazul premierului — și de-a dreptul grotesci în cazul parlamentarilor. Domnul Iliescu încă se mai împiedică în principii, domnul Stolojan mai are scrupulul frigid al cifrărilor. Parlamen-

tarii — nu, în parlamentul României se joacă fără plîsă dedesubt. Moravurile activștilor travestiti în domni senatori și deputați fac deliciul unei țări care dacă nu are piine, are măcar cîrc din abundență. Mai cîdat e că acrobaziile majorității parlamentare (plus satelții) nu sînt atît de gratuite, pe cît par. Sînt uluit de inconștiența cu care indivizii cu pricina votează. Lege după lege, tot ceea ce li se pune în fața ochilor. Infoiați în pene ca niște pînuni, ei trăiesc cu iluzia eternității: ei confundă Parlamentul cu Academia. Fij mîncă istorie pe piine. Să nu-și fi pus nici o clipă problema că mulți dintre ei nu vor mai fi, după alegeri parlamentare? Și că legile strîmbe care le-au ieșit din mîini li vor afecta și pe ei, intușabili de acum? Probabil că nu. Obșnuiți să trăiască de pe azi pe mîine într-un ordin și altul venit de sus, nu binele aproapului li obsedează, ci supușenia oarbă față de cei care li vor pune pe liste și la alegerile viitoare.

Neîntrînd în detalii prietore la campania electorală, să observăm, totuși, două mișcări ale parlamentului, de altfel îndelung comentate în presă.

După cum prevede legea referitoare la desfășurarea alegerilor, studenții vor vota nu în centrele universitare unde se află la studii, ci în localitățile unde au domiciliul. Manevra e mai mult decît străvezie: cunoscînd poziția tineretului față de actuala putere, se limitează astfel efectele unui vot compact împotriva. Una sînt voturile risipite de-a lungul și de-a latul țării, alta este refuzul în masă, în marile centre urbane studentești.

Nu trebuie neglijată nici ipoteza posibililor demonstrații ori proteste organizate de studenți în ziua alegerilor. Stranie situație: la doi ani după preluarea conducerii, fesenistii sînt înspăimîntați tocmai de cei care le-au pus pe tavă puterea. În schimb se sprijină pe instituția care, inițial, a fost punctul forte al represiunii revoluției: armata. Scoțînd maximum de profit din culpa morală a unei părți și din cea juridică a alteia din armată, fesenistii reînstituie, de fapt, situația prerévolutionară.

Astfel, zecilor de mii de studenți din centrele universitare li se interzice, practic, să joace pînă și cel mai nesemnificativ rol politic. În schimb, militarii vor vota în localitățile în care sînt in-

corporați. Chiar dacă n-am lua în considerare indoctrinarea de tip naționalist-șovin practică azi în armată (e suficient să privim celebra emisiune de la televizor pentru a ne da seama ce fel de democrație visează pentru noi armata ori să răsfoim publicațiile de circuit închis, Armata poporului, rebotezată Armata României sau La datorie, surori gemene ale Europei și României Mari), procedeul rămîne în corect. În felul acesta se creează posibilitatea ca, mai ales în orășelele de provincie, puterea locală să fie aleasă nu de către locuitorii permanenți, ci de ostașii „flotanți”. După logica fesenistă, studentul care-și petrece între patru și șase ani într-un oraș nu are nici un drept să participe la viața lui politică. În schimb colegul său care n-a intrat la facultate poate s-o facă, deși locuiește acolo doar un an și jumătate. Locuiește e un fel de a zice, pentru că, în afara cinematografulor, a parcurilor și a berărilor, în permisia (ipotetică) de la sfîrșitul săptămîinii nu are nici o posibilitate de a cunoaște realitatea orașului cu pricina. Or, în acest caz, pertinenta votului său se reduce la simplul act mecanic al introducerii buletinelui de vot în urnă.

O altă chestiune care provoacă suspiciuni asupra șanselor egale ale partidelor e legată de nefinanțarea de către stat a campaniei electorale. Pe cît de grosolană pe atît de eficientă, această lovitură de palat în interiorul parlamentului nu e lipsită de semnificație. Aparent, F.S.N.-ul în magnanimitatea lui, n-a vrut să greveze asupra finanțelor oricui vlăguit ale statului. Dacă același F.S.N. nu ar fi aruncat pe apa simbetei multe din miliardele țării menținînd în viață murlibunzi moșterii industriali, organizînd referendumuri absurde, mituind unele clase sociale pe gestul ar fi avut credibilitate. În fapt F.S.N.-ul a dat o lovitură sub centură partidelor concurente. Sărăcia cronică a acestora (în ciuda masinilor de bani descoperite în iunie 1990 la sediile partidelor istorice) le reduce la situația disperată a unui alergător descult pe un drum presărat cu cioburi de sticlă.

Sigur, s-a afirmat că F.S.N.-ul nu există. El e doar o ficțiune politică intrupată din teama aparatului birocratic-administrativ de a nu rămîne pe drumuri. El e singura garanție că precarele lor privilegii nu vor dispărea cu

totul. Nu s-a înțeles, încă, din păcate, că în România actuală nu se confruntă două ideologii, ci două forțe sociale contrarii: burocrăția conservatoare (incluzînd administrația, armata și organele de reprimare, precum și o bună parte a populației inactice și speriată de un viitor pe care nu-l poate controla) și subțirea pături activă a societății.

Cu excepția președintelui Iliescu și a camarilei sale (extinsă pînă la nișele de sus ale parlamentului) nu se poate vorbi, practic, de diferențe majore de natură ideologică între putere și opoziție. Astfel se explică și absența totală a polemicii de idei. Programele electorale ale puterii și opoziției par trase la același sapiograf. Și unii și alții sînt anticomuniști. Și unii și alții vor democrație. Și unii și alții ridică în slăvi economia de piață. Tensiunile apar în momentul cînd unii nu vor să renunțe la privilegiul iar ceilalți nu le pot dobîndi. În aceste condiții, societatea românească se află în situația de șah, fără posibilitatea matului.

Încleștarea disperată a forțelor aflate în competiție e fără sorți de soluționare tocmai pentru că elementul ideologic a dispărut complet. În luptă nu se află doar roșii și albaştrii (să zicem), ci și o seamă de culori intermediare — ca să nu mai vorbim de nenumărații „pătați”. Nici una dintre ideologiile care au ocupat avanscena politică nu pare să convingă masa electoratului. Prin urmare, e de presupus că organismul bolnav al societății va suporta din ce în ce mai greu grefele acestor medici improvizați. Iar imaginea alegătorului român — adăvărat cetețean turmentat, rătăcind între promisiunile unor sirene mincinoase și cîntecul anemic al unui cor invizibil — e departe de exigențele democratice ale zîmbetului Japoniei. Îndreptîndu-se spre urne el nu zîmbește, ci sughițe. Or, se știe, sughițul e adeseori simptomul cardiacilor incurabili.

Mircea Mihăieș

P.S. Despre patriotismul pe termen scurt al puterii vorbește starea jalnică a economiei țării. Despre cel pe termen lung — stupefiantele afirmații ale cetețeanului Theodor Stolojan privitoare la posibila aderare a României la C.S.I.

NE SCRIB CITITORII

Mult stimat Domnule Director,

EXCELENTA dv. revistă ajunge și în Israel. Am lăsat în România buni vecini, prieteni, colegi care îmi trimit ziar și reviste. Astfel sînt oarecum la curent cu evenimentele din țară, dar aflu totul cu intîrziere. De abia acum câteva zile am primit și am putut citi revista dv. nr. 24 din 13 iunie, în care mare parte este rezervată aniversării a 102 ani de la stingerea Poetului.

Dacă, în ceea ce privește moartea lui Eminescu nu există nici un dubiu, că ea s-a produs la 15 iunie 1889, în ceea ce privește locul nașterii și data nașterii, vreu să vă scriu cite ceva.

În anul 1850 încă nu exista în Principatul instituția Stării Civile. De ar fi existat, desigur că ar fi emis un certificat de naștere, care ar fi înlăturat orice dubii. Călnescu, în a sa „Istorie” la pag. 443, vorbind despre părinții lui Eminescu care se stabiliseră la Ipotești, scrie: „Aci sau în Botoșanii apropiați se născu la 15 ianuarie 1850, Mihai Eminescu”. Deci, dubiu.

„Dicționarul Enciclopedic Român” din Editura Politică, 1964, serie (pag. 257): „S-a născut la Botoșani (după unii la Ipotești)”.

Nici aci, deci, nu putem afla, cu precizie, unde s-a născut Eminescu.

Nicolae Iorga („Pagini Albe”, Editura Ion Creangă, 1985) la pag. 47, „Născut în colțul de cătră graniță al Moldovei de sus...”.

Eu sînt născut la Botoșani, am făcut cîțiva ani de școală în acest oraș. Nu am auzit niciodată, nici de la profesorii mei, nici de la alte persoane, că Eminescu nu s-ar fi născut la Ipotești.

Dar, dacă în ceea ce privește locul nașterii mai pot interveni discuții, în ceea ce privește data nașterii, indicată de toți istoriografuli a fi 15 ianuarie 1850, este de precizat: ceva.

Cum am mai scris, la acea dată nu exista Oficiu de Stare Civilă. Evenimentele civile din viața locuitorilor erau consemnate (nașteri, botezuri, cununii, divorțuri, decese) de către preoți în niște registre pe care le țineau dinșii la bisericile respective unde slujeau.

Îmi permit să deschid o paranteză. Nicolae Iorga, în Memorialele sale, scrie că foarte multe informații de care s-a folosit în studiile și lucrările sale, le-a găsit în hrîsoavele și registrele de la mănăstirile și bisericile pe care le-a cercetat.

Revenînd la Eminescu, în registrul catedral „Uspenia” din Botoșani este consemnat, că la data de 15 ianuarie 1850 a fost botezat pruncul Mihai Eminovici.

Deci, data de 15 ianuarie este aceea a botezului, și nu a nașterii.

Desigur că, pentru desfășurarea vieții viitoare a pruncului, data exactă a nașterii sale nu are nici o importanță.

Poate, doar, pentru istoriografi.

Cred că registrul din 1850 poate fi găsit la Arhivele Statului. Spre convîngere.

Înainte de a termina, vă felicit pentru materialele care apar în „România literară”, — toate interesante, scrise cu competență și pe placul cititorilor. Exemplarele pe care le primesc le dau, spre citire și altora, nu se întînesc decît cu-vînte admirative.

Poate v-am răpit timp cu această misiivă; vă cer scuze.

Cu urări de succese profesionale.

PINHAS ROZENBERG

Natania, 29 octombrie 1991.

Domnule Director,

MĂ ADRESEZ revistei România literară în speranța că despre cele sesizate va putea lua cunoștință și Uniunea Scriitorilor: Am fost și sînt un asiduu cititor al literaturii lui W. S. Maugham. Tot ce apăruse sub semnătura acestuia pînă în anul 1940 în traducerea lui Jul. Giurgea aveam în biblioteca mea. Datorită unor împrejurări independente de voința mea, m-am văzut fără cărțile pe care le îndrăgisem. În prezent literatura lui W. S. Maugham se tipărește cu nemiluita și bineînțeles că am căutat să-mi procur cărțile respective chiar și de la vînzătorii de ocazie. Deci am cumpărat: Glasul porumbiței (Ed. Sirius) și Portretul unui

gentleman (Ed. Cartea Românească), ambele în traducerea d-lui Andrei Bantaș. Verificînd cuprinsul celor două volume, am constatat că sînt identice, traducătorul permițîndu-și să le schimbe doar titlul, după cite o poveste din volum. Pentru același traducător, povestea Alotșliutorul din Glasul porumbiței (pag. 114) devine Domnul Stie-Tot (pag. 52) în Portretul unui gentleman, — Mica tirană (pag. 181) din Glasul porumbiței devine Louise (pag. 102) din Portretul..., — Casa poetului (pag. 176) devine Poetul (pag. 96) și exemplele ar putea continua.

Mă întreb dacă traducătorul și editurile respective nu erau obligate să respecte titlurile volumelor așa cum le-a prevăzutu autorul? A avut traducătorul aprobarea unei derogări de la această regulă elementară? Cum se poate califica această indolență în eroare a cititorului de bună credință, care, privat atîta ani de contactul cu literatura lui W. S. Maugham, cumpără cele două volume și se trezește că de fapt are în față aceeași schițe și povestiri ale celebrului autor?

Mă grăbesc să deschid totuși penal...

IOAN GH. JURCHESCU
avocat — Timișoara

MAJEWSKI: Afișul operei TURANDOT de Puccini

Liberalismul și inamicii săi

EXCELENȚĂ analiză făcută de Mircea Manolescu dichotomiei dintre democrația tribală și cea liberală merită să fie salutăată ca o invitație la discutarea dezinhbită și aprofundată a concepției liberalismului politic, deopotrivă în istoricitatea ei și în vitala ei actualitate. Cum limpede reiese din eseu-lui N. Manolescu publicat în *România literară* din 7 noiembrie 1991, există forme de organizare semi, sau mai degrabă pseudo-democratice care reușesc să simuleze consensul de masă fără a garanta protecția individului împotriva a ceea ce Alexis de Tocqueville numea tirania majorității. Exemplele date chiar de distinsul critic și gânditor politic sînt pe cît de elocvente, pe atît de neliniștitoare: Gruzia post-comunistă este guvernată de un fost dizident naționalist și populist, Iranul de după dinastia Pahlavi se află în mîinile unei teocrații belicoase și exclusiviste. Mai aproape de România, chiar în Balcani, Partidul Socialist al lui Slobodan Milošević (o prea puțin mascată reîncarnare a fostului partid comunist), recurge la demagogia unui naționalism febril și strident pentru a menține populația într-o perpetuă stare de mobilizare și panică. Entuziasmul de masă pentru asemenea variante de neo-tribalism nu trebuie luat drept un indicator al autenticității lor democratice. Dimpotrivă, cum am mai arătat într-o serie de articole publicate în *România literară*, *Meridian*, *Contrapunct*, 22 și *Orizont*, avem de-a face cu opusul tradiției liberale, respectiv cu o recidivă colectiv-populistă înrădăcinată în mit, resentiment și angose greu mărturisibile.

Este cred momentul să ne lămurim termenii și să definim ce înțelegem prin democrație liberală. Prea multe confuzii pot fi observate în luările de poziție din țară în legătură cu acest concept pentru ca întreprinderea noastră să fie inutilă. Să spun de la început că termenul de liberalism face parte din ceea ce aș numi gramatica modernității. Cu alte cuvinte, avansul ideii liberale coincide cu redescoperirea în perioada Renasterii și mai ales a Luminiilor, a ideii de cetățean. Tradiția liberală este indisolubilă de centralitatea individului ca referențial absolut și indiscutabil al universului politic. Pentru viziunea liberală, așadar, individul și drepturile sale naturale au prioritate asupra oricărei cauze pretins superioară. Liberalismul, de la John Locke și pînă la Isaiah Berlin, s-a constituit ca o concepție anti-absolutistă și anti-autoritară, străină de orice tentație de inginerie socială. Liberalismul, spre deosebire de ideologiile care l-au contestat și îl contestă încă, este anti-oracular. Comunismul și fascismul anunțau venirea mileniului. Pentru marxștii, milenul consta din visata societate fără clase, în numele căreia se pot comite toate violențele imaginabile. Pentru nazisți, comunitatea rasială a Reichului de o mie de ani era idealul căruia trebuia să i se subsumeze orice destin individual. În organizările totalitare, spațiul privat este suspendat, iar în conformitate cu decalogul fascist al Ita-

liei mussolinienne, voința individului trebuie dizolvată în mistica omogenității naționale. Pentru stalinisții naționali de tip Ceaușescu sau Enver Hoxha, deopotrivă doctrinari și cinici, individul era un simplu pion manevrabil pentru atingerea scopului final: autarhia națională absolută, izolarea de Occident, paralizia mentală și spălarea pe creier a unui întreg popor. Nazi-comunismul practicat de Ceaușescu a fost astfel un experiment unic de strivire a individualității, de suprimare a autonomiei rațiunii și de exaltare a unor simboluri naționale apocrifă. Pentru că, spre deosebire de patriotismul pozitiv al fondatorilor României moderne, de la Bălcescu la Titu Maiorescu, isteria sovîină a ceaușismului nu era altceva decît o continuă tentativă de negare a ilegalității totale și absolute a puterii comuniste în România. Deșantata frazeologie patriotardă la care se dedau astăzi neo-tribalistii autohtoni nu foarte diferită de aceea a unor grupări similare din alte state foste comuniste, este în esența ei o combinație de teme egalitariste și salvaționist-mitologice de sorginte deopotrivă comunistă și fascistă. Acest straniu hibrid ideologic are ca substrat o profundă ostilitate față de valorile liberale și înainte de toate față de ideea că individul este înzestrat în chip natural cu un număr de drepturi inalienabile. Acest postulat al paradigmei liberale a fost și rămîne principala țintă de atac a direcțiilor totalitare și iraționaliste, fie ele de stînga sau de dreapta.

În remarcabilul său studiu *Liberalism* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986), filosoful britanic John Gray releva următoarele componente fundamentale ale liberalismului: individualismul, în sensul că persoana umană este considerată sacră și dotată cu dreptul natural la libertate, proprietate privată și urmărirea fericirii; egalitarismul etic, conform căruia, prin naștere, toți oamenii au valoare morală egală; universalismul, respectiv axioma unității morale a speciei umane; și, în fine, meliorismul, anume convingerea că ordinea socială existentă poate fi îndreptată, atunci cînd nu este vorba de o tiranie, în chip evolutiv. Așadar, concepția liberală așează în centrul acțiunii și imaginației politice noțiunea libertății înțeleasă ca sferă a non-ingerinței statale în viața individului. Această libertate, o știm de la Benjamin Constant, poate fi definită negativ, prin non-intervenție guvernamentală în ceea ce eu, individul, concep drept sfera drepturilor mele imprescriptibile. Ea poate fi privită însă și sub aspect pozitiv, în sensul că indivizii se manifestă ca subiecți civici, participă activ la procesul democratic.

Deși parte a modernității, prin accentul pus pe drepturile individului, pe consens și pe supremația legii, liberalismul își afla precursori încă în antichitate. Celebra orăție funebă a lui Pericles, cu a sa glorificare a virtuților civice ale ateniienilor se înscrie astfel în nobila genealogie a tradiției liberale, alături de Cicero cu ale sale pasionate pledoarii pentru respectarea legilor. Mai aproa-

I. STAROWIEYSKI : Afiș pentru opera LULU de Albin Berg

pe de timpurile noastre, liberalismul își recunoaște ereditatea în distincția operată de Thomas Hobbes între drepturi și datorii și mai cu seamă în ideea filosofului britanic că datoria statului este să protejeze, iar nu să vătămeze aceste drepturi. Firește, actul de naștere al liberalismului modern este reprezentat de concepția lui John Locke, în *Al doilea tratat despre guvernământ*, privitoare la constituirea unui guvern parlamentar subordonat legii și, îndeosebi, în impecabila sa demonstrație privitoare la legătura indestructibilă dintre libertatea individuală și proprietatea privată. Să amintim, fie și în treacăt, momentul epocal reprezentat de Adam Smith, cu a sa *Avuție a națiunilor*, în care economistul scoțian incrimina orice tentativă statală de a limita libera acțiune a indivizilor în economie. Firește, multe din tezele tradiționale ale liberalismului economic aveau să fie amendate în secolul nostru, mai ales odată cu tranziția societăților occidentale spre statul bunăstării și apariția unui sistem de protecție guvernamentală pentru șomeri și alți defavorizați. Ceea ce a rămas valabil este nucleul politic și moral al liberalismului: afirmarea libertăților individului într-un stat de drept, refuzul de a investi orice autoritate colectivă cu dreptul de a limita libertățile civice, fie chiar și în numele unor considerente de urgență istorică. Să nu uităm, în pofida unor inevitabile îngustări ale exercițiului pluralist, chiar și în anii celui de-al doilea război mondial, Anglia și Statele Unite au continuat să fie democrații liberale.

Pentru a reveni la titlul eseului meu, aș spune, în cheierea acestei prime părți dintr-un posibil serial despre șansele liberalismului în societățile post-comuniste, că nimic nu este mai străin de spiritul acestei concepții decît viziunile profetice și promisiunile utopice. Liberalismul se caracterizează mai presus de toate prin realism și prudență. Adversarii săi păcătuiesc prin romantism patetic și aventurism istoric. Liberalismul pune pariu pe rațiune și individ. Inamicii săi celebrează „voința colectivă”. Liberalismul consideră dreptul la fericire ca pe un drept al individului. Dușmanii săi proclamă, unui mai suav, alții mai agresiv, că există instanțe superioare care îi pot dicta individului concepția lor despre fericire. Este, în fond, un conflict ireconciliabil între gmoza utopică, în oricare din ipostazele sale, unele mai aberante ca altele, și viziunea pluralistă, care așează diversitatea și particularitatea la temelia edificiului politic. Pentru profetismul utopic, uneori scientist, alteori iraționalist, politicul este o expresie seculară a mitului și nu se poate sustrage acestei condiționări fatale. Pentru liberalism, nu există o soluție ultimă pentru dificultățile condiției umane. Voi încheia referindu-mă la unul dintre cei mai inteligenți exponenți ai liberalismului, un excepțional filosof politic și un negalat maestru în disciplina care se numește istoria ideilor. Mă refer la Sir Isaiah Berlin, autor al unor studii devenite clasice, în care *Four Essays on Liberty* (Patru eseuri despre libertate) și *Against the Current* (Împotriva curentului). Într-un volum apărut în 1990, filosoful britanic scria: „Posibilitatea unei soluții finale — chiar dacă uităm sensul oribil de care aceste cuvinte l-au capatat în perioada lui Hitler — se dovedește a fi o iluzie; și încă una extrem de periculoasă. Pentru că dacă o asemenea soluție este privită într-adevăr drept posibilă, atunci firește nici un cost nu va fi prea mare pentru a o atinge: a face omenirea fericită, și dreaptă, și creatoare, și armonioasă pentru veșnicie — există oare un preț prea înalt pentru aceasta? Pentru a pregăti o asemenea omlă, nu există firește vreo limită pentru numărul de ouă ce trebuie sparte — aceasta a fost credința lui Lenin, Trotsky, Mao sau Pol Pot. Intrucît eu cunosc adevărata cale spre soluția ultimă a problemelor societății, știu direcția spre care să conduc caravana umană; și deoarece tu ignori ceea ce eu cunosc, nu ți se poate acorda nici măcar o minimă libertate de alegere, dacă vrem să ne atingem scopul. Tu declari că o anumită politică te-ar putea face mai fericit, sau mai liber, sau ți-ar da mai mult spațiu de respirație; însă eu știu că te înșeli, știu ce ai nevoie și mai știu ceea ce toți oamenii au nevoie: iar dacă există rezistență bazată pe ignoranță ori reavoință, atunci ea trebuie zdrobită și s-ar putea ca sute de mii de oameni să trebuiască să piară pentru ca milioane să devină fericiți pentru eternitate.” În concluzie, împotriva colectivismului tribalist, utopic și nihilist, liberalismul susține că indivizii sînt capabili să-și cunoască interesele, că voința umană este autonomă, și că suveranitatea poporului se întemeiază pe drepturile cetățeanului.

STASYS EIDRIGEVICIUS : Afiș pentru expoziția de fotografii LUMEA E UN TEATRU

Vladimir Tismăneanu

Cumpăna cu două ciuturi (I)

SE PARE că nouă, românilor, nu ne pasă de istorie. Fie că mai crează în noi indiferența tipică dacică față de moarte, fie că se reactualizează în inconștientul nostru colectiv seninătatea apolinică de tip roman, fie că o ti la mijloc o stratagemă în fața întâmplărilor, oarbe, frica de istorie nu se impune — pare-se — ca prim factor modelator al ființei românești. Nici pentru notiunea „devenire” limba noastră nu s-a prea străduit să caute un cuvânt pur românesc măcar de greutatea lui „trece”. (Avem, firește, „petrecere”, dar el înseamnă, oricum, nu desfășurare procesuală, ci ceva care se consumă rapid, se săvârșește, se încheie pe-a la atingea neapăsător, implinirea. În fața trecerii sună ecoul multiplicat tragic al „treceri”: e o trecere prin Neant, prin golul devorator al acestuia).

Am strecurat, însă, sugestia **devenirii** în însuși miezul „ființei”, fiindcă „fi” (ficus-tis) înseamnă a deveni și nu „a fi” (esse).

Relația sufletului românesc cu istoria ține de ordinul paradoxului. Nu e vorba, firește, de o situare voită în anistorism și temporalitate, de un evazionism înverdat. Impasibilitatea față de istorie, ca și cea față de moarte a Ciobanului Mioriței este, eminamant, simulată. Chiar dacă este, în mod diferent, vădită față de eveniment istoric imediat, spiritul românesc nu se abstrage nicicând de la marea istorie. Marin Preda observa în acest sens că scriitorul român e inclinat cu deosebire să se ocupe de existență, considerată temă absolută din punctul de vedere al artei, și nu de istorie, care apare, în viziunea sa, ca temă relativă. Edificator ar fi cazul Sadoveanu, care privește la următorul război mondial ca la un fenomen care nu merită atenție în raport cu marile evenimente ale ciclurilor naturale. Pentru el, migrația eternă a păsărilor, foaia bălților, ploile, veșnicia pădurilor ar fi fenomene demne de mai mare interes. Sufletul românesc, puțin tulburat de seismele sociale și de incidentele din preajmă ale istoriei, și-ar dovedi, astfel, o moliciune și o indolență de sorginte asiatică, dacă este comparat cu spiritul european modern cărui îi este caracteristică o reacție mai acută în fața a ceea ce se întâmplă în contextul imediat al istoriei. Sadoveanu, conchide Preda, e prea „asiatic” față de gustul mai ascuțit și mai justițiar al unui cititor modern.

„Asiatismul” e o stratagemă a sufletului românesc care a răbdat cu destoinicie teroarea istoriei. Nu întâmplător dacicul „răbdare” nu a putut fi înlocuit de un echivalent pe potrivă din latină sau slavonă, ci a rămas să se specifice un dat esențial al felului de a fi al românului în fața istoriei, ce se desfășoară în aici și acum. Lui îi scapă semnificația întâmplărilor mărunte sau chiar importante, fiindcă legăturile cu Natura îl integrează temeinic în marea istorie, singura care conține.

Sintem, în virtutea destinului ce ni s-a hărăzit, în și întru Natură. Ne-am pătruns chiar de teama de a nu o supăra, de a nu-i pingări cumva sufletul. Dacă e adevărat că două principii au modelat ființa românească, unul dinamic condiționat de păstorie și altul static impus de plugărit și, așa cum afirmă Noica, cele două mari personaje modelatoare au intrat într-o aprigă vrajbă, am respectat în ambele cazuri o rinduire eternă cu ritmuri, cicluri și reînnoiri imutabile. Această imuabilitate a stimulată, înaintea de toate, seninătatea, care se opune epocii (= negării credinței naturale, angoasei sau înfrigurării, greții). Dacă în toate aceste atitudini negativiste și existențialiste, care au, bineînțeles, și nuanțe pozitive, accentul se pune pe existență întru ființă în genere. Sartre concepe omul ca pe un absolut care nu are o natură, ci o condiție metafizică. Esențială este situaarea sub genul lui Trebuie (Solen), al construngerii care îl limitează a priori. Acel Trebuie fatal asupra cărui meditează Ciobanul Mioriței privește, însă, Natura omului, omul ca parte a Naturii.

Putem oare întrevădea în felul de a vedea lumea a românului vreo reminiscență a filosofiei indice? Căci între eu și Ființare nu există, la înzi, careva medieri. Eul țintește existența și Absolutul în mod direct. El își este sieși măsură, ghemului existenței nu l se îngăduie să se respire la voia întâmplării, ci în jurul său. Modul de a se călăuzi pe sine însuși prin **drahma** vorbește despre faptul că sufletul hindus se concepe ca determinat în sine de principiu-lege-datorie. Europeanul ține să-și afișeze individualitatea, indul o ascunde însă în anonim, căci principiu de care se călăuzește personalitatea (ahancara) este să nu fie cunoscut. Gîndul indului are forma de undă (dharma), în timp ce gîndul europeanului se conturează ca un atom. Sufletul indic e ontologizat la un extrem, iar Ființarea psihizată. Brahmanul universal se infiltrează prin orice inspirație în atmanul individual.

În lumina conțentului indice despre relațiile Eului cu Totul, sufletul românesc pare nu atât ontologizat cât pre-ontologizat fiindcă își stie a priori determinările.

Statutul ontologic al Universului se conține simbolic, în contemplația românească a ființei, din modul conțentativ al Cio-

banului Mioriței și de modul activ al Mesterului Manole din a se dovedi cu eternitatea. În ambele cazuri ni se înfățișează, firește, zările virginal ale primordiilor, ale arhetipurilor. Ait Ciobanul, cit și Mesterul sint oameni arhaici, concepind o rinduire a actului cosmogonic. Timpul istoric este depășit prin jertfă (în ambele cazuri), incorporarea în etern are loc prin simpla conștință a apartenenței la Tot. În cele două balade care ne exprimă ființa, personajele nu populează sfera obișnuitului, comunului, ele nu cad în istorie și în conțent: unul vorbește cu o oaică năzdrăvană, celălalt întrece pe toți zidarii, deci poartă pecetea sacrului și chiar a Geniului. Ei sint, la nivelul lor, inteligente superioare și se vor muta lesne într-o sferă „hyperionică” a reprezentărilor. Sint, adică, con-generii și con-geniții Hyperionului eminescian. În măreția lor etică, rămîn „nemuritori și reci”, față de destinul ce-l ascaptă. Prin superioritatea lor (genială) răbdă stote timpul concret, depășindu-l prin această atitudine superioară.

Spre deosebire de fatalitatea Cumpăna și Blinde (cu adevărat mioritică) a Ciobanului, cea a Mesterului Manole este o fatalitate suportată eroic. Actul cosmogonic este asumat prin riscul propriei ființe: zidirea presupune jertfă de sine. Cum se explica cele două jertfe ale „existențialismului” românesc? Prin fuziunea simplă a timpului ciclic, expresie a concepției arhaice, cu timpul perpetuu, care e un concept mai dezrăbă al omului modern ce și-a însușit și doctrina creștină. Prin durere și jertfă participă la un Cosmos integrator și mistic. Trebuie să ai, însă, ca la Eminescu, conștința superioară a relațiilor cu el. Fîndcă, în mod conțent, „cazi” în istorie.

Cosmosul se revelează, astfel, ca Plin, ca un ceva care se naște din nou (de aici, Mesterul Manole reia actul cosmogonic la scară existențial-umană) prin suflul creației.

Ca oameni arhaici și totodată moderni, Ciobanul Mioriței și Mesterul Manole știu că drama Cosmosului e și drama omului. Ea se reia ciclic și perpetuează. Sint, asadar, niște „existențialisti” care exclud negativitatea oarbă din gîndire și trăire: în loc să coboare în Neant, atunci cînd îi amenință Moartea, ei pactizează cu Plinul. Ființa lor nu poate fi concepută în afara deplinătății Cosmosului. Terorarea istoriei o substituie, cu un calm stoic, dulcea, dar dramatică în esența ei, confraternitate cu Cosmosul.

Să reținem că ambele balade prezintă, în ciuda nuanțelor deosebitoare, o moarte depășită, adică un gol respins. Există doar umbra ei amenințătoare, vestirea, nu actul neînțelept definitiv. Prin moartea doar anunțată (în Miorița) sau chiar săvîrșită (în Mesterul Manole) se trece direct în eternitatea infinită a Universului și acest fel de a fi ne duce îndărăt, la daci, care nu concepeau reîncarnarea, ci strămutarea de vii la Zamolxis.

RĂMINEM, cu Ciobanul Mioriței, și cu Mesterul Manole, în sfera idealismului naiv și uranian al daciilor, care își are rădăcini adînci în indoeuropeanism. Pragmatismul roman nu ne aduce decît într-un grad mic.

Ei nu tind să obțină realizarea unor scopuri anumite: nu se gîndesc la soluții salvatoare și nu urmăresc profituri. Mesterul Manole și cafele lui nu construlesc ceva cu finalitate gospodărească sau militară, ci se dedică unei opere de artă, care reprezintă un templu sacru. Întreaga lor întreprindere este o luptă înverșunată cu Neantul, cu Golul, denumite, în baladă, Pustia:

„Că-i pustie multă / Că-i lucrare lungă”.
Minăstirea trebuia să fie „mult mai luminoasă / Si mult mai frumoasă”, adică un unicat. În mod logic ea întinde

Afiș de EROL pentru filmul **SUSPENDED** de Valdemar Krzystek

capcane, peștele și implică, bineînțeles, sacrificiu. Mesterul Manole nimereste, ca și Ciobanul Mioriței, într-o situație ființială pe care o evită în pur spirit dacic. Epocă, îngrijorarea existențialistă, nu se manifestă însă, căci legendarul mester, ca și păstorul ce-și expune testamentul în fața oii năzdrăvane, nu se gîndesc nici o clipă la destinul lor individual. Provocarea prin avertisment e ignorată. Altcva contează într-o asemenea situație: conștința că este pus în fața a ceva absolut obiectiv, a unei ordini universale inevitabile.

Nu e vorba de o punere în relație a Eului cu Cosmosul, a destinului individual cu cel universal, ci de o pre-conștință a existenței unei atari relații. Nu moartea ca atare este anunțată, ci ordinea cosmică, al cărei concept este regăsit în lăuntru ființei lor. Li se anunță, în fond, ceea ce știu a priori. Implicarea necondiționată cu mecanismul destinului, pus de mai mult sub semnul fatalității, este, dacă ne gîndim mai bine, o dispoziție „originară” românească. Unda existențială nu crește pe o scară progresivă (frică-anxietate-îngrijorare), ci se potolește și descrește spre punctul de pornire. Anume în acest sens putem spune că devnirea ființei, la români, este re-venire, întoarcere permanentă la arhetip, la sensul știut mai înainte de a fi săvîrșit actul.

Ciobanul Mioriței și Mesterul Manole au orizonturile existențiale în sinele lor. Ca și Sorocul, ei proiectează lumină asupra și unor lucruri ce se subînțeleg. Datul esențial al dactoromănilor (ca și al dacogetului) e existența sa în Cosmos în ciuda oricărei întâmplări oarbe: el se strămută în eternitate (la Zamolxis) cu conștință și acestă este fenomenul cosmic predestinat. Mesterul Manole este superior calfelor sale și prin faptul că nu încalcă ordinea dată, supunindu-se destinului cu smerenie.

Cu Ciobanul Mioriței, cu Mesterul Manole și cu Hyperionul plăsmuit din aluiatul acestora de Eminescu ne apropiem chiar de marile întrebări ale filosofiei moderne, căci toți trei sint figuri ontologizate, ființe întrebătoare, răspunsurile lor fiind, bineînțeles, românești.

Care sint ele?
Noica preciza că pentru **prefacere** („Lumea prefacerii este lumea devenirii celei fără de început și fără de sfîrșit”, zice filosoful) noi avem un termen și mai sugestiv: **petrecere**. E un cuvînt ce indică pierderea lucrului. Dat fiind acest înțeles, oare nu e vorba chiar de dispariția lui totală ca întreg în alt întreg, de o facere care înseamnă în definitiv desfacere?

Or, nu ne pierdem oricum, ci cu un rost anume. „Eu mă duc, mă prăpădesc / Ca un cîntec bătrînesc”, spune poetul anonim și este limpede din această formulă densă că și în „prăpădire” există o șansă: aceea a unui proces care se va încheia departe de noi, nu aici și acum. Tot astfel își condiționează discursul testamentar Păcurarul Mioriței: „Iar de s-o întâmpla să mor”, la daci, „prăpădirea”, însemnînd trecerea senină, de vii la Zamolxis.

Seninătății dacice a trecerii i s-a adăugat semnificația creștină a suferinței ca sacrificiu. Sacrificarea părții pentru întreg depășește sensul elementar de integrare, care, după cum zice Scheler, ar produce un scandal: fuziunea se face cu un Tot organic.

Conștința că partea trebuie să se implinească cu adevărat o au și Ciobanul Mioriței, și Mesterul Manole, care nu pot să se încorporeze în ființa lumii fără a avea ei înșiși o ființă autentică. Ca ființe în-deschis, ca Dasein-uri, în termenii heideggerieni, ei sint în modalitatea Ființei-in-comuniune. Vorbînd mai simplu, Lumea este constituită din Alții, cu care nu putem comunica efectiv, dacă facem

WIKTORIA SUDAUSKI: Afiș opera **MACBETH** de Verdi

abstracție de eul nostru: cel adevărat. Acest ansamblu de relații este denumit de Heidegger Lumină („Dar ca fapt de a fi în vederea Celorlalți, care este un existențial, Ființa-in-comuniune are acces la ceilalți, al căror Dasein se află deja deschis pentru această Ființa-in-comuniune. Această accesibilitate [prin deschiderea] Celorlalți, constituită preliminar odată cu Ființa-in-comuniune, contribuie astfel și la formarea semnificabilității, cu alte cuvinte a lumității în care ea se cristalizează ca fapt esențial de a fi în vederea a...”).

Ciobanul Mioriței nu-și expune decît regretul că nu se va putea realiza ca ființă autentică în raport cu această lumină ambientantă. Rămîne, în urma lui, o dragoste netrăită, o iubire nemanifestată față de oameni și necuvîntătoare. („Iubirea cui s-o las?” se întrebă și Shakespeare într-un sonet al său), un sentiment matern nealinat. Înțelegerea celorlalți, a ființei Altoră este un dat originar. („Această înțelegere, ca și orice înțelegere în general nu este o noțiune rezultată din cunoaștere, ci un mod existențial și originar, de a fi, mod care abia el face posibilă cunoașterea și totalitatea noțiunilor cunoașterii”, Heidegger, **Ființă și timp**, paragraful 26).

Esența existențial-impersonală a ființei românești este înverdată. Eul autentic aruncă punți spre Celalți, spre ansamblul lor ca Lumină, fără a pune accente speciale și fără a înclina excesiv balanta într-o parte sau alta. Cu cît a înțeles mai bine pe sine, Nici chiar marea fervoare narcisică a Eului eminescian nu frizează excesul, ci duce la impersonalitatea finală din marea ciclu de la 1883. Românu este, cu precădere în Lume, nu în afara ei, precum e în Natură, nu în afara acesteia.

Pierderea ființei individuale se soldează cu cîștigul unei valori superioare, reprezentate de întreg, iar golul nu se poate concepe, căci chiar acolo unde apare, după un principiu românesc al Yin-ului și Yang-ului, începe a se manifesta Lumea. Nu spune proverbul popular că lumea e un puț cu două ciuturi: cînd se urcă cea plină, se coboară cea deșartă?

Românului nici nu-i pasă că în lucruri se ascund goluri de ființă, că ființa s-ar inscrie în el, ca la Kant, ca un nihil privativum, sau ca Nimicul hegelian, că s-ar putea să dea de drumurile „întrerupte” heideggeriene. Nici o clipă Lumea nu rămîne fără înțeles, adică fără ființă. Golul și plinul sint co-prezente în ea, coborînd și urcînd alternant printr-o atragere mecanică, ce e organică în esența ei. Ființa e ceea ce izvorăște conținut și se varsă în lucruri; e umplere de goluri prin revărsare generoasă și seamănă cu Preaplînul lui Plotin. Puțul nu poate seca în nici un fel, după cum nici cumpăna n-ar putea să se oprească din scosul apii, fiindcă omul nu încetează să caute ființa. Ciuturile semnifică, bineînțeles, și moartea, și viața, care se îngînă și se tot impulsionează reciproc și care prin acest joc al atracției și întelegerii reciproce instaurează un echilibru. Spectacolul alternant trezește românului un sentiment de calm și de rațiune ultimă a Lumii: „Moartea — a cărei înțelegere e echilibrul gîndirei, — este echilibrarea existenței”, notează Eminescu, explicînd — s-ar zice — lucrarea cumpănei ce scoate apă din marea și adîncă fîntină a Lumii.

Conștința acestui echilibru ontologic generează tragicul fără lacrimă, care este de asemenea un dat funciar al românului.

Mihai Cimpoi

Mihail OPREA

Mai bine

să vorbim despre poezie

Sentimentul că, de fapt, nici nu trăiești și că totul doar ți se întâmplă iar dacă stai absolut liniștit poveștile vin de la sine :

lumină, aer, zgomote, iarăși lumină, tonuri înalte, stridente, plonjind din susul stîncilor pînă pe miini, pe pleoape și atingînd în treacăt sfîrcul urechilor, un curent invizibil care amestecă, aranjează și iar

amestecă : lumină, aer, zgomote, cea mai sigură metodă e să împarți zilele în porții egale, riguros aceleași de ficcare dată, lumină, aer, dar cu noaptea, cu noaptea ce faci, cînd adierea morții din întîmplare sau pur și simplu din neatenție

Comunicare.

durată. durată. frig

Aici, (o istorie își urmează cursul,) umbrele sînt un element fals decorativ, (fragmente despercheate) simple invocații lirice aproape difuze (ale unei misterioase narațiuni) menite numai să lege între ele (bucăți de conversație.)

lucruri (mici minciuni,) altfel suficient de distanțate (replici confuze,) și totuși (bruste iluminări repede contrazise,) le descoperi acum în combinații evident repetabile (nimic nu se leagă,) și totuși, (versul lung, bine echilibrat, ar fi cel mai potrivit dar,)

totul se petrece în virtutea unei analogii (unde ne sînt maestrul, unde, epigonii ?) numai pe jumătate arbitrar, (constelații de imagini în cascadă,)

însă una suficient de bine mascată ca să poată apărea

(invenția metaforică ridicată la rang de înlocuitor, sintetic, al irepetabilității,) întrespațiile, (viața așa cum e,) vertijul. (viața reală,)

seducția pericolului, (fără pic de spectacol, chiar fără martori,)

și chiar dacă (de-a lungul și de-a latul răsufării cit ține aceasta,) descrierile pe care le fac vi se par prea

fanteziste, (iar poetul,) nu se poate (răbdător,) să nu simțiți cum, (pare că așteaptă)

de la un moment dat, (răspunsul) invocația (care)

incepe să se amestece (n-are cum) cu amintirile (și nici măcar) ori chiar și cu (n-are de ce) previziunile (să nu vină).

Fracțiile timpului,

uneori transparente

Încă scriind, dar nemaiîndrăznind să folosești nici pluralul, nici măcar semnele de punctuație, încă neatent dar cu pulsul mult încetinit așa cum numai sferile încremenesc pe cer, cum, atunci, să măsoari

cu o simplă ceașcă de ceai și lumina dar și adîncimea dintre miine, ieri ori

cine știe ce altceva ; n-a fost, dacă te gîndești bine, nici un fel de premeditare, nici urmă de reavoință, „ridică-te“, a spus ea și chiar așa ai făcut, simple speculații despre viitor dar, dintr-o dată, pur și simplu

ți-ai amintit că atunci cînd Dante a întîlnit-o pe Beatrice vorbele

i s-au oprit în gît. 4 noiembrie, 1991

Oricît de sigur ai fi

Cînd descompui ceva, (despre orice, numai despre timp nu,) cu patimă, (e violent) cu oroare, (e răzbunător) cu băgare de seamă, (e mult prea albastru), fie că este vorba de un mic animal, (nici o metaforă

nu i se pare destul de lingușitoare,) de un mecanism (nici un clinchet) sau numai de o imagine (nu-i e suficient de vesel,) — ori fiind această imagine o privire de sus, de pe veranda

unei case ce nu-ți aparține, (dinadins face totul pe dos) sau un poem (și dacă-i cerșești ceva) sau tu

însuși (asta poate fi o mare greșeală) în fața iubitei / oglinzii / șarpelui,

(mai bine simulează că-ți este indiferent) oricît de sigur ai fi,

(laudă-te în gura mare) oricît de multă vreme (că nu-ți plac fotografiile vechi) vei fi repetat, răbdător,

aceeași mișcare, (și că te culci în fiecare seară devreme) nu se poate (chiar dacă stai doar ascuns sub cearceaf numărînd

secundele care trec degeaba) să nu-ți tremure miinile.

După-amiază

cu Bacovia. singuri

Piele umezită în ger, poemul acesta se tot strînge

pînă cînd rămîn numai cele cîteva cuvinte de care nu se poate scăpa cu nici un chip ;

adjectivele au devenit demult inutile, după ce și-au pierdut reazemul articolului, în definitiv singurul mod

de a exista cu adevărat, pînă și substantivele se vîd înlocuite

prin cine știe ce altceva, numai verbele, încăpăținate dar fără să mai fie cu tot dinadinsul legate de vreun subiect, încă rezistă.

Fără virgule, chiar fără majuscule, construcția rămîne totuși savantă și, în ciuda simplității procedelor,

sub aparenta monotonică se ascund prozodii irepetabile.

E o poezie aproape politică aceasta : atotstăpînitorul „aici“, vocala „a“ iterată la nesfîrșit,

semnul minus, uneori cîte un „sînt“ care seamănă tot mai bine

cu „este“, odihnitorea sintagmă „după-amiază“ și, din ce în ce mai des, bun la toatele substituit „eu“ despre care, ciudat,

se crede că s-ar potrivi majorității descrierilor, la fel ca și multele, tot mai multele pauze pentru respirație.

În echilibru.

dincolo de dincolo.

dincolo

Cînd descompui ceva, (cum să nu) cu patimă, (te gîndești că) cu oroare, (neobservat,)

cu băgare de seamă, (nu e deloc greu să treci) fie că este vorba de un mic animal, (dintr-o parte în

cealaltă și înapoi,) de un mecanism, (doar cadrul ușii)

sau numai de o imagine, (poate să tremure ușor,) —

socotind că această imagine e o privire de sus (sub greutatea aerului dizlocat ori,) de pe veranda unei case (ori din cine știe

ce altă cauză) ce nu-ți aparține, (doar, încă o vreme,)

sau un poem (doar cadrul ușii poate să mai asculte) sau tu însuși (ecoul pașilor îndepărtîndu-se) în fața iubitei /oglinzii/ șarpelui,

(total e) oricît de sigur ai fi, (numai să vrei,) oricît de multă vreme (numai să te hotărăști odată,)

vei fi repetat, (fricosule,) răbdător, (palavragiule,)

aceeași mișcare, (mincinosule, nu te mai sature,) cum e cu puțință să (tot mai ștergi pragul de pe hirtii mototolite) nu-ți tremure miinile ?

E loc destul pe pagină

E loc destul pe pagină : cadrul ferestrei, după-amiază ce-ntîrzie, ascultător, nu prea voluminoasă

o bucată de stîncă drept în centrul camerei, brusc,

săritura înainte, ușa, mică istorie pe cale de-a se săvîrși ;

cadrul ferestrei iarăși, iarăși după-amiază, e o iluzie să crezi că vorbele sînt simpli martori întîmplători la trecerea poemului de la-ntuneric la lumină și-napoi, o săritură înainte,

stîncea nu prea voluminoasă drept în mijloc, certitudini,

cel ce-și recită sieși versuri îmbătrînite, cadrul iarăși, iarăși după-amiază, clișeu în grabă dezvoltat și din care

nu se-nțelege mai nimic, poate că doar ziua de miine care urcă trepte, ușa, cîte trei.

Nimeni. din întuneric

Trebuie să (nu poți renunța) stai liniștit (tocmai acum)

mi-a spus ea, (cînd) nu se poate (în sfîrșit,) să nu ai (după atîta vreme) nici o urmă din (dumnezeule !)

instinctul de conservare (cum e cu puțință) al oricărui animal, (să nu simți) chiar nu vezi că (nimic) de la o vreme (nici măcar)

totul îți merge (mirosul, atingerea) de-a-ndoaselea, (propriului tău corp,) ca și cum (uite-l,) ar fi (încăpăținatul,) o pedepsă sau

(ca și cum) cineva (și-ar fi luat) îți pune la îndoială (de unul singur) existența (zborul).

Exilul uitat

AM FI PUTUT, în sensul celor ce avem a serie astăzi, împrumuta un titlu care a devenit celebru: „pagini uitate, pagini exilate” — emisiune de ne-uitat — a domnului Virgil Ierunca, pe care o ascultăm: ani și ani în șir, duminica, seara, la Europa liberă. Scopul rîndurilor noastre este însă, profesional, mai limitat: noi sintem datorți a ne referi la „paginile” lingvistice și filologice exilate, uitate — sau, cu bună știință, IGNORATE — de care cercetarea științifică românească de astăzi nu pare a ține seama.

O operație de adunare a valorilor științifice românești, risipite de furtuni și dezastre prin toată lumea — nimeni nu a încercat încă să întreprindă. Am trăit cu toții, începînd din 1945—1946, „enigmaticele dispariții” despre care scria domnul G. Dimisianu (România literară, XXIV, 45, 7 noiembrie 1991, p. 1)¹⁾, am ascultat invitația pronunțată în zilele frământate ale sfîrșitului de decembrie 1989 de către domnul Dan Hăulică, „cultura românească să se întoarcă acasă”, am asistat la marile inițiative de recuperare a marilor noștri rezgizi, am admirat uriașul efort al editurii Humanitas pentru reintregirea culturii românești ciuntite de-a lungul zecilor de ani, — dar nu am înregistrat nici un semn (cel puțin atît cît am putut căuta, de departe) arătînd că numele unor savanți dispăruți, precum N. I. HERESCU, Dimitrie GĂZDARU, Ion POPINCEANU și alții (ca să ne limităm la cei mai cunoscuți) — dar relua locul în cultura țării lor. Despre I. A. CANDREA, și el mort în exil, la Paris, a scris Florica Dimitrescu (I. A. CANDREA lingvist și filolog, Editura științifică, 1974). Despre Sever POP nu o singură dată, chiar în vremi impermeabile, a scris prof. Romulus Todoran. Dar s-a aplecat cineva asupra operei lui N. I. HERESCU? Știu oare filologii noștri că Victor BUESCU a lăsat un dicționar etimologic oferit, în manuscris, Bibliotecii Academiei? Nu a venit oare momentul în care să apară, în țara sa, opera lui Bazil MUNTEANU (1897—1972)? Întrebări de acest fel pot continua... În Italia, la Palermo, la Roma, la Napoli, la Florența se mai găsesc urme (opere scrise, manuscrise, însemnări), există

încă elevi ai celor care au fost P. IROAIE, G. CARAGATA, D. St. MARIN, Mircea POPESCU, Th. ONCIULESCU, dar nimeni, în România noastră post-comunistă, nici dincolo de hotarele ei, nu-și pune problema de a readuce numele lor în domeniile de cercetare — atîtea cite sînt — pe care acești profesori de limba și literatura română le-au ilustrat, în anii de plumb ai comunismului din țara lor. Alexandrina MITITELU, profesoară la Padova, este cu totul uitată. Dar, oare, îi mai cunoaște cineva? Sintem convingși că, la Iași, la Universitatea unde Alexandru Philippide numea, în 1924, asistent, iar în 1931, conferențiar pe tînrul D. GĂZDARU, foarte puțini își mai aduc aminte de teza sa Descendenții demonstrativului latin ILLE în limba română (1929). Și cîți mai știu cine a fost și ce a mai scris după aceea?

Dar să trecem la cei viii... Nu a sosit oare momentul unei reeditări, în România, a operelor domnului Eugen Lozovan, profesor de filologie romanică la Universitatea din Copenhaga, autor al unei lungi serii de cercetări de istorie veche, de istorie culturală și de studii clasice, publicate, cu elogii — în multe reviste științifice europene? Venerabilul profesor Emil Turdeanu a scris de asemeni o opera științifică extrem de utilă în cercetarea filologică (slavistică și românească) din țara noastră. Dar cîți o cunosc? Un articol despre lucrările sale publicate în România literară și numele său pe frontispiciul redacțional al unei rarissime reviste de studii literare — ceea ce, de fapt, s-a realizat pînă acum — servesc mai mult pe cei care sînt convingși că „reconsideră” o operă pînă acum „prohibită” sau uitată, decît opera în sine și pe autorul ei... Ceea ce a scris Emil Turdeanu trebuie integrat în studiile românești.

2. Scriem aceste nume (ar trebui, dacă spațiul și interesul public ar permite, să adăugăm și titlurile de opere) dintr-o datorie de conștiință, nu lipsită de perspective autobiografice. La numele celebre — mai înainte citate — s-au adăugat cu timpul altele și altele, ale celor mai de curînd plecați din țară. „Enigmaticele dispariții” continuau și se înmulțeau, sub ghilotina oficială comunistă pe care — oh, da! — publicațiile filologice românești o mînuiau cu fermitate și cu obediență („ce să facem?”). Lucrurile nu mai au, astăzi, importanță — todos caballeros!. Dar nu trebuie nici să uităm că dacă un academician-senator se îndeletnicea, mai ales, cu eliminarea numelor din

bibliografiile lingvistice (în ceea ce ne privește, studenții primeau, din parte — încă de prin 1984 — indicația de a ne șterge numele citat prin lucrările lor!), prof. I. Fischer, la București, conducătorii revistei „Cercetări lingvistice” din Cluj (Romulus Todoran, I. Pătruț, N. Mocanu) aveau „îndrăzneala” — prin 1985—1987 — de a indica, în trimiteri, și nume și opere ale „transfugilor” ce meritau a fi menționați...

Iată de ce credem că ar fi nevoie, astăzi, de a re-publica, mai întîi, bibliografiile studiilor de română efectuate de Români, în străinătate, completate cu lucrările apărute ulterior și, mai ales, după 1990 pînă în 1989—1990. Pentru perioada 1947—1960, asemenea bibliografii nu lipsesc: cunoscuta Revue des études roumaines editată, la Paris, de domnii E. Turdeanu, E. Lozovan, mai tîrziu și de dl. P. Năsturel, se îngrijea a le publica (v. V. Buescu, Les études roumaines à l'étranger de 1947 à 1951, I, 1953, pp. 224—229; II, 1954, pp. 237—246; ... en 1956—1958, V—VI, 1960, pp. 287—300). Prof. E. Lozovan alcătua, în aceeași vreme, lucrări bibliografice publicate în Revue de linguistique romane (de ex., XXII, 1958, pp. 120—140 și 324—357), în Orbis (revisă întemeiată de Sever Pop) precum și în Bibliographie linguistique publiée par le CIPL (= Comitetul Internațional Permanent al Lingviștilor), începînd din 1954, vol. IX și următoarele. Ar trebui adăugate la toate acestea și lucrările științifice semnate sau comentate în Limite, revista literară a domnului Virgil Ierunca (o re-editare a Limite-ilor ar fi încă necesară...).

Au fost — în ciuda zelului eliminator „pedepsitor” al regimului comunist și al celor ce-i exersau, în deplină cunoștință de cauză, instrumentele — cercetări demne de interesul științei românești; ceea ce înseamnă că exilații români se străduiau — nu fără greutate — de tot felul — a promova în lumea Occidentului ideea unei științe românești libere. Bibliografia publicațiilor lui Dimitrie Găzdaru (a se vedea România, 1977, 5 — revista Institutului de filologie romanică al Universității La Plata) ar îmbogăți mult perspectivele lingvistice, filologice și culturale ale cercetării din țara noastră. Aceleași cuvinte se pot spune și despre studiile domnului Eugen Lozovan. Toate acestea — și altele, mai noi — își cer re-integrarea în cultura românească.

3. Bineînțeles se pot găsi și acum, precum și în trecut, motive politice: unii dintre cei mai înainte menționați

au aparținut la idei sau la mișcări totalitare de dreapta din România. Dacă nu ne înșelăm, la Universitatea din Iași, D. Găzdaru intrase în conflicte politice cu Iorgu Iordan, Sever Pop și Bazil Munteanu au împinținat dificultăți de altă natură în dorința lor de reintrare în țară, la catedre universitare bucureștene...

Panta rhei, totul trece, putem spune, azi, cu înțelepciune... Dar, după ce am asistat la distrugerea unei culturi prin ucideri și omisiuni vinovate, nu avem dreptul — în știință și în cultură — de a opera selecții de valori legate de apartenențe politice sau ideologice. Curajul domnului Nicolae Manolescu de a fi citat și luat în considerație, în Antologia poeziei românești, așa cum se cuvenea, un poet precum Ștefan Baciu trebuie să rămînă un exemplu. Chiar sub povara angajamentului său politic de ieri, un scriitor sau un savant rămîne ceea ce este: un element real al istoriei culturii noastre. Asemenea cazuri devin însă periculoase și nocive atunci cînd aflăm, că, sub ochii și cu încurajarea stăpînirii de astăzi din România, un Iosif Constantin Drăgan oarecare se plimbă — „cultural” și nestingherit — prin saloanele celebrei Academia di Romania, tot astfel cum se plimba înainte prin saloanele ambasadelor lui Ceaușescu²⁾.

Contribuțiile științifice românești din toată lumea trebuie să fie aduse la cunoștința cercetării din țara noastră. Direct sau indirect, în contradicții sau aprobator (în nici un caz, hagiografic!), dar cu drept de cetate egal cu al celorlalți. Ceea ce s-a scris trebuie judecat, apreciat, cumpănit: anii trecuți și-au pus, greu, pecetea devalorizării, metodele, sistemele se schimbă... „Întoarcerea acasă”, nu în triumf, ci într-un act normal de integrare critică în comunitatea originală, printre semenii și egali.

4. Scriind aceste rînduri, noi înșine nu uităm că aparținem unei generații care a intrat în cercetarea lingvistică în momentele de grea cumpănă ale anilor 1947—1951. Sintem martorii eliminării unor mari oameni de știință și a unor opere care făceau cinste României. Dacă, la Cluj, Lucian Blaga, în Luntrea lui Caron sau N. Mărgineanu, în Amfiteatre și închisori au avut puterea să descrie aceste dureroase timpuri, la Universitatea din București mărturie stăteau — pe atunci — fișele risipite sau devenite inutile, ale proiectatului Atlas lingvistic al Banatului la care lucra I. A. Candrea, cel care luase calea expatrierii, sau volumele „armânești” — și ele risipite, și ele devenite inutile — ale lui Tache Papahagi, „epurat” și el din Universitate...

„În numele nenorocului”, cum ar spune doamna Ana Blandiana, această imensă dispersiune a oamenilor și a valorilor noastre științifice — care a început atunci și durează încă — ar trebui să fie curmată o dată pentru totdeauna. Acțiuni susținute de recuperare, în vederea reintegrării patrimoniului științific românesc ar fi necesare. Biblioteca Academiei Române ar trebui să fie depozitara operelor — mici sau mari, valoroase sau modeste — a tot ceea ce au scris Români în străinătate. Bibliografiile ultime, suplimentare, ar trebui să se alcătuiască... Se poate, oare?

Se va putea dovedi, astfel, că, în ciuda comunismului, a represiei, a colaborării trădătoare și vinovate, în ciuda exilului și a suferințelor, știința filologică și lingvistică românească a continuat să creeze în libertate opere demne de luat în considerare.

Depinde însă de noi și numai de noi, în România, recunoașterea acestor valori, într-o cultură matură, cu adevărat reconstituită.

Redindu-i memoria!

Alexandru Niculescu

²⁾ Este drept că, la Roma, d-sa făcea parte din ceea ce se numește, acum, „prieteni vechi și noi ai României”, dispunea de o invitație oficială a doamnei academiciene-directoare și avea a-lături pe „exilatul profesor” Grigore Arbore Popescu! Acesta din urmă — după cum a revelat recent revista Express Magazin — a fost omul de încredere al domnului Eugen Barbu, care-l trimetea să spioneze pe tinerii scriitori anticonformiști!

MIC DICȚIONAR

SEDINTĂ. Cuvîntul a terorizat milioane de oameni decenii la rînd. Nu era teroarea mortală, anihilantă, era doar teroarea măruntă, mizerabilă și săptămînală dar tot atît de eficace ca și picătura chinezească. Asta nu înseamnă că toată lumea detesta sedințele, dimpotrivă, unii chiar le adorau. Am cunoscut destui oameni pentru care ele reprezentau, într-un fel, rațiunea existenței: în mijlocul multimei înspăimîntate ori amorfe ei își regăseau cu adevărat personalitatea.

Ne putem imagina cum a arătat una dintre primele sedințe de după decembrie '89 la Instituția (misterioasă și bine cunoscută) ce profitase cel mai mult de pe urma sedințelor în general. Comandantul își convocă subalternii. De la Anul Nou 1990 au trecut citeva zile.

— Tovarăși, am organizat această sedință cu activul restrîns. În actual-le condiții, am primit indicația să trecem la redistribuirea sarcinilor. Vă rog să fiți atenți. Tovarășul Chioran, dumneata veți intra la țărăniști.

— La cine?
— La țărăniști, tovarășul Chioran. Se va reînființa acest partid de bandiți și reacționari. Caută să fii printre organizatori, să ajungi măcar unul dintre șefii de la București. Ce faci mai încolo țî se va comunica la timpul potrivit.

— De ce tocmai eu, tovarășe general?

— Datorită originii tale, tove. Chioran! V-am studiat din nou dosarele la toți. N-avea grijă, nu rămîne nimeni fără sarcini. Tovarășul Gîglău, dumneata intri la liberali și ai aceleași obiective.

— N-o să-mi fie cam greu, tove' geal?
— Nici o sarcină nu-i ușoară, tovarăși. Dumneata, tovarășe Gîglău, ai activat multă vreme afară, ai experiență, partide liberale sînt cite vrei în țările capitaliste, ai avut ocazia să te documentezi: deci — la liberali. Iftode, tu la social-democrați, cred că știi de ce...

— Nu știu, tovarășu' comandant!

— Te faci că nu știi. Iftode: tac'tu a fost d'ai lu' Titel Petrescu, d'aja ai îmbătrînit tu maior și erai să fii dat afară de vreo două ori, că abia te-am salvat. Acum ai s-aduci mereu vorba de părinți, acolo unde trebuie: cit ai fost de persecutat, cite ai suferit, bineînțeles fără să dai amănunte, sper că la atîta te pricepi și singur. Ei, și acum tovarășul Ploscaru.

— Trăiți!
— E o sarcină mai grea, dar am încredere, tovarășul Ploscaru: vei merge la monarhiști.

— Există și așa ceva?

— O să existe, tovarășul Ploscaru, și dacă trebuie, ai să-l inventezi dumneata, partidul ăsta. Ce-i drept, o să te documentezi: o să studiezi problema, o să citești bibliografie... Mai de departe, tovarășul Ciurel, dumneata nu intri nicăieri.

— De ce?

— Ai fost vreo zece ani secolar de OB, Ciurel, te știe toată lumea ce pe un cal breaz. Pentru moment vei sta deoparte și vei spune că toate partidele sînt o porcărie. O să-ți fie cam greu, recunosc, dar fac apel la conștiința dumitale, fac apel la înalta dumitale calitate de membru de partid!

— Care partid, tove' geal?

— Îmi place că ești glumeț, Ciurel, foarte bine, nu trebuie să ne lăsăm copleșiți. Tovarăși, ne așteaptă zile grele, dar veți primi instrucțiuni pas cu pas. Acționați prin inițiativă individuală studiată bine terenul. Pentru moment, nu vă pot deconspira decît o biectivul final: într-un an, fiecare să faceti parte din comitetele centrale respective.

— Nu-i prea sus, tove' geal?

— Nu, tovarăși, e perfect realist: doar ați lucrat cu toții pe lingă adevărul comitet central, nu-i așa? De acum încolo, nu va mai fi doar unul, vor fi cu zecile. Cit despre promovări, n-am grijă: aveți experiență politică și de cadre, știți să lucrați cu oamenii. Dacă întâmpinați dificultăți, ne cereți

sprijinul. Din fericire, numerele noastre de telefon rămîn aceleași, vă veți schimba doar numerele de la mașini — toate cu 8 B și 17 B. Am luat măsuri, numerele și taloanele vă așteaptă jos. Alțeva?

— Condițiile noastre materiale, tove' comandant?

— Vor fi îmbunătățite: prin reducerea personalului, ridicăm retribuția generală cu 30 la sută. Și să nu uit: învățămîntul politic rămîne tot joia, la 4 după-masă.

— Se mai ține?

— Cum să nu se țină, tovarăși, v-ați pierdut mințile? Vă rog chiar să notați tematica pentru următorul seminar: seminarul unu, Platon; seminarul doi, tot Platon; seminarul trei, neoplatonismul; seminarul patru, gnoza; seminarul cinci, Sfîntul Augustin; seminarul șase, părinții bisericii. Bibliografia o găsiți, ca de obicei, sub cristalul de la secretariat. Și încă ceva, organizăm o nouă formă în cadrul învățămîntului politic: asistarea obligatorie la slujba de duminică dimineața, la biserică. Vă rog să lăsați lista cu bisericile unde puteți fi găsiți duminică dimineața la 9, pentru verificarea prezenței.

— Dar n-am mai călcat la biserică de cînd eram copil, tove' geal!

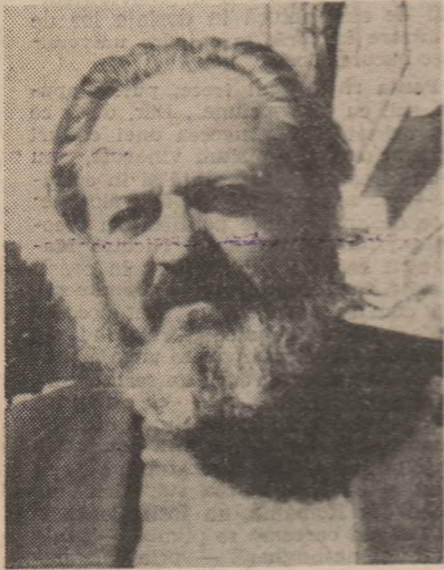
— Nu-i nimic, o să vă obișnuiți, vă uitați discret în jur și faceți și voi ca toată lumea. Vă închinati cu dreapta. De altfel, tovarășul maior Chirilă, vreau să spun părintele protopop, dă zilnic consultații și oferă cursuri intensive de teologie ortodoxă. Ei, și-acum la treabă!

— Să trăiți, tove' geal!

— De azi încolo, puteți să-mi spuneți „domnule general”: am păstrat știrea cea bună la sfîrșit, ca să vă bucurați. Nu-i nevoie să mă felicitați, felicitări merităm cu toții, pentru noile răspunderi în noul nostru cadru.

Mihai Zamfir

Requiem pentru Ahoe

PE AHOE (Tudor George pentru cititorii de poezie și Georgescu pentru biroul de stare civilă) l-am cunoscut prin anii cincizeci, cu ceva timp înaintea arestării lui Pică. Nu poezia ne-a apropiat, ci pasiunea noastră comună pentru rugby. Poezia ne-a unit ulterior și mărturisesc că prin anii cincizeci, nici în visele noastre cele mai colorate nu ne vedeam publicind vreodată. Trebuia să ai măduvă de tractor în peniță și os de mine viteaz în poeme, ca să-ți vezi versurile tipărite. Ahoe a publicat totuși înaintea noastră. Adică înaintea mea și a lui Pică. Nici n-ar fi putut fi altfel. În primul rând, pentru planificatorii culturii, oricât de zeloși ar fi fost ei, n-ar fi putut rezista mai mult decât au făcut-o, strigătelor impetuoase de luptă ale temerarului nostru singaporean — șef de promoție, ieșit de pe băncișle școlii din Piața Rosetti cu mențiunea „feroce”.

Printre aventurile utopice în care m-a antrenat pe parcursul complicității noastre („numai utopiile se realizează”, și cu trecerea timpului constat că locuțunea nu a fost spusă în van), două dintre ele mi se par semnificative pentru darul gratuității cu care era inzestrat Tudor George. Prima: parastasul de patruzeci de ani de la moartea lui Rilke. Ahoe a obținut sala de festivități a Sindicatului Medicilor (un fost cinematograful la etajul întâi al unui imobil din Piața Rosetti, și numai o sută de metri de Singapore — relații de circumfuzie). Tudor Vorniceanu, traducătorul neoficial al poetului german, a prezentat o strălucită exegeză. Eugen Schileru a evocat unele momente din viața lui Rilke, Lili Carandino, pe-atunci la teatrul din Ploiești, a recitat din traduceri lui Vorniceanu, Emerich Schaffer și citit Rilke în original și Piliuță a făcut un enorm portret al poetului pe care l-am instalat la piciorul scenei și parastasul a-nceput. Culmea: nici unuia dintre noi nu-i trecuse prin minte că pentru orice manifestație publică era nevoie de aprobarea organelor politice. Patru sute de persoane în sală, fără afișe, publicitate sau anunțuri! Evoc episodul într-un interviu apărut în *Lucașărul* la puțin timp după evenimentele din decembrie 1989 — interviu pe care, ca din întâmplare, mi l-a luat chiar Tudor George.

A doua aventură care, în treacă-tă fie spus, a durat aproape un an, a fost alcătuirea a două antologii (proză și poezie) ale căror sumare urmau să cuprindă poezi și prozatori încă nepublicați în volum. Citeva nume: Dimov, Pică, Tepeșneag, Tudor Topa etc. — cu acest prilej l-am descoperit pe Șerban Foartă, de exemplu, a cărui poezie ne-a cucerit de-a dreptul (ne-a scris de la Timișoara, unde cred că este încă), sau pe foarte tânărul atunci, Petrică Ionescu, care scria o proză de o agresivitate năucitoare la adresa cadrelor politice (astăzi la Paris și considerat unul dintre cei mai importanți regizori de operă din Europa). Operația de lectură, selecție și cronologie a sumarelor se făcea într-unul din birourile Casei de Creație a orașului București din Piața Lahovary, al cărei director era un economist înimos, profesor la Academia Comercială. Il întâlnise pe Ahoe într-o tavernă bine famată din preajma „Casei” (la Poarta Albă, cred, dacă memoria mea e bună) și, fermecat de sonetele aeriene ale singaporeanului nostru l-a angajat brusc pe postul de șef al secției de literatură. Literatura eram noi. Ahoe ne-a rugat, pe Vorniceanu și pe mine, să-i dăm o mână de ajutor ca să ducă la capăt cu bine proiectul pe care-l avea. Nouă ni s-au alăturat Eugen Schileru (care a prefăcut volumul de poezie) și Aurel Martin, directorul editurii Minerva, pe

care Ahoe l-a însărcinat cu prefatarea antologiei de proză. Mergem la biroul lui Ahoe ca la șeful Minerva, citeam, beam — totul se petrecea în spațiul sălărit al astorului Baladelor Singaporene, fără măcar ca cineva să ne întrebe ce facem, de ce și pentru cine. Până la prezentarea manuscriselor, când cenzorii au crezut că directorul Casei de Creație înnebunise. Rezultatul: directorul a fost destituit din funcție, secția de literatură desființată. Ahoe dat afară și astfel ni s-a spart clubul din Lahovary. A propus de Piața în chestiune, un bun prieten de-al nostru, compozitorul Radu Serban (Ahoe trebuie că l-a revăzut deja), li telefonază într-o dimineață, pe la începutul anilor șaptezeci, doamnei Lahovary, pentru o informație oarecare și pronunțându-i numele, aude apostrofarea următoare: „Doamne Serban, de azi de dimineață de la ora șapte nu mă mai cheamă Lahovary, mă numesc Cosmonautilor”. După zborul lui Gagarin, se schimbă numele pietei.

După o absență de câteva săptămâni, mă întorc la București și trec prin sub-solul lui Pică din strada Vișarion să află ce s-a mai petrecut prin cartier. În lipsa mea, Piața își dă să cîțesc o tăietură din Sportul Popular. Nu știam că Pică își făcea un press-book sportiv. Am citit-o de trei ori, fără să înțeleg unde-i poanta și mai ales de ce a decupat Pică textul. Era o notă anodină, în care era vorba de antrenorul juniorilor (rugby) de la Grivița, un nume Tudor Georgescu, suspendat pe viață din sport pentru că în finala campionatului de juniori, în care Grivița înfrunța Constructorul, în urma unui coufran litigios suflat de arbitru contra ciracilor lui, și-a retras echipa de pe teren. „Citește-o bine”, mi-a spus Pică. Degeaba, nu vedeam spulul. Așa am aflat că pe Ahoe îl chema de fapt Georgescu.

Într-o dimineață de septembrie, cu puțin înaintea plecării mele la Paris l-am întâlnit pe Ahoe pe stradă. Întâmplător. Mă duceam la Biroul Internațional de Volaj să-mi cumpăr biletul de tren. Calea Griviței — Ahoe era grivițean. M-a acompaniat pe jos, evocând împreună clochardiza noastră literară. „Nu-i așa că suntem clochards?” Era și părerea mea, care îmi spunea de ani de zile că e mai bine să fi clochard la Paris decât mituit de Fondul Literar al Uniunii Scriitorilor ca să nu scrii ce nu digeră stăpînirea. În fața hotelului Nord ne-a interpellat un fotograf ambulant, ademenindu-ne cu obiectivul aparatului. Pînă atunci nu mă fotografiasem niciodată cu Ahoe și nici nu eram muscaț de morbul fotografiilor instantanee. Sore surprinderea mea. Ahoe i-a cerut artistului să ne facă o poză, interpretînd poezia lui drept o răbufnire euforică matinală. Parcă presimțea că nu mă voi mai întoarce din Franța. Ne-am fotografiat și Ahoe a luat tichetul, plătiind taxa de intrare. Surprinderea mea a fost însă și mai mare cînd, venind la Paris să mă vadă, mi-a pus pe masă fotografia de pe Calea Griviței.

Ultima oară ne-am văzut la Paris în 1978, cînd mi-a adus poza. A stat la mine trei luni, timp în care am făcut împreună câteva escapade vîlbeșoare pe Coasta de Azur, în Normandia și în bordura oceanului Atlantic de unde (dacă diabolul sistem de „liberă trecere” între Est și Vest nu l-ar fi împiedicat intenționat să trecem frontiera în Spania, oriunde ne la Barcelona ca să vadă Sagra Familia de Gaudi pe care o evocase într-un poem. Inițial veșice pentru o reuniune a poezilor de expresie latină (sau și latină) ce se ține de secole la Arignon — Ahoe făcînd parte din grupul confidențial al celor circa o sută de poezi care scriu în limba originilor. Venise cu un poem imens (am avut dreptul la lectura integrală a textului din care am ieșit eoul-

Afiș de WALKUSKI pentru filmul FANTOMA LIBERTĂȚII de Buñuel

LECTURI EMINESCIENE de Petru CREȚIA

Sonete.

Pe gînduri ziua

Pe gînduri ziua, noaptea în veghe,
Astfel viața-mi tot în chinuri trece—
Va vrea natura oare să se plece
La ruga mea — să-mi deie ce i-oi cere ?

Nimic nu-i cer decît mormintul rece,
Repaos lung la lunga mea durere —
Decît să port iubirea-mi în tăcere
Mai bine ochiu-mi moartea să-mi sece.

Căci lumea e locașul pătimirii :
Un chin e valu-i, iară gîndul spuma,
Dureri ascunse farmecele firii.

O dată te-am văzut — o clipă numa
Și am simțit amarul omenirii...
Ce-am folosit că-l știu și eu acuma ?

SI IATA cum amorul, otrăvind viața,
Îi dă din nou sete de moarte, Repaos
lung la lunga mea durere. Încă din
prima scurtă clipă : O dată te-am vă-
zut, o clipă numa / Si am simțit ama-
rul omenirii, iubirea fiind atît de co-
substanțială cu durerea, cu amarul o-
menirii ; încît întâmplările ei, de iubire
sau nu, mai că nu înseamnă nimic, lu-

mea fiind, prin esența ei, un loc al
pătimirii, o ademenire către chin, o
mare de valuri amare cărora gîndul nu
le poate fi decît desartă și inconsisten-
tă spumă. Cum se spune, concis, în pri-
ma terțină, care, împreună cu primul
vers și iradiind în restul poeziei, o
înaltă deasupra nemijlocirii unui chin
și a unei banale lingurii.

zat), sperînd însecret să calce pe ur-
mele „Gintei Latine”.

Intorcîndu-ne în Rue de Boulainvilliers
după unul dintre peripele noastre gau-
loises, am primit un telefon de la maică-
mea, anunțîndu-ne că murise Pică. O su-
nase Mariana Pică, disperată, în primul
rînd pentru că dispăruse Pică și în al
doilea rînd, fiindcă ceremonia înmormin-
tării urma să aibă loc peste cîteva zile
și ea nu avea haine de doliu. Mama îi
cunoștea măsurile, pentru că o văzuse ul-
tima oară numai cu un an în urmă. Cum
facem totuși să-i parvină valiza cu cele
necesare pe care i-o pregătisem. Adică :
rochie, pantofi, ciorapi, pardesiu, geantă,
mănuși — cred că n-am umflat cota ges-
tului, firesc dealtfel. Tocmai cînd valiza
era făcută și mă torturam cu Ahoe, cău-
tînd un mijloc rapid de expediție (în
anii pe care-i știu nu era simplu), mă
sună actorul George Buznea, driverul
nostru național de pe hipodromul din Plo-
iești, care venea de la Londra, de la sora
lui, fabuloasa actriță Magdalena Buznea
(pe care ne-o amintim, printre altele, din
faimoasa „Clocirle” de la Nottara), fă-
cînd o esșală de douăzeci și patru de ore
la Paris. Mîșunea sentimentală impli-
nită !

SCRIAM undeva într-un text, că du-
misticile plătose pariziene sînt triste ca
o înmormintare fără birfă sau ca o căsă-
toare din dragoste fără dată. După în-
mormintarea lui Pică, Mariana îmi scrie o
scrisoare de mulțumire (sau era nevoie),
povestindu-mi în detaliu praznicul de
după funeralii. Nu asta este însă impor-
tant. Scrisoarea se încheie cu o frază
mult prea frumoasă și prea românească
(și sper că Mariana Pică nu și va des-
mîncă humarul fundar recitîndu-se), ca
să n-o reproduc : „Am fost cea mai
bine îmbrăcată din biserică”.

La cîteva zile de la moartea lui Pică, o
reviză din diasporă mi-a cerut să scriu
cîteva despre poet. Am scris acompaniînd
textul de un sonet. Avînd un carambolaj
neplăcut cu Direcția Generală a Impozi-
telor, după ce am terminat textul și so-
netul dedicat lui Pică, l-am luat pe Ahoe
și l-am instalat la o masă la Café de la
Paix (pece absoțut să se lîfăie cîteva
ore în leagănelul vechi literare franceze
din secolul trecut — din români avem
reflexul asta cînd venim pentru prima
oară la Paris, urînd să trec să-l iau

după ce îmi rezolvam treburile fiducia-
re. L-am găsit inconjuraț de o bandă de
turisti japonezi care îl fotografiau pe
toate cusăturile, immortalizînd-l (dacă imă
este îngăduit cuvîntul aici), printre amin-
tirile lor pariziene. Ahoe era radios și
darnic cu chipul lui de marinar breton.
I-am citit sonetul. Mi-a oferit un whisky,
cerîndu-mi să-l trec pe lista de comenzi
„că nici el nu se simțea prea bine”. Ne-
goț onest — mi-am onorat contractul.

În 1984 voia să se ducă la olimpiada
de la Los Angeles și ca să obțină pașapor-
tul trebuia să aibă în bancă o sută de
dolari. Mi-a scris și l-am virat banii. De
la Los Angeles îmi scria cu o regularita-
te de metronom. În ajunul plecării din
Statele Unite mi-a expediat o scrisoare
în care a strecurat fotocopia unui Lin-
coln de-o sută, trasă la xerox doar pe o
singură față, menționînd dedesupt : „Ju-
mătate acum și cealaltă jumătate cînd
fac rost de ceva bani”.

Ahoo, Pică, Schileru, Winkler, Antohi,
Anestin, Apostu — ca să acopăr plaja de
imagini sentimentale și existențiale care
ne-au înglobat, ar trebui să scriu o epo-
pee în douăsprezece volume. E de noto-
rietate științifică : cu cit domeniul cu-
noașterii se adîncește, cu atît realizăm că
existența noastră pe planeta „Terre” este
o peripeție de care universului i se în-
fiie. El e capabil să refacă, totul : de la
bacterii și microbi, pînă la dinozauri și
alți „zauri” și dincolo de ei, pînă la
Homo Technologicus. Noi însă nu. Nu
putem reface nimic — tot ce putem face
este să ne regretăm dispăruții și să-l po-
menim de cîte ori avem ocazia, chiar
dacă o facem cu un virf de ironie. În
astfel de situații, ironia se identifică tan-
drețel.

Oricare ar fi opinia jurnaliștilor noștri
literari, Ahoe este cel mai profund poet pe
care l-a dat literatura română în ultima
jumătate de secol. Nu o spun pentru că
circumstanța o vrea și tradiția o impune.
Am scris-o cu aproape treisprezece ani în
urmă cu prilejul unui raport cerut de
Centrul Național de Cercetări Științifice
în vederea documentării președintelui Va-
lery Giscard d'Estaing înaintea vizitei
oficiale pe care trebuia s-o întreprindă,
răspunzînd invitației guvernului de la
București. Repetînd-o acum, realizez că
nu eu ar fi trebuit să-i dedic lui Tudor
George un sonet „în memoriam”, ci el mie.
Scria mai bine. Mi-a scris dealtfel unul :
„Blue Jeans”, apărut într-unul din minu-
natele lui volume de versuri, pe care pur-
tem să le citim și să le recitim la nesfir-
sit, descoperînd de fiecare dată noi și
misterioase, dar precise, semnificații. Iată
că îi dau „Blue Jenșij” înapoi. AHOE !

Sonet de veghe

Sortii să-ți fii și Troie și cheval
Ti-ai scris în chinul pegasul năzdrăvan
Si-n luraș de sonet acarian
Te-ai dus să-nfrunți dantescul carnaval

Și ca un bun prevost singaporean
Din chînta spartă-n sticla din aval
Ti-ai făcut Stix sorbindu-l val cu val
În gîlgilei rotunde de molan

Ca pegră din Parisul lui Féval
Te-ai fofilat luînd-o en avant
Dar nu scapi tu Ahoe de cufran

Căci voi veni c-o halcă de toval
Și zgîlțîndu-ti lungul tău mitan
Îți voi croș din ea balon oval.

George Astaloș
Paris 1992

Drumul spre centru — o metaforă hermeneutică

IN NOTA asupra ediției cuprinzând studii și eseuri publicate de Mircea Eliade între 1929 și 1943 la noi, Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu afirmă: „Drumul spre centru” este titlul unuia dintre eseurile incluse în volum. Titlu investit cu o dublă semnificație: **Drumul spre centru** poate semnifica însuși itinerarul spiritual pe care l-a parcurs Eliade în acea perioadă în vederea găsirii de sine atît ca ființă creatoare individuală, cît și ca membru al unei civilizații care-și putea afla axa printr-o raportare articulată și coerentă la universul culturii. Totodată, obsesia centrului și a etapelor care conduc către el poate fi socotită tema dominantă a întregii opere a savantului român.

Antologia conține texte selectate din șapte cărți publicate de Mircea Eliade în România. Pe bună dreptate, cititorul se poate întreba ce a împiedicat reeditarea completă a unora din aceste volume. Avînd în vedere că publicul român nu ia contact pentru prima dată cu opera lui Mircea Eliade de dinaintea plezării lui definitive din țară, antologia ar fi putut relua în întregime eseurile din **Oceanografie** sau **Insula lui Euthanasius**. Pe de altă parte, cititorul este dispus să cumpere cu 130 de lei această antologie consistentă și bine pusă la punct în ce privește aparatul critic, decît să ofere 60 de lei, de pildă, pe un volum cubrinos în ea: „Cosmologie și alchimie babiloniană”, apărută la Editura Moldova, în Iași.

Selecția eseurilor s-a făcut astfel încît ele să consacre melafura filosofică a drumului spre centru, concept în jurul căruia se adună volumele antologate de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu.

O abordare a lui Mircea Eliade prin prisma unei singure cărți e o utopie. Opera lui este sortită să fie privită în totalitate, căci în jurul aceluiași concept-cheie se configurează atît studiile științifice, cît și romanele sale.

În **Oceanografie**, primul volum prezent în antologie, sensul metaforei drumului spre centru vizează calea omului spre înțelegerea și regăsirea de sine, spre cunoașterea statutului său ontologic. O carte paremiologică, **Oceanografie** conține o etică explicită. Propunînd sinceritatea absolută atît ca mod de viață cît și ca modalitate de a scrie, Mircea Eliade lansează o „invitație la ridicol”, înțelegînd prin această atitudine trăirea vieții eliberată de convenții și dogme, ceea ce îi va atrage eticheta de „trărist”. Mircea Eliade exaltă nonconformismul, autenticitatea și curajul de a exprima o opinie personală, în ciuda imperfecțiunii stilului sau a stupefacției semenilor. Eliade însuși va ilustra magistral atitudinea „ridicolă” teoretizată, perseverînd în cercetarea orientalistă, în ciuda dezinteresului pe care conaționali săi contemporani îl manifestau față de strădania sa. În

prefața la „Cosmologie și alchimie babiloniană” (1937), Mircea Eliade atrăgea atenția asupra provincialismului care pîndea cultura noastră din pricina ignoranței și dezinteresului intelectualilor români conformiști și „publiciștilor naționaliști” față de studiile care le depășeau posibilitățile de comprehensiune și pe care le expediau etichetîndu-le ca „erudite”.

Morala pe care o propune Mircea Eliade se revendică intrucitva de la precepte indiene: „Fericirea alțuia merită orice renunțare, orice abdicare. Nu confortul lui, nu orgoliul sau voluptatea lui; — ci fericirea”. E înțelept ca omul să-și facă semenii fericiți în situații concrete, să nu se teamă că se risipește în gesturi mărunte, dacă acestea pot aduce fericirea altor indivizi. Despre această „fericire concretă”, pe care individul e dator să o creeze în jurul lui, Eliade vorbește admirabil: „Avem fiecare un ulcior cu ulei, și în loc să-l împărțim opaților oamenilor sărmani, care putrezesc în întuneric, îl păstrăm haini la piept, așteptînd felinarul farului pe care fiecare credem că sintem menii să-l aprindem, să lumineze lumea întreagă. Și, în timp ce acesta, oamenii mor lingă noi”.

Atenț la importanța decorului ambiant în viața de zi cu zi, la posibilitățile de înnoire și de infrumusețare a modei bărbătești, în generații ignorate, Mircea Eliade propune un mod de viață. Confortul personal, opulența, un decor plăcut ajută individul să depășească stările depresive sterile și să provoace, prin bucuria lui, fericirea celor din jur. Prin acte de caritate, renunțînd la sine, omul poate întreprinde bucuria existenței, căci „binele se justifică și se recunoaște prin bucurie”, iar „cel mai mare păcat contra umanității este tristetea desperată ridicată ca valoare supremă a spiritualității”.

Eselul intitulat **Drumul spre centru** face parte din **Fragmentarium**, culegere de recenzii pe marginea unor cărți care i-au oferit lui Eliade pretextul de a-și expune propriile opinii privitoare la temele abordate. Aici se conturează multe din viitoarele sale preocupări de antropologie, etnografie, istorie a religiilor și de filosofie a culturii. Sintagma „drumul spre centru” definește, în eseu, care îi dă titlul, atît religia, cît și metafizica. În funcție de locul unde situăm centrul — în noi însine sau în Dumnezeu — ajungem la metafizică sau la religie.

În **Insula lui Euthanasius** (1943), „centrul” ca reper fix, ca „stabilire fermă”, este reprezentat prin mitul țărîmului edenic. Insulele din **Cezara Eliade** îi găsește asocieri cu insulele mitice ale lui Brahma. Nostalgia Paradisului, ușor detectabilă în orice cultură, este un rezultat al intuițiilor arhetipale ale omului, indiferente la coordonatele spațiale și temporale care determină existența lui. Cercetătorul se arată interesat de faptele etnografice ieșite din comun — precum criptestesia pragmatică, levitația sau combustibilitatea corpului uman — în măsura în care acestea devin reprezentative pentru comunitatea care le-a trăit și au repercusiuni în viața acesteia, determinîndu-i manifestările spirituale. Arta orientală constituie obiectul „Jurnalului

de lectură” care încheie **Insula lui Euthanasius**, Atașamentul față de cultura și mentalitatea orientale nu-l va părăsi pe Mircea Eliade niciodată.

Mitul reintegrării, obsedant în creația lui Eliade, dă titlul următorului volum prezent în antologie. Prima parte, „Polaritatea divină”, tratează concepția divinității ca dualitate, idee care va fi reluată în „Istoria credințelor și ideilor religioase”. În continuare, Eliade dezbate concepțiile referitoare la mitul androginului, care exprimă năzuința omului de a-și armoniza făptura cu Universul, cu Dumnezeu, de a participa la totalitate prin dragoste. „Orice act religios — afirmă Eliade — este o încercare de refacere a unității cosmice și de reintegrare a omului”.

Preocupările folclorice, etnografice și de filosofie a culturii revin în **Comentariul la Legenda Mesterului Manole**, apărută în 1943 la Editura Publicum. Încă o dată cercetarea etnografică îi slujește lui Mircea Eliade pentru a desprinde din mulțimea de manifestări conturul spiritual, mentalitatea lumii studiate, căci faptele folclorice sînt consecințe ale unor mituri și ale unei metafizici arhaice. Omul arhaic se apără de evenit prin mitizarea personalităților și evenimentelor istorice. Devenite arhetipuri, în măsura în care participă la niște prototipuri sau repetă un act primordial, acestea sînt asimilate mentalității comunității care le-a investit cu sens: „Un eveniment istoric poate provoca o anumită creație folclorică, dar o provoacă intrucît acel eveniment istoric o căpăată o rezonanță care-l integrează într-o categorie arhetipală, adică în măsura în care încetează de a mai fi eveniment ireversibil și devine actualizarea unui moment repetabil în actualitate”.

Mircea Eliade intuiește în ce direcție va merge „noul orientare spirituală” în cultura română. Astfel, preocupările sale de exegeză simbolică și de interpretare folcloristică pleacă de la premisa că „poporul român, care nu a avut un Ev mediu gasteric, și deci n-a acceptat la istoria și la crearea culturii europene, are o preistorie și o protoistorie de egală valoare cu a oricărei nații europene importante și are un folclor incontestabil superior tuturor”.

Alegerea legendelor Mesterului Manole ca obiect de cercetare se justifică intrucît varianta românească a legendei este superioară tuturor celorlalte. „Datorită conținutului său mitic și metafizic”, cercetătorul trece în revistă legendele și riturile de construcție la diferite popoare, obiceiurile întemeiate pe credința că prima persoană care trece pragul zidirii este menită să moară, datinile sacrificiului făcut în scopul îmbinzirii duhului locului, concepția arhaică a omologării casei cu corpul uman și cu universul, ritualele de inițiere ale corporațiilor zidarilor și arhitecților. Metafora drumului către centru este din nou resimțită ca necesară pentru a explica întreprinderea foarte dificilă a alegerii locului zidirii, prin crearea rituală a „centrului”, căci dintr-un centru a început Creația, iar „orice act de

luare în posesiune sau de construcție este imitat după arhetipul cosmic al Creației lumii”.

Drumul spre centru este totodată „un leitmotiv al artei literare de calitate”. Acest **pattern** al suferințelor rituale implicate în căutarea centrului poate fi identificat în „încercările pe care le cîntă epopeea, drama sau romanul”.

Tipice pentru cariera de hermeneut a lui Mircea Eliade sînt investigațiile istorice, arheologice și cercetările asupra „originilor științelor”. Fiecare descoperire științifică fundamentală a dus, în opinia lui Eliade, la revelarea unui „nou nivel cosmic”, la experimentarea unui „alt ordin al realității”, deci la o modificare decisivă de mentalitate, la o nouă așezare în Cosmos. În **Alchimia asiatică** (1934), la fel ca și în **Cosmologie și alchimie babiloniană** (1937), Mircea Eliade discută fenomenul alchimiei din perspectiva impactului acestuia asupra vieții mentale a omenirii. Alchimia îi reține interesul în faza de „știință cosmologică și soteriologică”, înainte să devină o știință empirică, de laborator. Deplina oțmnoză între Cer și Lume — esențială în procesul alchimic — era întemeiată, la popoarele babiloniene, pe credința în existența unor centre, de care se ținea conștient în orice întreprindere, și mai cu seamă în arhitectură. Demersul mai mult magic decît științific al alchimistului în căutarea „elixirului vieții” nu este altceva decît un drum către centru, către aflarea Absolutului.

Precum pelerinajul la un loc sfînt, vizita la un templu, construirea unei mandale (oa „repetare iconografică a Creației”), un drum spre centru este și traiectoria omului Mircea Eliade, după cum însuși o mărturisește în interviul acordat lui Claude-Henri Rocquet, în **Încercarea labirintului**.

Principala calitate a studiilor cuprinse în ediția de față constă în uimitoarea capacitate de sinteză a tinărului lor autor, în epuizarea izvoarelor privitoare la temele abordate, ca o necesitate sine-qua-non a oricărei cunoașteri hermeneutice. Aleasă în mod foarte inspirat de către Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, metafora drumului spre centru indică un traiect de lectură a operei lui Mircea Eliade.

Fevronia Novac

PREPELEAC

Baronul Simbătă

INTRE cei ce se iubesc, cearta, fiecare odată, întărește iubirea. Ciudat, dar așa e. O simț cu toții, fără să mai intrăm în amănunte. Parcă între cei doi și în fiecare din ei ar exista un necunoscut, pretenții, ale cărui măsuri cad treptat cu timpul, pînă se ajunge la insul real. Si astfel, din concesie în concesie, cu lacrimi, reproșuri și mai ales cu dezamăgiri, dragostea se fortifică, degradîndu-se în raport cu himera inițială. Treptat, iubirea devine un monument de sfîrșimături, trainic însă, capabil să reziste oricăror croziuni. Venus nu mai e Venus. Ea este femeia cu sacoași în mină, cu priviri rătăcite pe la cozi, bătîndu-și a casa copiii și cicălîndu-și bărbatul. Se va găsi oare, vreun artist care să se pe în piatră sau marmoră această modernă zeiță a tranziției noastre spre... naiba mai stie ce?!...

Injurii, violentele, mai mult decît jurămintele și vorbele de iubire, par să lege o pereche, definitiv. Cu fiecă descoperire a defectelor celui/alt, cădem și mai adînc în fidelitate, într-o soliditate chiar, la care nici nu te-ai fi gândit. Acest fel de iubire, cel mai răspîndit, seamănă cu un program politic. Exemplonal de generos, înainte de alegeri, catastrofal după investi-tură (sau mariaj)... îl face, zbir-cînd obrazul amantilor, îi face mai cu-

minți, mai răbdători, mai înțelepți, mai resemnați... Tot o tranziție și aceasta, mizerabilă. De la tinerețe către bătrînețe.

CAPUL meu — pretinde Amedeu — este un miting al cozii. Cînd nu-i de-a dreptul un bordel. Total se potrece în acest cap (al lui) și ce credem noi că există afară în exterior, și ne sperie sau ne îndrează, există, de fapt, în capul lui (al lui Amedeu), dacă nu efectele secundare, măcar cauzele, motivările... Bordel, nu în sens erotic; desigur. Bordel ca loc generat, deschis oricui, unde toată lumea își plasează, ca într-o bancă, înavuabilul, lucru obsedant, imposibil de spus sau de mărturisit, pe față.

Amedeu, nu-i mai bine să zici. — **O menajerie?** Nu. Amedeu nu acceptă. Menajerie înseamnă lupi, urși, lei, tigri, maimuțe, elefanți, girafe. Nu se compară cu filogenia infinită de bestii ratate ce zac în subconștientul (lui Amedeu).

PATRONUL acestui Subconștient ar fi **Baronul Simbătă**, originar din Haiti. El, căruia i se mai zice și **Baronul Vîno-Vîno!** Religia lui, cea mai simplă, sunt descîntecele, exorcizările de tot felul. Ca să intri în contact cu el, să ofrăi ce vrei, — nu cine știe ce, doborîrea unui adver-

sar, alt, sau să capturezi, măcar, femeia ce ți-o dorești, trebuie să-i sacrifici mai întâi o capră și o găină neagră la rădăcina unui ulm (merge și salcîmul în zonele temperate) a cărui bază a fost stropită în prealabil cu rom alb, cubanez de preferință... Neapăras să aprinzi și lă țărînări, tot albe, și să rozești următoarea formulă la miezui noptii GMT: **RUTAN FRUTAN NECAN TUAT!** Efectul se produce la următoarea lună plină.

Asta pentru analafabși. Pentru învățați instruiți, Baronul recomandă următoarea bibliografie — vă rog să notați...

- Opus de Magia superstițioasă (ediția din 1921)
- Reprobacion de las supersticiones y hechizertas (1539)
- Pandaemonium (1684)
- Liber Poenitentialis scris de arhiepiscopul de Canterbury, (1699)
- Demonology — a regelui Jack intîiul (1597)
- Codul carolin (1532)
- Monstrorum Historia (1642, ediția apărută la Bologna)
- Discovery of Witchcraft (Londra, 1584)
- Monsieur Rondot, Paris, nedată, personalajul demoniac a cărui samîntă era rece ca ghiata. Deocamdată, atît.

„MULTI poeți și mulți milițieri”. Constatarea unui pasager din troleibuzul 92, februarie 1987.

CIINELE sîrmos, noaptea, iarna, pe lună, trecînd grăbit pe lingă Capșa,

strigat din urma de o femeie tinăra, — Bob! Bob!... Animalul n-a ascultat, trece rapid pe lingă vitrina foto cu miri și mirese, cotește brusca la dreapta spre lăptăria retrasă unde ziua țiganii lăutari așteaptă să fie tocniți pe la nunți... Un chîitit disperat răsună în lumina lunii pe care zăpada înghețată o reverberează. Bob, care îl mirosise de la distanță, atacă șobolanul, răsturnat cu labele în sus, abolicioase în bătaia lămpii electrice și tipînd în pozorîtă asta în felul în care un om, doborît la pămînt cu un gest brutal, ar striga, **ce faci, dom'le, ești nebun?!** Ciinele îi aplică lovituri, îl dă de-a dura, ferindu-și botul de ghearele victimei îngrozite și în acest moment dă colțul, pe după vitrina cu miri și mirese, cuconița, care vede scena, se oprește, privește citrea secundă, apoi aproape cu o înclinare maternă, zice: **Gata, Bob, i-ajunge băiatule, să nu te intoxici, hai, lasă-l!** și ciinele se ia după dînsa, ascultător, formînd cu botul probabil zgîrîtat...

„SĂ discutăm acum tăcerea prizonierului”.

„IL apar pe Diavol, prin lege, pentru propria mea siguranță.”

DACĂ nu ai avut acest strabism moral (scrupulele), ai ajuns om de stat.”

„GOOD Night, mister More!” (Thomas).

Constantin Ţoiu

Un semn de carte, un zbor cu motorul defect

DINTRE toate genurile ficțiunii, romanul e cel mai expus riscurilor. Nu numai estetice. Multe cărți de proză bună, de peste 100 de pagini, pretinzându-se romane nu doar prin inserisul de pe copertă, reușesc să și fie în proporție de 10, 50 sau 70 la sută. Și de la acest procent în sus se prefigurează o piine de mâncat pentru vajnicii meseriași ai criticii, unși din creștet pînă-n tălpi cu alifile textelor, imunizați pe cont propriu și demult resemnați, nepretinzînd vreodată sporuri de toxicitate și periclitare. Inșă adevărul că nu există autor inatacabil face o frumoașă pereche cu acela că nu există romancier nedesființabil. În stilul caracteristic de sincericitate frustră și dusă pînă-n pinzele albe, Borges își recunoștea neputința de a scrie roman, sugerînd totodată ineficiența estetică a genului în sine, printr-o expresie pe cît de strălucitoare, pe atît de tendențioasă din punctul de vedere al propriei opere. El vedea în roman un fel de oboșală a cărnii. Nu voi scăpa ocazia de a polemiza cu el, observînd că ficțiunea în general e un salt și deopotrivă o contorsionare a structurii gîndirii omului, pînă la un punct firească (în orice om există pornirea de a scrie versuri, fiecare om e convins, pe bună dreptate, că propria-i viață e un roman pe care la un moment dat își propune să-l scrie). Printre multele feluri în care poate fi apreciată depășirea, distanțarea diabolico-divină de acest punct, este și acela referindu-se cu precădere la cantitatea de text. Flaubert spunea. Și nu doar el, desigur. Dostoievski, Tolstol, Faulkner, George Bălăiță, Márquez, Ioan Groșan, Mircea Nedelciu... Ei sînt incredibil de mulți și nu vor termina vreodată ce au de spus. E o nebunie curată să încerci să-i ascuți pe toți, iar să-i reproduci, o monstruoasă necuprins în vorbe.

Tot acest lung, dar extrem de interesant și uși preambul, se vrea începutul unei liste de circumstanțe ale nuante pentru scriitorii cărora nu le-a suris șansa în abordarea genului românesc. Pentru Cehov, pentru Marin

Doru Davidovici, **Ridică-te și mergi**, București, Editura Cartea Românească, 1991.

Sorescu, dar și pentru Doru Davidovici, autorul romanului **Ridică-te și mergi**. Oricît de nelalocul ei ar părea alăturarea acestor trei nume (au ceva din aliniamentul a trei dinți din față), am în mină cartea acestui din urmă autor. Ea e de proporții ideale (260 pag.) și reprezintă o firmă ce conferă garanții (Ed. Cartea Românească). Ea e departe de a fi doar un pretext al articolului de față. Ignorînd bineînțeles faptul că orice carte e un pretext, că literatura dintotdeauna și-a avut scopul în sine, că pe lîngă toate cele de o importanță vitală în lumea asta tot restul-i literatură etc. etc. Incît nu pot să mă abțin de a constata că fără acest tip de ignoranță, de la o zi la alta pe cale de dispariție, am fi fost mai ceva decît ceea ce am ajuns să fim. În sfîrșit, revenind acest om (Doru Davidovici) a scris această carte (nu e singura) și iată ce-mi spune fotografia acestui om de pe ultima copertă a cărții sale: Un zîmbet emanant bîrbătesc, iradiînd siguranță și forță și o încredere fatală în viață. Un chip cu trăsături extrem de plăcute, înșă deloc lipsit de personalitate. Fără a mă pierde în dialectica aparențelor și evidențelor, admit că nu poate fi fotografia unui contabil sau frezor-rabotor. Poate fi a unui actor, sportiv, lider politic, la o adică și a unui scriitor. M-aș fi putut înșela, desigur. Tipul din fotografie să fie măcelar, de exemplu. Cu un strop de șansă am mers direct la țintă: Doru Davidovici este pilot de încercare. Celor care nu știu îndeajuns ce înseamnă această meserie le pot spune că au numai de cîștigat documentîndu-se. Sub fotografie e un text de 14 rînduri. Citit după lectura romanului el poate fi perceput ca un eșantion stilistic și totodată drept ceea ce uzual și intrucitva impropriu se numește crez artistic. Ferindu-te înșă de termeni improprii, coala de hîrtie ar rămîne așa cum îi stă ei cel mai bine, adică imaculată. Se pare că lecția asta Doru Davidovici a învățat-o foarte bine. „Nu-ți fie frică de ridicol, dacă simți ceea ce spui, dacă te pui pe tine curat în cuvinte...” Cele 14 rînduri se pare că o oarecare greutate. Despre efortul pe care-l presupune copierea lor am motive personale, și voi dovedi că foarte întemperate, să tac. Ele se termină astfel: „dar pen-

tru asta trebuie să fii foarte curat cu tine, și asta e greu. Ca un zbor cu motorul defect”.

Doru Davidovici e o pradă ușoară pentru un cît de cît versat în ale criticii literare. E lesne de făcut praf și pulbere. În ce mă privește, miza ațelui zbor cu motorul defect o socot mai importantă decît zeci de tone de hîrtie tipărită din monștrii sacri ai prozei universale. Rețeta autorului conține desigur multe ingrediente de amatorism fantezist. N-o pot dovedi altfel decît probînd-o. Subit, deliberat, mă debarez de frica de ridicol: îl iubesc pe acest om pe care nu-l cunosc decît dintr-o fotografie. Faptul că i-am citit cartea cu eforturi mari îl pun pe cel mai îndepărtat plan. Ea e scrisă la persoana întii și povestește neliniștile unui pilot aflat în situația disperată de a fi pus pe liber de mafia medicului său profesional, urmînd un plan paralel pe fondul petrecerii unei vacanțe la munte într-un mediu, al salvamontiştilor, contrastînd din punct de vedere moral cu primul. Romanul este de altfel excelent structurat epic. Toată construcția se surpă înșă, datorită compoziției substanțel, care abundă în asperități de acest gen: „fiecare din noi este unic, și vede lucrurile în felul lui unic, și exact asta e minunat”. Sau: „Ațita doar că nu se poate spune simplu: ești bun, ești rău. Cel mai mulți dintre noi sîntem între bine și rău”. O mostră de dialog: „Ala e cu vinătorii, cu pădurarii. — Și ce? — Și, nimic. Ațita doar că e cu vinătorii”. Mostră de stil: „M-am uitat iar la ciinele cel mare, cum stă în usă. Era străn, opac, și gîndea atît de altfel, încît nu-ți mai puteai da seama ce gîndește”.

Parcurs înaintea lecturii, cele 14 rînduri devin un handicap sigur. Te fac să crezi că o editură particulară nu și-ar fi asumat riscul publicării. Inșă tot în acest an (1991) lui Doru Davidovici îi mai apare un roman (**Întrearea Actorilor**) la editura particulară Electra, scris tot la persoana întii și consumînd o intrigă dintr-o școală de aviație. Plecînd de la cele două romane ale lui Doru Davidovici îmi permit o mică digresie (ultima) observînd că una din caracteristicile unei cărți bune este aceea de a tinde să acopere cît mai mult, și pe orizontală, și pe verti-

cală. Mai simplu spus, să fie citită cu egal interes și de o coafeză, și de un academician. Romanele lui Doru Davidovici păcătuiesc în primul rînd prin faptul că sînt amorfe pe ambele coordonate. Povestea înșă e departe de a se încheia aici, încă socot necesar să abuzez de spațiul tipografic. Doru Davidovici ește un scriitor (a scris și a publicat poezie și literatură SF). Pe lîngă acest fapt, împrejurarea că ești un scriitor bun sau foarte bun sau neimportant o socot cu totul de neluat în seamă, oricît de la-ndemină mi-ar fi comparația romanelor sale cu zborul acela cu motorul defect.

După atîta literatură, sau literatură despre literatură, totuna, cititorul ar trebui să știe că Doru Davidovici va rămîne veșnic așa cum îl arată fotografia de pe coperta romanului său **Ridică-te și mergi**. Chiar și numai pentru această fotografie romanul trebuie cumpărat și citit. El costă cît un kilogram de mere. A fost predat editurii în martie '89, iar autorul său a pierit la 20 aprilie la capătul unui zbor cu motorul defect. Altminteri orice zbor cu motorul defect pe hîrtie, și de o sută de ori mai măiastru decît literatura lui Doru Davidovici, e un nimic imens pe lîngă destinul personajului Doru Davidovici, care într-o bună zi își va găsi un scriitor pe măsură.

Radu Aldulescu

„S-au produs modificări”

O SURPRIZĂ și un semn de întrebare adresat bibliotecii noastre cu prilejul Sărbătorilor este placheta lui Mircea Petean al cărei titlu riscă derizoriul de dragul umorului negru: **S-au produs modificări** ne anunță domnia sa privindu-ne hitru de pe coperta imitînd textura unui zid jupuît (coperta Călin Stegorean), apoi își începe abrupt discursul, ca un copil bătrîn al optzecismului, adică gesticulînd tragi-comic, autocritic mai degrabă de frica propriului text decît de dragul cititorului, ținut uneori la distanță de amprenta extrem de personală a monologului (ca în poemul **Consfătuiri** de la pag. 62, unde sciziuniile compromit logica internă a textului), solicitat alteori la nivel pur intelectual (ca în **Interviuri**, scris pare-se cu nostalgia jurnalelor de detenție și, în plus, cu un patetism franțuzesc al majusculelor: „Da/, puteam crede / pe vremea cînd niț în batjocură / n-am fi răspuns întrebărilor histriionului / că întîlnirea e potențare și premenire.”). Nici experiența dezabuzării, de sorginte postmodernă nu-i este străină lui Petean, versuri de factură americană ca în poemul de început, **Întrebare fără răspuns** („răpiri, foamete, atentate, muzică rock, arderi de cruci în Long Island”), alternînd eclectic, dar comic cu strofe mimînd confesiunea în

Mircea Petean, **S-au produs modificări**, Editura Dacia, Cluj, 1991.

manieră ardelenescă („**Vasărul a fost otrăvit / Vărul nevestei-mă care e topit după Margareta**” etc.). Efectul ar putea fi copleș, ceva de genul **Petrolul, sural și ardelenii**, dacă finalul nu ar fi ratat din dorința de a se disculpa („iar eu nu sînt în stare decît să-i repet întrebarea / și să mă dedau unor exerciții / de proliferare a semnificativului”). Această nevoie de a exercsa autoreferențialitatea textului devine supărătoare în citeva locuri de-a lungul cărții, vorbind nu numai despre lipsa de răbdare a autorului, dar și despre o evidentă lipsă de încredere în propriul meșteșug, crispare ascunsă totuși abil sub o frondă de bon-ton (ca la pag. 46 în poemul **Pe un ton elegiac**: „(...) mașina de scris răpăie / tu nu te vei număra niciodată printre laureați / tu nu te vei număra / ba nu ba da ba nu ba da”).

Poeme inegale, cele mai slabe tratate cu stil, altele fermecînd prin sinceritate și simplitate ca în **Vreau fără să vreau**; vom prelua, de teama etichetelor, ultimul vers al acestei poezii pentru a defini sentimentul pe care ni-l oferă Petean în versurile sale majore ce dau glas „unei deznădejdi optimiste”. Așa se întîmplă cu **Robinetul din bucătărie**, unde angrenajul optzecist al țevilor stricate, al sculelor și chiuvetei ruginite se pornește cu har spre a construi o parabolă a gestului-rutină menit să anuleze semnificația spațiului familial, pe care, departe de a-l ordona, îl dîstruge, ori invers, ca în poemul de la pagina 27, **Nu sînt**

dema de mine, unde criza de identitate a subiectului vine din înstrăinare și din răceala „spațiilor publice golite de popor”. Tema falsului și a kitschului generează și ea texte memorabile cum ar fi **Tîrguri, piețe, oboare**, străbătute de accente minulesciene, ceea ce pare să-l preocupe aici pe autor ar fi alterarea memoriei, insului supus continuu circului macabru al existenței („Se vind pășuni cu păcuri de pădure, cărți cu litere șterse / cactuși sere-nregi, idei răsufiate / pesti exotici păsări și păsări împăiate / nuci fără miez, emoții preambalate / sticle goale coji de ouă mere-nghetate / Invelite-n hîrtie de ziar / se vind benzina la aprozar / ofer angoasă stil Ludovic al XIV strada Fericii nr. 16”). Alteori, ca în **Grand Hotel Cascada Întreruptă** sau ca în **Ninșori de mai**, chiar bunul mers al anotimpurilor este tulburat de „tîmpii o-rășelului” (care s-au strîns / roată în jurul arborelui de piine), dereglat de prostia omenească a cărei stereotipie „împietrește ultimul săritor la trambulină”.

O abilitate a pastelului sau mai degrabă a pseudo-pastelului ti-de să mineralizeze, să ordoneze unele dintre cele mai bune versuri ale lui Petean, unde lirismul are ca sursă o anumită tratare animistă a spațiului („plouă

harnic / peste necroloage / peste centenare / peste manuscrite prinse-n insectare / în pivnița și etajele eului / în curțile interioare ale muntelui, ale zilei”). De aici încolo orice miracol devine posibil, micile asperități ale discursului dispar ca prin minune, un suflu nou rețopește angoasele acestui poet duplicitar, prea înțelept pentru un citadin, dar exilat, pripit în traiala țară. **O apariție aminată din rațiuni necunoscute** este poemul despre care am vrea să vorbim mai mult; preferăm a-l reproduce măcar în parte: „există cineva / unde oriunde / care va veni / la noi ce singuri / sîntem domnul meu / în paranteza serii de făurar / trebuie să ai / răbdare numai / răbdare iar și iar / trebuie să știi / numai să aștepti / și iar să aștepti / să amîni / să amîni iar și iar / partida de bridge / din insula de corali / desigur există / cineva care / va veni peste... / pe nume care / se va arăta / chiar dacă n-o să-i putem vedea fața / căutătura / amintirile / cineva va veni / fi-vom copaci / vom fi transparenti / vom fi scrum / vom fi cuvinte / fi-vom sorginte / de ținuturi muntoase / și înzăpezite / oricum cineva / va veni există / îl vom întîlni / în paranteza serii de făurar (...).”

Andrei Zlătescu

Trei reeditări

● **CUM PLINGE UN SAVANT.** O carte stranie a lui B.P. Hasdeu, *Sic cogito*, era pînă de curînd aproape necunoscută publicului larg, povestită din auzite între amatorii de spiritism, înconjurată de ceața misterioasă a ignoranței și frecventată numai de benedictinii istoriei literare, din simplă curiozitate sau din devotament pentru personalitatea savantului. În numai doi ani, în 1990 și în 1991, *Sic cogito* a fost difuzat în două ediții diferite. Una, în proximitate a post-revoluționar, postfațată de Mihai Neagu Basarab și apărută la editura bucuresteană „Evenimentul”, nu are precizat un îngrijitor al ediției și este în mod evident scoasă în grabă. Cea de-a doua reeditare a apărut în regia lui Tudor Nedelcea la editura craioveană „Scrisul românesc” și este mai demnă de încredere, printr-o mai bună acuratețe filologică, totuși perfectibilă. Postfațatorul celei dintii mărturisea că a intenționat în primul rînd „relansarea mesajului înaltei științe spiritiste” — ceea ce credem că este puțin cam hazardat, dacă nu anacronic chiar dacă riscăm ca Mihai Neagu Basarab să ne treacă în rîndul acelor păcătoși adversari pe care îi numește „criptohandicapați”.

Sic cogito realizează un esafodaj impresionant de argumente în jurul celor trei valori ale doctrinei spiritiste, cuprinse în tripla lege religioasă: „Crede în Dumnezeu, Crede în nemurirea spiritului, Crede în darul comunicării cu cei duși”. Dacă primele două îndemnuri ne situează în zona spiritualismului oricărei religii, cel de-al treilea face singur specificul spiritismului, eretic în practica lui pentru credința creștină. Spiritismul compromite în practică orice spiritualism, pentru că devine fundamental contradictoriu atunci cînd năzuiește să dovedească existența sufletului prin probe „materiale (voci, semne scrise, mișcări de obiecte fără agent vizibil). Hasdeu se luptă deschis și deconcertant cu ridicolul, înfruntă cu o luciditate stranie scepticismul altora, toate acuzele și simplificările posibile. Din respectul cuvenit pentru durerea sufletească a mareului savant nu ne vom aventura aici în întreprinderea facilă a unei expunerii ironice a tezelor hasdeene. Vom aminti numai, succint, povestea acestei cărți, nu înainte de a recomanda excelenta biografie **Romanul vieții lui B.P. Hasdeu** de I. Oprisan, apărută în 1990, care ne introduce competent și detaliat în universul și destinul unei personalități controversate.

Activitatea științifică și literară a lui B.P. Hasdeu este întreruptă în 1888 de un eveniment tragic: moartea fiicei lui, Iulia, la vîrsta celei mai înfloritoare tinereti, cînd nu împlinise încă nouăsprezece ani. Făcuse studii strălucite la Paris, aspira să-și dea acolo la douăzeci de ani doctoratul în filosofie și a scris imens. Tatăl îi va edita postum trei volume de scrieri diverse (poezii, proză, teatru, cugătări, note). După moartea fiicei, viața, știința, gloria își pierduseră pentru Hasdeu orice sens. Din 1888 activitatea intelectuală a lui Hasdeu este deviată brusc spre alte obiective decît cele de filologie și istorie: editarea scrierilor Iuliei, realizarea unui cavou impresionant în cimitirul Șerban Vodă (devenit ulterior Bellu) la mormîntul fiicei, retragerea într-un bizar castel la Cimpina, unde se consacră spiritismului. Cit de mult l-a tulburat psihic durerea pricinuită de moartea fiicei, de o înzestrare intelectuală excepțională, se vede și dintr-o însemnare testamentară: „În ziua morții Iuliei Hasdeu, a murit și tatăl său. El nu putea să mai trăiască. Din părinți și din moși, el moștenise trei iubiri: patrie, știință, femeie. Tot ce e mai pur în aceste trei iubiri, chintesența lor, el o concentrează în fie-șă. Mare patrioată, mare geniu, mare femeie, dînsa devenise pentru el prisma tuturor iubirilor sale. Murind ea, patrie-știință-femeie — totul a murit pentru el. Putea oare să mai trăiască? Întrebarea finală îl viza pe savant: el, într-adevăr, a încetat să mai trăiască. Însă omul Hasdeu a considerat că mai era dator să viețuiască numai în măsura în care servea memoria Iuliei. Pe durata a trei ani de muncă, a dimensionat simbolic și artistic cavoul (cum afirmă I. Oprisan), făcînd din el un spațiu de meditație, devenit un mare punct de atracție pentru curiozitatea bucuresteanilor din epocă. Unul dintre apropiatii săi, Ionescu-Gion, a numit cripta Iuliei „un mormînt poemă”. Durerea tatălui nu ar fi avut astîmpăr dacă nu și-ar fi închipuit că ar putea comunica cu sufletul fiicei. Așa a căzut Hasdeu în patima spiritismului, după cum prea bine se știe. După ce a isprăvit cavoul-templu, a început clădirea unui mauzoleu la Cimpina, într-un castel dedicat Iuliei. Aici a practi-

cat în continuare spiritismul, în ședințe la care asistau din ce în ce mai dezolati prietenii săi (fenomenul trebuie iarăși urmărit de cei interesați după biografia lui I. Oprisan). Rezultatul acestor experiențe, cărora le-a dat un fundament teoretic doctrinar, l-a comunicat în volumul *Sic cogito*, apărut intîia dată în 1892. Cartea este inutil de rezumat, dar vom spune că ea se dorește o „știință a sufletului”. Ea mărturisește, cu un patetism enciclopedic, felul în care sufletele pot comunica după moarte, vorbește despre „telegrafia iubirii”, despre hipnotism și materialism în spiritism — totul bazat pe o mare erudiție. Într-un mod paradoxal, Hasdeu vrea să fundamenteze rațional spiritismul, numindu-l știință a credinței. Fabulația lui Hasdeu l-a pierdut, fără să-și dea seama pe Cristos și s-a îndepărtat definitiv de lume și de semenii, rătăcind într-un mod dramatic de departe de drumul creștinismului, care l-ar fi adus speranța minții. Hasdeu sfîrșește ca un damnat, iar *Sic cogito* este rodul acestei damnațiuni, în care, înșelat, se afundă ca într-o izbăvire. După cum pretinde tatăl, Iulia i-ar fi cerut printr-un dicteu ca studiile sale asupra spiritismului să adopte un ton „impunător și convins”, încheind cu un avertisment: „cine poate să se convingă, cu atît mai bine pentru el, cine nu — cu atît mai rău”. Dacă acceptăm litera acestei cărți, vei fi cu siguranță indus în eroare. Cu toate negurile ei stranii, fabulația din *Sic cogito*, grațiată de o interpretare strict biografică sau de atracția pentru o curiozitate insolită, nu a beneficiat încă de o lectură critică mai de profunzime. În ceea ce mă privește, ezit între a o considera izvorită din laboratorul unui Faust îndurerat, deopotrivă metafizician și fizician al sufletului, deviat spre ratare sau lamento, și a o citi ca pe o erudită erezie. În acest din urmă sens, *Sic cogito* trebuie citită ca pe o poveste cutremurătoare a felului în care Hasdeu l-a pierdut pe Dumnezeu-fiul, înlocuindu-l cu propria fiică. Mi se pare limpede că numai printr-o sentimentală inadecvare putem citi *Sic cogito* ca pe o operă științifică. Pentru o lectură biografică la îndemina oricui, *Sic cogito* este un document sufletesc unic: o mărturie cutremurătoare despre felul în care plînge un savant, despre contorsionările chinuitoare ale durerii în alambicul erudiției. Lăsîndu-ne în voia unei lecturi patetice, am putea numi în mod simbolic volumul *Sic cogito* o carte-lacrimă. Lăcrima unui savant.

● **VIATA UNEI STATUI.** Cunoscut ca ilustră figură a publicisticii interbelice, deși mai ales într-un sens negativ, Pamfil Șeicaru a dispărut complet după 1944 din peisajul politic intern, sfîrșind în exil, în 1980, acoperit de uitare. Începînd să se afirme imediat după Unire la săptămînalul *Hiena*, prin articole pamfletare din ce în ce mai violente, coborîte în brutalitate suburbană și șantaj proverbial, anti-liberale și deviate puternic spre dreapta, Pamfil Șeicaru va evolua cam în aceeași notă, intîi ca redactor la *Cuvîntul*, iar apoi ca director la *Curentul*. Păstrîndu-se într-un sens negativist și contestatar, transformat într-un conformism al negației, e cu atît mai curios să-l descoperim într-un exercițiu afirmativ. Format în cultul pentru Nicolae Iorga, Pamfil Șeicaru și-a sistematizat la bătrînețe argumentele admirației și a alcătuit maestrului său un portret din memorie, fără o documentație fastuoasă, ci numai una parțială, din cît avea la îndemînă în exil. Eliberat de rutina contestării cu orice preț, specifică publicisticii sale interbelice, Pamfil Șeicaru devine, în cartea despre Nicolae Iorga, un interesant memorialist, un inspirat portretist și un pătrunzător analist al fenomenului politic. Eseul biografic asupra maturității iorghiste, un eseu de mici dimensiuni, a apărut în 1957 la Madrid și a fost nu de mult reeditat la București, din păcate fără un minim aparat critic, ce ar fi fost absolut necesar (informații asupra lui Pamfil Șeicaru, completări bibliografice, corectarea unor documentări aproximative, observații complementare).

O carte despre Nicolae Iorga stîrneste o curiozitate irepresibilă. Cum să dai seamă de măreția unui munte? Cum să-l cuprinzi din toate părțile pentru a-i arăta frumusețile, necunoscutul, tîria, pericolele, înălțimile, surprizele, ineditul, mișcarea de nori pe deasupra vîrfului său și strălucirea de lumină care îl înconjoară? În fața personalității lui Nicolae Iorga orice admirator sau adversar au același reflex: de a se uita în sus ca spre un pisc ivit din senin în fața lor. O nouă carte despre Nicolae Iorga este întotdeauna pîndită de riscul de a ne da un singur sentiment, devenit rece și stereotip: impresia de măreție coplesitoare, de uimire în fața unui fenomen inegalabil al culturii românești. Cea dintii capcană pe care trebuie deci să o evite orice carte despre Nicolae Iorga este gestul banal-patetic de a monumentaliza, fără să dea un indiciu despre viața reală a statuii impozante. Pamfil Șeicaru nu și-a propus să dea nici o biografie completă, nici o interpretare de ansamblu a operei, ci să realizeze un portret dinamic. Nu este o lu-

crare mai ușor de concretizat, pentru că cere un mare efort de esențializare.

Portretul făcut de Pamfil Șeicaru lui Nicolae Iorga nu suferă de convenționalism. E cea mai importantă calitate a lui. Viu și interesant, prezintă verosimil conținutul unei personalități, cu tenta pitorescului. Statuia prinde viață și o vedem înotînd fantomatic în aburii memoriei: „Se mișca în afară de viața cotidiană, de viața reală, așa cum cineva, deșteptat brusc din somn, amestecă, în primele momente, într-o învălmășeală a conștiinței, reziduurile somnului cu realitatea cu care începe să ia contact. Nicolae Iorga, aparent participînd cu toată intensitatea la tot ce formează neastîmpărul actualității, vedea toate aspectele acestei actualități ca deșteptat din visarea documentelor pe care le cercetase”. Cartea arată pe scurt cum se naște omul politic Nicolae Iorga din tinărul istoric și literat. Procesul este, fără îndoială, atrăgător și merită să fie urmărit îndeaproape: e interesant cum se construiește lăranismul conservator iorghist pe sămănătorismul doctrinar și pe fondul naționalist eminescian. Prezența lui Iorga în viața politică este detaliată din raportul său cu partidele epocii, cu monarhia, cu evenimentele vremurilor pe care le-a trăit (răscoala din 1907, războiul, Unirea). Figura sa se îmbogățește în relief și dinamism prin mărturiile despre activitatea în Cameră (a fost președintele primei Camere a României Mari) sau în guvern. Memorialistul coboară statuia de pe sciu și-i restituie firescul vieții: „Guvernul Iorga din 1932? A fost cea mai izbutită epigramă pe care și-a făcut-o singur. Îl vedeai regulat la Cameră corectînd o carte (și cînd Iorga nu avea sub tipar o nouă carte?), urmărind, în același timp, dezbaterile, adesea intrerupînd sau punînd la punct, cu ingeniozitate, un deputat, iar la orele 6 își strîngea hîrtoagele și pleca pe jos la Universitate. Era respectat, ascultat cu atenție, dar politic fără nici o greutate, nu numai datorită faptului că nu izbutise să aibă decît șapte deputați, ci și datorită instabilității lui”. Pamfil Șeicaru nu evită să spună adevărul, așa cum l-a înuit din cunoașterea îndeaproape a personalității lui Iorga: era un om politic instabil, un temperament imprevizibil, un vanitos și un resentimentar incorrigibil, „dovedindu-se omul cel mai capricios pe care l-a avut viața publică românească”. Evocarea nu-și mumifică modelul în solemnități și elogii. Portretul se completează cu date despre scriitor, despre istoric, despre gazetar, dar cel mai dinamic și mai impunător rămîne în cartea lui Pamfil Șeicaru omul politic Nicolae Iorga. Ultima trăsătură de penel portretistic reia, ca un acord final, tonul clasic al „venerației firești”: „Nicolae Iorga, anahoret al unui cult, istoria românilor, rămîne în amintirea generațiilor viitoare grandios și neverosimil”. Prin forța sa evocatoare, neașteptată de la gazetarul contestatar de altădată, cartea lui Pamfil Șeicaru reușește să revie, pe durata lecturii, statuia lui Nicolae Iorga.

● **UN ROMAN RETRO.** Cea mai bună editură particulară din România, în momentul de față, Editura „Echinoc”, animată de Marian Papahagi, sterge praful de pe un roman uitat, apărut acum exact cinci decenii într-un context nefavorabil: **Într-o duminică de august**, ediție îngrijită și postfațată cu competență de Mariana Vartic. Cartea, datînd din 1941, a constituit debutul autorului, rămas în penumbra istoriei literare. Rezultatul descoperirii nu s-ar putea spune că e spectaculos, cu toate că prezentarea (comercială) de pe copertă îl recomandă pe autor ca „un prozator extraordinar”.

Fiul unui ofițer de carieră care moare în luptele de la Turlucaia, Eugen Bălan (1904—1968) termină liceul militar din Craiova. Nu urmează profesia armelor, ci, absolvind Școala Politehnică, se dedică ingineriei pînă la sfîrșitul vieții. Activitatea sa literară, lipsită de continuitate, stăruință și profesionalism, are două pușcări. Îndepărtate în timp unul de altul. Cel dintii se soldează cu un roman ce ne apare astăzi mai degrabă minor (reeditat acum), dar receptat în epocă cu încredere într-o carieră ce se profilează din siguranța frazei și construcția simplă. Cu nostalgia tinereții, inginerul, pensionat în 1965, reia condeiul pentru schițe și nurele satirice, bazate pe o logică severă, publicate postum în volumul *Exerciții*, din 1970.

Debutul prozatorului a fost primit cu entuziasm de citiva din profesioniștii cronicii literare (printre ei, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu). Perpersicius scria cu o generozitate apropiată de o supralicitare, apreciînd „calitatea excepțională” a romanului, „cultivat în teină” de autor. Proustianismul este însă numai o aparență, creată de firava introspecție psihologică. **Într-o duminică de august** e un roman destul de bine lucrat în ton minor, reușind să imbine atmosfera unui oraș provincial, drama insignifiantă, plictiseala în amor, un lirism amar și precauțiile distanței ironice adoptate de narator. El rezistă mai mult prin prosopieca notației și reflexibilitatea ironică. Pe alocuri (ca în final) patetismul umanitar e prea sentimental, prea mult

b.p.
hasdeu
sic cogito

C
COGITO

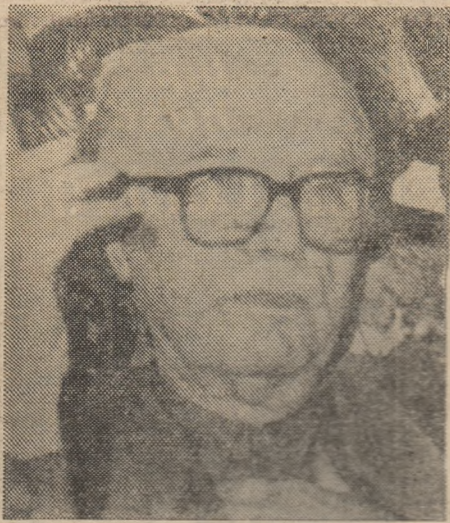
poetic și prea puțin epic. Dintr-o atmosferă deprăntă, de dezabuzare erotică și deznădejde, povestitorul (fără nume) caută o leșire, o soluție. Mai mult preocupat de sine decît de cei din preajmă, înșururat și ursuz, totuși boem și teribilist, inteligent și sensibil, e nevoit să ia act de identitatea celorlalți. Nu a putut face partidă nici cu Margot, fire mai ușuratică, nici cu ingenua Corina, căreia i se reproșează în gînd că iubea fără extaz. Tinărul amoret, funcționar la o uzină electrică, se lasă impresionat de dragostea mărturisită de Lily, cîntăreață de cabaret, și va face operă de recuperare socială a spașitei ce caută un cămin. „Incoruptibilul orgoliu de a nu servi la nimic”, de a nu se devota unei cauze, este abandonat în favoarea unei investiții de caritate socială și intimă. Idealul difuz se lămurește și el într-unul precis, iar confuzia interioară în care înotase pînă atunci dispare, în urma unui proces de decantare.

Unicul roman al lui Eugen Bălan nu ne apare astăzi nici extrem de rezistent la trecerea timpului, nici extrem de interesant pentru evoluția romanului, ci numai tipic pentru epoca de atmosferă interbelică. Lectura lui poate provoca o satisfacție aparte pentru cei fascinați (sau doar neutru interesați) de o întoarcere la scenariul lumii antebelice, instalați în regimul modei retro a epicii.

Ion Simuț

România literară 4.

B. P. Hasdeu, *Sic cogito*, ediție îngrijită, prefată, note și tabel cronologic de Tudor Nedelcea, Editura Scrisul românesc, 1991; Pamfil Șeicaru, *Nicolae Iorga*, Editura Clio, 1990; Eugen Bălan, *Într-o duminică de august*, ediție îngrijită și postfațată de Mariana Vartic, Editura Echinoc, 1991

Virgil IERUNCA

Fragmente de ju

1 Ianuarie. — Revelion-ul cu Monica. Singuri. Monica e numai îndurerare. Toată bucuria ei de altădată — bucurie mereu reinventată — a dispărut. Am ascultat muzică religioasă. Îndesebi, discul ei preferat de Monteverdi: „Nigra sum” și „Ave maris stella” cu Rosana Giancola și „Magnificatul” interpretat de ansamblul Angelo Ephrikian. Ce va aduce acest an? O vom avea lângă noi pe mama Monicăi? E tot ce ne dorim. E tot ce nădăjduim.

2 Ianuarie. — „Présence et immortalité” de Gabriel Marcel. Regăsesc pasiunea mea pentru acest gânditor atât de imboğător. Cu Gabriel Marcel, nu e vorba de lectură ci de participare. Fiecare pagină e o confruntare cu tine, în adâncime, un prilej de a te situa, în primul rând, în fața misterului și numai după aceea a problemelor. Două conferințe inedite, una din 1937, alta din 1951, despărțite de un fel de „Jurnal metafizic” ce prelungește pe cel din 1927 și pe cel din 1934 (prima parte din „Etre et avoir”). Un adaos: un act dintr-o piesă scrisă în 1919 și neterminată, „L'Insondable”. (Iar îmi interzic să ironizez, ca atâția, teatrul lui Gabriel Marcel care nu face decât să „intruzeze” multe din obsesiile lui metafizice).

Excelentă definiție a propriilor sale filosofii: „Elle est polyphonique par essence, et s'oppose par là radicalement à toutes les idéologies plus ou moins issues de la pensée philosophique française du XVIII-eme siècle”. Apoi lepădarea de sfera de-gradatoare a lui „avoir” de-a lungul noului „Jurnal metafizic”, axat de data aceeași pe voința de a statua „imortalitatea” unei ființe iubite. Efort dificil, presărat cu obstacole pe care Gabriel Marcel nu le ocolește nicio clipă inserându-le într'un fel de fenomenologie a luminii în care semenul devine consacrat înșiși a participării gândirii la ființă.

Dar la câte n'ar trebui meditat? La sacrificiu ca „măsură măsurând”, la uvertura dăruirii, la posibilitatea de „a vedea răul ca o lumină”, la furia lui Gabriel Marcel împotriva „certitudinilor portative”, sau — lucru destul de rar pentru un metafizician — la valoare ca „pecețe a existenței”.

S'ar putea însă ca totul, pentru mine, să stea în această sentință — într-adevăr: „Etre inquiet, c'est chercher son centre”.

3 Ianuarie. — Antoaneta Bodisco îmi scrie de la Cadix, mulțumindu-mi pentru publicarea eseului ei despre Zurbaran în „Caiete de Dor”. Într'un „scurt popas”, în vară, la Madrid, l-a întâlnit pe Ion Păulescu („pibeștean ca și mine”) care i-a anunțat o călătorie a mea în Spania (!?). N.I. Herescu i-a vorbit de o altă revistă „a mea” care va apărea la Roma pentru care îmi propune un eseu despre Tratatul de Pictură al lui Leonardo. Va trebui să-i răspund ca revista nu e „a mea”, ci a Societății Academice Române și că sunt de preferat subiecte românești pentru o revistă românească în exil.

— La masă, la noi, Anton și Eliza Cerbu. Ca de fiecare dată, întâlnirea cu ei mă încântă. „Antoine”, cum îi spun eu pentru a-i smulge un zâmbet întrerupt sub mustățile-i mongole, e pasionat de toate: de religii uitate, de Români (mai ales dacă sunt de dreapta), de literatura de avangardă, de gastronomie, de cinematograf, de muzică. Nu-l cunoaște pe Hovhaness și e, bine înțeles, impresionat de redescoperirea Armeniei de către acest american, cu totul necunoscut în Europa. Pasionat de Celine, nu cunoștea discul în care Celine citește din „Voyage au bout de la nuit” și, în plus... cântă. Cancanurile nu lipsesc nici ele: Marcel Leibovici și în America, gelos pe viitorul colegului său în istoria religiilor. Și cum mă plâng de faptul că nu mai știu nimic despre nașul lui (vechiul nostru prieten Iulian Petrescu), află că a fost foarte greu încercat de o bizară meningită. „Cerbii” nu mai pleacă în America decât în Iunie și totuși vecinătatea lor de șase luni mi se pare mult prea scurtă.

4 Ianuarie. — Vestea-trăznoc: Albert Camus a murit într'un accident de auto. mobil. Absurditatea devine destin. El care angajase o luptă solară împotriva absurdului, îi dă acum un statut tragic. Moartea care pândea fiecare clipă de ferovare din „regatul” existenței sale îl „exilează” acum în iremediabil. Ultimul „malentendu” al unei existențe care, așa cum afirma profesorul și prietenul lui Camus, Jean Grenier, a dat cel mai bun răspuns întrebării nietzscheene: „Cine e nobil?”

5 Ianuarie. — Gripat. Citesc și recitesc din Camus. Mi-e greu să mă impac cu moartea lui. Nu-mi amintesc să mă fi întristat mai mult moartea vreunui scriitor. Camus era pentru mine cel care făcea din literatură o paranteză pentru a se instala în acea zonă a conștiinței unde cuvântul mărturisește prin arsură. Sunt acum un exilat a doua oară, fără acela care-mi da certitudinea că în Franța să-lăsluiește încă speranța, că demisia poate fi încă răscălată. Acum am rămas cu Franța lui Jean-Paul Sartre. Mai bine în Madagascar.

Să nu uit să notez și penibila ironie: „Combat” apare în ediție specială, și foarte bine face, cu ocazia morții lui Camus. Dar cine semnează? Doi scriitori frivoli: Alain Bosquet, un fel de femeie-la-toate a literelor franceze, și Maurice Clavel, un agitat pitoresc și solemn.

— E. M. Cioran îmi răspunde cu un humor desăvârșit la scrisoarea mea dezolată cum că Enciclopedia Herder mi-a scos două capitole: cel despre el și cel despre Casbue: „Ne pas figurer dans le Herder, voilà un malheur dont je ne me remettrais jamais, malgré la compagnie flatteuse de l'auteur de El Zorab. Pourvu qu'à l'avenir vous n'ayez à me communiquer que des nouvelles de cette gravité!”

6 Ianuarie. — O scrisoare importantă de la Dora Litani din Israel. A sosit din țară o doamnă care a cunoscut la „Malmaison” pe mama Monicăi. „Esențial este să știi că Doamna Lovinescu este sănătoasă și cu un moral extraordinar. Amica mea a văzut-o pe când făcea obișnuita plimbare zilnică de zece minute. Se sprijinea într'un baston, dar ținea fruntea totdeauna sus. Era — după cum spune prietena mea — subiectul de admirație și sursa de incurajare pentru toate „colegile” ei”. Cum se știa că prietena Dorei Litani avea șansa să fie eliberată și chiar să părăsească țara, Doamna Lovinescu a transmis Monicăi un mesagiu-rugămintă: să nu ne lăsăm amăgiți de niciun șantaj și să continuăm mai departe același stil de viață, cu exact aceleași preocupări. „Prietenă mea — adăoga Dora Litani — m'a rugat să-ți transmit și din partea ei un mesaj de încurajare și cuvântul ei al dreptul să fii mândră de Mama Dumitale”.

— De la München, o telegramă de la Ghiță Ionescu care cere Monicăi un ciclu de cronici despre Albert Camus pentru „Europa Liberă”.

— Părăsesc „Actuelles” de Camus spre a citi studiul primit de la Mircea Eliade, „Les Loups et les Daces”.

— Seara, Monica invitată la Lucia și Andre Rolland de Reneville, unde a fost și E. M. Cioran. Furios pe gripa care mă împiedecă să merg și eu. S'a discutat despre „imprudențele” nemeipomenite ale lui Constantin Noica; i se pregătește procesul în care sunt implicate alte douăzeci de persoane. Printre alte capete de acuzare, și acela de a fi multiplicat răspunsul dat lui Cioran. Nu sunt convins, în ce mă privește, că e vorba doar de „imprudențe”. Cazul lui C. Noica e mult mai complex, în contextul actual al vieții intelectuale din România.

7 Ianuarie. — Cu o recomandare de la Jeanne Hersch care are pentru noi o simpatie ce, trebuie să mărturisesc, ne mișcă profund, Monica a văzut azi la Quay d'Orsay pe Jean Laloy. I-a oferit textul redactat de noi pentru „Preuves”, în care analizăm codul penal draconic al României „socialiste” și, așa cum era convenit cu Jeanne Hersch, i-a rugat să facă ceva pentru a scoate din închisoare pe Doamna Lovinescu. Deși Jean Laloy este un om de mari calități și morale și intelectuale, diplomatul din el îl împiedecă să facă tot ce poate. A promis, firește, că va încerca dar că e greu, mai ales că actualul ambasador, Bălanescu, n'ar fi prea bine văzut de tot de la București. Or, ceea ce așteptam noi de la Jean Laloy era o luare de poziție energică, și nu numai față de ambasador.

— Mireasa Popescu îmi explică, într-o scrisoare, scepticismele lui cu privire la apariția Revistei Scriitorilor Români. Societatea Academică datorează până acum tipografiai vreo patru milioane de lire. Mă roaga să intervin și eu pe lângă Basili Munteanu „să lasă din rezervă și să ne dea ceva pentru revistă”. O sugestie interesantă a lui Mircea Popescu: aceea de a rezerva pagini „textelor interzise” în R.P.R. din clasici (Eminescu, Grigore Alexandrescu, Creangă, Ghica), însoțindu-le de considerațiile critice de ordinărie ale lui G. Călinescu, Perpessiciu, Cioculescu, pentru a accentua astfel decăderea lor de azi.

8 Ianuarie. — Monica a văzut pe Henri Fresney, tot din partea Jeannei Hersch.

Extrem de amabil. A telefonat, în fața ei, lui Maurice Schumann ca s'o primească și să-i explice pe larg împrejurările în care a fost condamnată Doamna Lovinescu. Dealțul Fresnay este la curent cu teroarea din România datorită unui amănunt neașteptat: țărănul Sălășan a devenit „valetul” lui, și valetul nu și-a uitat obirșia, după cum n'a uitat nicio clipă — confirmă Fresnay — crimele din țară.

— Noul șef al secției noastre la radio, E. Aroneanu, s'a arătat foarte impresionat și revoltat de intermptarea Doamnei Lovinescu. Noi nu i-am cerut nimic, însă s'a oferit singur să-i vorbească lui Daniel Mayer.

— „Esprit” și „muzica nouă”. Cu contribuțiile lui André Boucourechliev, Gilbert Amy, Henri Pousseur, Pierre Barbaud etc. Ca totdeauna, André Hodeir, interesant și apucat. În eseuul lui despre „muzica occidentală post-weberniană”, după ce înregistrează originalitatea lui Boulez și discută, cu severitatea lui obișnuită, aportul lui Stockhausen, ajunge la pasiunea lui nedesmințită: Jean Barraqué, „cea mai importantă figură din toată muzica europeană de la Debussy încolo”. „Cu siguranță — continuă Hodeir — această muzică a tenebrelor este dintre cele mai greu de ascultat și semnificația ei nu va ieși cu adevărat la lumină decât pentru oamnenii generațiilor viitoare. Deocamdată nu putem decât să-i resimțim grandoearea în chip confuz”. Sonata pentru pian a lui Barraqué, compusă între 1950—1952, „va oferi, credem noi, comentatorilor din secolele viitoare mai multe prilejuri de uimire”. „Seventua” (din 1950, remaniată și orchestrată în 1955), constituie achiziția majoră a muzicii secolului XX”. Mai ferită de delir, deci mai acceptabilă, mi se pare, în schimb, această paralelă între Boulez și Barraqué: „Nu se pot imagina tipuri de artiști mai opuși, decât acelea ilustrate de Barraqué și Boulez. Acesta din urmă e un innoitor, un descoperitor de limbaj, un dialectician al inteligenței imaginative, tot timpul treaz: celălalt, un asimilator cu geniu polimorf, a cărui operă poate fi definită cu frumoașa formulă a scriitorului austriac Hermann Broch, ca un «comentariu liric al lui însuși»”.

Tot aici, Michel Butor mărturiseste — senin — că „se surprinde fredonând din Stockhausen”. Cum o fi reușind? S'ar putea ca aceasta să fie cheia multora din eseurile lui... de serie!

— La „Preuves” sunt șanse ca textul nostru referitor la lagărele de muncă forțată și la codul penal r.p.r.-ist să apară într'o broșură separată.

— De Mihail Jora auzisem numai bine. Că a suferit mult, mai ales din cauza „rudeilor din străinătate” (Grigore Galencu), că a rezistat cu demnitate. Și iată că-l văd autorul unui „cântec cu caracter imn-ic”, intitulat „Mărire fie, patria mea”, pe versuri ca acestea semnate, din păcate, de Mariana Dumitrescu:

„Slăviți în fapte și-n cuvinte mindra țară
Și munca voastră zi de zi i-o închinată;
Într'a lumii nouă primăvară,
Pentru pace glasul ridicată
Voi, ai țării în de-apurări liberați!”

9 Ianuarie. — Gerul post-bobotezei. Am terminat de citit lucrarea lui Pamfil Selcariu „Unitatea Națională, ideea forță a României moderne în perspectiva istorică și în contextul politicii europene”. Până mâine trebuie să scriu o dare de seamă pentru „România Muncitoare”, date fiind insistențele lui Eftimie Gherman. Deși, după cum mi-am dat seama de atâtea ori, în discuțiile cu el, Pamfil Selcariu îndură greu criticele, va trebui totuși să scoț în relief unele interpretări discutabile: severitatea lui față de revoluția de la 1848, îndeosebi minimizarea rolului lui Ion Brătianu în această perioadă cum și — mai important — similitudinea pe care o stabilește între situația de atunci și cea de azi. Exilații din 1848 erau favorizați de istorie — Bălcescu se plângea că nu mai prididește să scrie articolele pe care i le cereau ziarele din Franța — azi, marii noștri exilați își consumă aventura personală, cât despre ziarele franceze, ele tratează în general pe refugiați ca pe niște pestiferati care le stingerese confortul lor orientat.

Să-mi înving căgustul și să notez această „urare” răsoopită pe care I. Azărbiceanu o face tineretului în „România Liberă” din ultima zi a anului care s'a încheiat: „Tineret al Republicii Populare Române! Bucură-te că toate porțile muncii îți sunt deschise, în măsură neajunsă până acum... Să știi că rodul muncii tale nu va mai fi cules, ca odinioară, de omul care stătea cu brațele încrucișate în kenevie. El va fi al tău și totodată va fi pentru clădirea tot mai frumoasă a întregii țări socialiste... Fața României a

fost întunecată, prin veacurile scurse, de sărăcie și de boli, de exploatare și neștiință... Iată ce urez eu tineretului patriei cu prilejul Noului An 1960”.

10 Ianuarie. — Dejun la „Cerbi”, la Scea, împreună cu părintele Andrei Scrima și cu părintele Goia. Discuții pasionante, învăluite într'un fel de amărăciune confuză. Nu mai înțeleg nimic. Părintele Scrima e obsedat de istorie într'un mod bizar. Așteaptă un fel de apocalips estetic care să spele totuși lumea de păcatele ei. Estetismul acesta paradoxal ia uneori forme care ne îngheață, atunci când părintele justifică masacrarea Tibetului. Toate torturile dialectice mi se par niște păcate, în momentul în care se produce un atentat împotriva evidențelor, Vizez? Să fie oare un joc? Dar jocul mi se pare diavolesc în cazul de față. Să n'am eu niciun fel de acces la postulatele negative ale unui da mai teribil decât înșiși rostirea lui? Mă întorc la Paris abătut. Nu pot gândi, nu pot scrie, nu mă mai pot revolta. Și după ce îmi jur mie însumi să nu cad în estetic, dacă am o nevoie eliberatoare de muzică, ascult câțiva psalmi de Schütz. Ce mult aș vrea să pot dormi.

11 Ianuarie. — E. Aroneanu ne informează că Daniel Mayer a început să se ocupe de „cazul” Doamnei Lovinescu. Monica oscilează între un scepticism chinuit și voința ei mistuitoare de a face totul pentru a-și scoate mama din închisoare.

— Lungă discuție, la radio, cu Serbah Voinea despre Camus de care — curios — se simte aproape din cauza „nihilismului” acestuia! Dar absurditatea e o idee, iar lumina e o realitate la Camus. Dar revolta revoltei?

— În „Gazeta Literară”, estetul Tudor Vianu face un fel de apologie pipăită a raionului: „Acum cind gazetele sînt în toate mîinile, cînd bibliotecile raionale și de întreprinderi adună cititorii numeroși, cînd casele de cultură înmulțesc pentru întreaga populație a țării mijloacele instrucției, rezultatele obținute prin dispariția analfabetismului devin în fiecare zi mai pipăite”.

Tot în „Gazeta Literară”, Otilia Cazimir reușește să nu rădă galben:

„Și-așa cum te-am visat cutezătoare
Ți-ai prins în pletele de aur ca pe o floare
O purpurie, delicată stea,
Și rizi cu riset de lumină, țara mea!”

12 Ianuarie. — Eugen Ionescu dă un interviu ziarului „Le Monde” (Claude Sarrate), cu prilejul noii sale piese „Rhinoceros”, pe care o montează, luna aceasta, la Teatrul Odéon, Jean-Louis Barrault. Câteva adevăruri, câteva „puncte pe care fac cinste scriitorului. Mai întâi, o lovitură dată teatrului ideologic care, pentru Eugen Ionescu, constituie dealțul adevăratului „anti-teatr”: „Anti-teatrul este pentru mine teatrul demonstrației ideologice sau realismul elementar, fotografic”. Și mai important, rechizitoriul lui împotriva „istoriei” (mobilizată, bine înțeles, de puzderia de progresiști de pe malul stâng al Senei): „Or, e foarte posibil, cu toate că, aparent, extraordinar, de fapt, câteva conștiințe individuale reprezintă adevărul contra istoriei, pe care ar fi momentul de a o «demistifica», deoarece cuvântul e la modă”.

— Seara, concert Silvestri, dirijând Orchestra Națională. Simfonia a 2-a de Schubert sufocată printr'o îndărărire constantă de a o „beethoveniza” cu orice preț; ratat și Concertul în Sol de Ravel, în ciuda prezenței la pian a lui Nicole Henriot, care pare să nu știe să întreprinde altceva decât Ravel! Silvestri își ia oarecum revanșa în „L'Amour des trois oranges”, poate și din pricina broderiilor corosive ale lui Prokofiev. Venisem însă pentru altceva, pentru o operă a lui C. Silvestri: „Preludiu și Fugă” pe care n'o cunoșteam. Mă las cucerit de un climat expresionist ce nu datează, de o ritmică avansată, de un fel de exaltare în care lirismul convinge — e drept — în primul rând simțurile.

13 Ianuarie. — Anton Zigmund Cerbu îmi scrie — simte nevoia să-mi scrie — despre întâlnirea noastră de acum zece zile cu părintele Scrima care ne descumpăneste dragostea pe care i-o purtăm din cauza unor luări de poziție mult prea „originale” pentru noi. Explicațiile lui Cerbu merită să fie consemnate și ca un fel de control al aprinderii mele: cred că pentru el Cultura se scrie cu majusculă și condiționarea ei primează multor alte date. Confuzia intervine când suprapune spiritualului noțiunea de cultură așa cum o înțelege el. Oare spiritualul nu este superior culturii în sensul că o înglobează

nal — 1960

...ună cu alte date, ca de pildă „ome-
românească sau experiența directă
or fapte sociale de tip juridic-fol-
sau experiența religioasă minoră?
mea când trupele comuniste vietna-
e atacau Laosul spuneam unul
talist care arăta dezechilibrul in-
forța socio-demografică anumită și
taoțiană că istoria poate ar acuza a-
neea vietnamiană, însă niciodată un
de cultură. De aceea am fost înghețat
l-am auzit vorbind de prezența „is-
a Chinei în Tibet. Rămâne totuși
blemă pe care nu știu cum s'o re-
în toamna trecută am auzit la ra-
piesă de teatru de R. Abelio de-
masacrului Albigenzilor de către
le catolice conduse de Sf. Dominic;
Crăciun, un prieten mi-a făcut ca-
„Les Ecrits cathares“ de Rene Nelli.
ste vorba numai de o sectă supri-
de biserică deoarece Catharii ve-
din Balcani, unde Bogomilii fuseseră
tât de persecutați și aceștia, la rân-
br, erau transfugi din Persia și Pa-
a, unde Manicheenii erau urmăriți
ate religiile oficiale. Istoria a dat
ate peste tot persecutorilor. Nu
dmite însă că o spiritualitate poate
re în sensul că ar fi atât de nega-
ncât istoria ar condamna-o la o dis-
e totală. Culturalizarea masselor în
omunist corespunde unei desperso-
ari a popoarelor și anihilării spiri-
tății lor: totuși există ceva pozitiv
l. Cred că la aceasta se gândea „si-
ul“ nostru. Dar capra și varza ră-
ireconciliabile în spiritul nostru
licat.

17 Ianuarie. — „L'Express“ e furios că
L'Osservatore Romano“ Cardinalul
iani cheamă lumea creștină să se o-
destinderii cu Răsăritul. Autorul
blului, care semnează dealtfel cu
le, pune atitudinea Cardinalului pe
a unor combinații de politică in-
italiană. Atât poate el vedea. Pe
mă interesează însă spusele ineseși
Cardinalului care încearcă să redea
licii catolice ceva din vigoarea și
itate ei, festelite odată cu înscău-
lui Ioan al XXIII-lea. Dintru in-
a, fraza care innebunește pe gazetă-
parizian mă copleșește prin gra-
și temeinicia ei: „Cum am ajuns
bănă la această mârșăvie — se în-
prelatul — de a vedea milioane
și aplaudând tirania, violența, fe-
atea?“ Și mai departe: „Acesta este
nou, cel care a progresat până la
osimil, care a semănat pământul cu
și cu dolii și care crede că vio-
cerul prin isprăvi spațiale, demon-
astfel încă odată că Dumnezeu nu
ă. Și, în așa măsură, încât frecvența
și puterea delictului dominant au
t, din nefericire, sensibilitatea creș-
chiar și la creștini. Nu numai ca-
ni, ci și în calitatea lor de creștini.
mai reacționează, nu se mai tre-
Oare un creștin poate el surăde
el să se inmoaie în fața măcelari-
le creștini care, nemulțumiți de a-l
insultă pe Dumnezeu flagelând prin-
truntă sfidare pe servitorii și pe co-
lui? Poate oare un creștin să op-
pentru aliații cu auxiliarii celor
apără și pregătesc înscăunarea un-
enea regim de teroare, anti-creștin,
rile încă libere? Putem noi să ne
derăm satisfăcuți de o destindere
oare când, în primul rând, nu există
ndere în lume? Fără cel mai ele-
ar simț al respectului conștiințelor,
edincioși noștri, al chipului lui Christ
odată scuipat, incunutat cu spini,
uit? Si putem întinde mâna celui
a făcut aceasta?“

...intele Cardinalului Ottaviani au
ostite într-o slujbă consacrată „Bi-
și tăcerii“. La „tăcerea“ la care sunt
și credincioși, din ce în ce mai nu-
și al Răsăritului numai asemenea
te constituie un răspuns, reabilitează
ntul. Din păcate, la Vatican și în
ica occidentală în general, un Car-
Ottaviani e o excepție. O excepție
ată. Încă, zilnic, puterea trece
de la Fariseilor ispitii. Ca să se im-
ască apocalipsa moale a demisei.
In „Combat“, Manuel de Dieguez se
tește să spună multe despre studiul
Mircea Eliade „Structures et fonction
aythe cosmogonique“ apărut în cu-
na „La Naissance du Monde“ (Seuil),
de ca, până la urmă, să nu spună ni-
De neînțeleș din partea unui eseist
de fin și de bine orientat.

18 Ianuarie. — François Bondy îmi cere o
ografie Panait Istrati. La ce i-o fi
los?

La radio, sosește o scrisoare de la
ernată în spitalul din Urlați. O fi un

spital de nebuni? Ne cere să-l răspun-
dem „tot prin poezie“... ce pret oferă casa
de filme franceză pentru scenarii de lung
metraj și dacă pot încheia contracte pe
baza cărora autorul își în obligația pe un
timp oarecare să furnizeze alte lucrări.
Avem și noi corespondenți noștri!

16 Ianuarie. — Zaharia Stancu se pornește
într-un editorial al „Contemporanului“
pe rege (mișai), Brutus (Coste) și Vișo-
ianu (Costel). Atac vulgar pe care nu pu-
tini și-l închipuie, poezie „găzetărească“.
Gazetăria are în România o tradiție de
mari impliniri. De n'ar fi decât Ecii-
nescu, Hașdeu, Iorga, Nan Ionescu. Nu
ești gazetar (de temut) dacă-i spui lui
Vișoianu, Costică și încurcișezi niște slo-
gane ticluite în birourile de propagandă
ale partidului. Dacă Zaharia Stancu ar
fi în exil i-ar zice probabil lui Zaharia
Stancu cel oficial, Zaharia Trahanache.
Și atunci n'ar fi un mare gazetar. Ci
doar un hătru onomastic. Nimic altceva.

18 Ianuarie. — C. Vișoianu îmi răspunde
la scrisoarea din 4 Decembrie (se scuză
de întârziere fiindcă lipsise din Statele
Unite „mai mult de o lună“) prin care îi
impărtășeam indignarea mea, față de
„Europa Liberă“. Sunt într'adevăr revol-
tat pentru că din cele două interview-uri
pe care mi le-a luat, cu ocazia ultimului
congres al P.E.N.-clubului, numai unul a
trecut, celălalt fiind interzis din cauză
că — am aflat pe căi ocolite — sunt in-
dezirabil politic. A mai aflat că primul
text trecuse... din nebagare de seamă. E
drept că situația nu e lipsită de o ironie
care până la un punct mă incântă: as fi,
care-va-să-zică, nici mai mult nici mai
puțin, decât... crypto-comunist! Dacă
mai pun la socoteală că nu sunt singur în
această situație, ci în bună companie —
Eliade e și el indezirabil ca „de dreapta“,
iar Al. Busuioceanu nu știu de ce, pro-
babil „și de dreapta și de stînga“ — ar
trebul să exult.

C. Vișoianu i-a scris lui Ghiță Ionescu
și a încercat să afle de la birourile din
New York „ce mi se pune în cărcă“. Cei
de la New York nu știu nimic și-l în-
dreaptă spre München. În orice caz, ori-
câtă plăcere mi-ar produce această si-
nistră glumă, nu mă pot împiedica să cer
să se facă lumină. Există, ar trebui să
existe o margine a prostiei ofensive.

— Sever Pop mă invită, amabil, să
particip la primul congres de dialectolo-
gie de la Louvain din August viitor. Dar
ce am eu comun cu dialectologia? Igno-
ranța mea e desăvârșită. Dacă n'aș res-
pecta cum-se-cădenia proverbială a pro-
fesorului, ar trebui să-i propun totuși un
subiect: „Imaginea lui Iaca-cui pe hudu-
doaie“, pentru a scormoni în lexicul co-
pilăriei mele vâlcene.

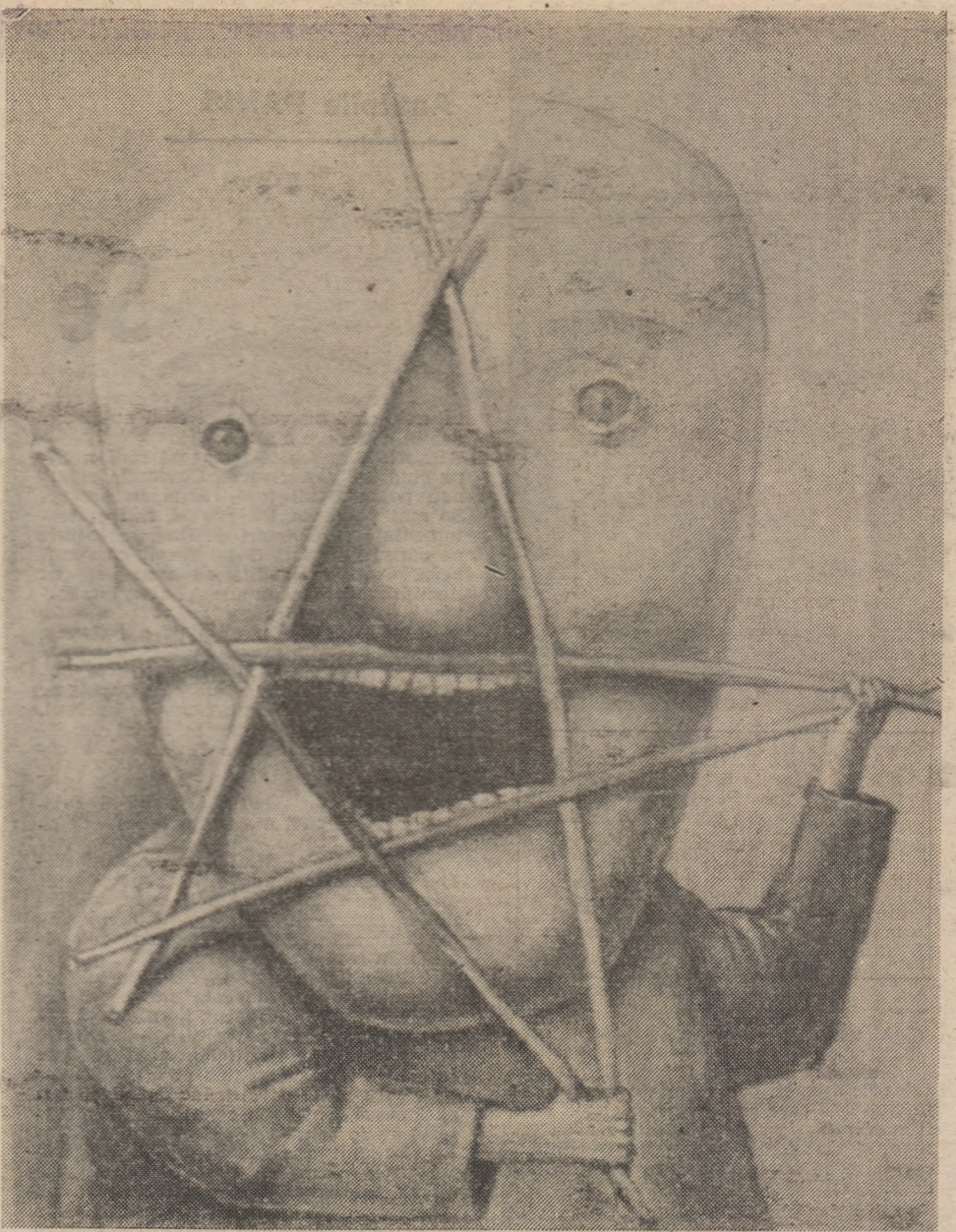
19 Ianuarie. — Ce mult regret că de la
Paris nu se poate capta postul de radio
București! Aș fi putut, de pildă asculta
în cadrul emisiunii „Cintecul săptămîinii“,
„Tară scumpă să trăiești!“ Pe compozitor
nu-l cunosc bine (Anaol Vieru), în schimb
autorul textului e o veche și emerită cu-
noștință: Nina Cassian. Mă voi mărgini
deci să citez din textul pe care-l publică,
la loc de cinste, „Programul de Radio și
Televiziune“:

Partidul nostru, vechi stegar,
Călit în luptă, zi de zi,
Ne-a îndrumat în vremuri de amar
Ne-ndrumă azi, în bucurii,
Priviți cum cresc
Și scripeșe

Noi uzine, noi palate
Oameni cu gînduri noi
Limpezi și descătugați
Tară scumpă, să trăiești,
Să crești mîndră ca-n povești.

În „ilegalitate“ Nina Cassian făcea rez-
istență cu Valéry. În „legalitate“, odată
cu progresele, s'a desbărat de reziduurile
burgheze, s'a mai limpezit, s'a „real“-izat.

20 Ianuarie. — O nouă scrisoare de la
Hans Dieter Müller, din partea editurii
Steingraben din Stuttgart. Mă liniștește:
„noi nu ținem să publicăm un autor care
trăiește în Republica Populară Română“.
(Îi făcusem un amplu tablou despre si-
tuația deplorabilă a literaturii oficiale).
Pare însă interesat — din fericire — de
eventualitatea traducerii romanului „La
forêt interdite“ al lui Mircea Eliade pe
care îl propusesem ca pe cea mai serioasă
împlinire a literaturii românești contem-
porane. Îmi cere amănunt și vrea să-l
pun în legătură cu autorul. Încheie însă
neliniștitor: „Zadarnic ecut să-mi amintesc
de numele unui mare romancier român
care trebuie să fie foarte bătrîn, dacă

STASYS EIDRIGEVIČIUS: Afișul expoziției FURMAN

trăiește încă, și care a creat o mare o-
peră în proză, mai de grabă melancolică
și oarecum sumbră, în care descrie pro-
funda sa contopire cu natura. Puteți oare
să ghiciți la cine mă gândesc?“

Cum să nu? La Mihail Sadoveanu. Va
trebuji să găsească argumente să-l conving
că n'ar fi o alegere bună, deoarece Sado-
veanu nu mai e Sadoveanu.

— Bucuros de articolul lui Eugen Io-
nescu din „Arts“, precedat de un portret
inspirat și just, deși semnat de Guy Du-
mur. Îl traduo repede și-l trec, chiar în
seara aceasta, pe unde. Asaltul împotriva
ideologilor: „Mă feresc de autorii ce-și
propun într'o operă de artă un lucru sau
altul. O operă de artă nu poate să spună
aceiași lucru ca o ideologie: ea n'ar mai
fi o creație autonomă, creindu-și propria
viață, după propriile-i legi. Vreau să spun
că o operă teatrală, de pildă, este în ea
însăși o explorare ce trebuie să ajungă,
prin mijloace proprii, la descoperirea rea-
lităților ce se desvăluie de la sine, în
demersul scrierii, realități neașteptate la
început, și care devin surprinzătoare chiar
pentru autorul lor. Aceasta înseamnă că
imaginația e revelatoare, că ea e plină
de semnificații pe care ideologia mărgi-
nită nu poate să le facă să tăsească,
deoarece ea conține propriul ei sfârșit în
însuși începutul ei“. Eugen Ionescu pune
apoi un diagnostic necruțitor pe „adevăr-
urile“ stângii propovăduite de neobur-
ghezia frivolă sau militantă (cazul Brecht):
„Mă feresc profund de teatrul ce se
chiamă didactic. Ideologi mai staliști
decât Stalin, autorii de teatru vor neapă-
rat fie să salveze lumea, fie s'o educe.
Noi știm însă foarte bine că atunci când
religiile vă vorbesc de mîntuirea sufle-
tului ele se gîndesc mai degrabă la in-
fernul în care vor trebui să ajungă su-
fletele rebele mîntuirii; știm de aseme-
nea că atunci când se vorbește de edu-
cație, ne amenință re-educarea: și știm
prea bine ce vrea să spună acest lucru.
Monitorii de pretutindeni, educatorii și
re-educatorii, propagandistii atîtor „ade-
văruri“, teologii și politicienii constituie
forțele opresoare împotriva cărora artis-
tul trebuie să luote. M'am simțit obligat
să afirm în mai multe rânduri că două
crimeidii amenință viața spiritului și a
teatrului mai cu osebiră: scleroza men-
tală burgheză ne de o parte, tiraniile re-
gimurilor politice ne de altă, adică bur-
gheziile de toate felurile. Eu înțeleg prin
spirit burghez conformismul de sus, de
jos, de s'anga, de dreapta, irealismul
burghez, tot atât de bine ca irealismul
socialist, sistemele de convenții increme-
nite. Adesea, din nefericire cei mai răi
burghezi sunt burghezii anti-burghezi“.

21 Ianuarie. — Monica a văzut, în biroul
lui de la Camera Deputaților pe Maurice
Schumann, indignat, revoltat. A promi-
să că va face tot ce-i va sta în putință.

— Simbriașul regimului de la București,
Hubert Juin, vorbește în „Combat“ de azi
despre „Ion Creangă poet român“, pe
marginea apariției, la București, a volu-
mului „Oeuvres choisies“, în traducerea
Elenei Vianu. Pălăvrăgeală ziaristică fără

consistență. Dacă s'ar fi redus la asta,
Hubert Juin n'ar fi făcut decât să-și plă-
tească o poliță „clasică“. Iată însă că o
treime din articol e consacrată anunțării,
în franceză, la un editor obscur și
comunist (Pierre-Jean Oswald) a unui
alt „poet“: Eugen Jebeleanu. Creangă nu
era deci decât un pretext pentru vestirea
celuilalt „clasic“. „On s'apercevait un
jour — își încheie factura de plată Hubert
Juin, anunțând „Le sourire de Hiroshima“
— que ce poème, par la voix qui l'anime,
par son laconisme et la puissance des
metaphores qui le vêtent que ce poème
s'inscrit parmi les grands poèmes de
notre aujourd'hui“.

Există totuși lacune în acest „aujourd'
hui“ al profetului românizat. Cum a pu-
tut el uita pe mulți alții: R.P.R. e doar
o democrație metaforică: Cicerone Theo-
dorescu, Radu Boureanu, Virgil Teodo-
rescu, Victor Tulbure, Eugen Frunză,
Toma George Maiorescu etc., etc.

22 Ianuarie. — „La poésie ne dépasse pas
l'homme. Elle le prouve“. E fraza care de-
finește „cred“, „La condition poétique“ de
René Ménéard, din care nu citisem decât
un volum de poeme, „Hymnes à la pré-
sence solitaire“. Vederi justo, deși nu prea
profunde, în orice caz bine venite, într'o
vreme în care poezia franceză începe să
fugă de responsabilitatea ei specifică, sub
acoperământul — uneori laș — al tiraniei
„limbajului“. O dovadă suplimentară:
cele cinci eseuri de interpretare a lui
René Char. („Char oppose la perpétuelle
vulnérabilité de la condition humaine, la
reconnaissance d'un sacré inexpugnable,
une espérance solitairement gagnée et
que seule l'existence de la Beauté justi-
fifie. Il ne croit ni au gain durable du
progrès, ni à la perfectibilité de l'Homme,
encore moins à l'Histoire“).

— Răspund lui Hans Dieter Müller. Îi
dau adresa lui Mircea Eliade și-i spun
că-i stau la dispoziție pentru tot ce ar
înlesni traducerea romanului „La forêt
interdite“. Iată cum am încercat s'o aduc
în legătură cu Sadoveanu: „Je crois que
l'auteur auquel vous vous référez doit
être Mihail Sadoveanu. Il s'agit plutôt
d'un conteur que d'un romancier, et la
plus grande valeur de son oeuvre réside
malheureusement dans la langue qui est
presqu'intraduisible. Le seul roman et le
plus représentatif, qui résiste même en
traduction, a été déjà publié en allemand,
de sorte que je ne crois pas que vous
ayez intérêt à vous arrêter à Sadoveanu.
Qui plus est comme vous seriez obligé
de vous adresser, pour les droits d'auteur,
aux autorités de la République Populaire
Roumaine, avec lesquelles Sadoveanu
collabore activement, vous risqueriez
qu'il ne vous accorde des droits que pour
les quelques oeuvres écrites par lui après
l'instauration du régime, et qui sont dé-
nuées de toute qualité littéraire“.

— Monica trimite la doi gazetari en-
glezi textul despre „universul concentra-
ționar“ r.p.r.-ist: lui Floyd de la Daily
Telegraph și lui Victor Zorza de la
„Manchester Guardian“.

ANATOLIE PANIȘ debutează în 1966, în „Gazeta literară”. Volume: Frumoasa mea Sandyna (novele), 1968, Răpirea din adâncuri (novele), 1970, Japonezi (novele), 1980, Două tromei din viață (roman), 1981, Hoții de pădure (roman), 1982, Iubina de la Gura Tegăii (novele), 1983, Ceasul (roman), 1984, Domnișoara (roman), 1990, Pisici pentru export (novele), 1991.

Se împarte pământul

tuturor, cind nu vorbea și cind nu-și dădea în peie, era o alta.

Priscila era foarte frumoasă pină-n clipa cind începea a vorbi. Cuvintele ei sunau pocii. Ochii însă rămăneau aceeași. Se mai poate ca Priscila să fi fost testamentată de Chir ori de Ilidora înainte ca părinții ei să-și fi dat seama că vor fi ucși. Chir și Ilidora au avut bani cu nemiluna. De la împărat, de la împărătoasă, treburi care nu se vor cunoște niciodată. Insa ei n-au avut o liniste a loc. Linistea dintre ei. In toi de noapte ei se despărtau: Chir se furia la împărăteasă, Ilidora la împărat. Orice ar fi fost de mare luxul, bogăția, buzurul, trindăna, mirsivă, dar in astfel de cazuri, viața celor doi seamăna cu o cocină.

...A L DOILEA copil al Priscilei a fost tot fată. A botezat-o Mariamna după numele sfintei mucenice cu același nume. Mariamna ar fi avut ca tată, zice-se, pe Neștar, dar și Neștar s-a pierdut in marele imperiu ca într-un led sau într-un mare Rai, unde cind vezi, nimeni nu-ți mai dă de urmă.

Priscila tot locuind in casa Dorofteilor a început a mai îndrepta cite ceva. Azi o ulucă la gard, mâine un horn, un vâruit, un reparat de acoperiș, usa, inchizătura ușii, giurgiuvelele de la ferestre, rond de flori in fata casei, regina noptii.

Camera ei de dormit, loc de iubire împărătească. Se iubea cu o apucată manifestindu-se zălud ca și cum ar fi presimțit că-ntodeauna clipele ei de dragoste vor fi și ultimele. Sore deosebire de mamă, Mariamna era înzestrată cu darul vorbirii. A gîsurit de cind era de-o schioacă așa cum nău pămîntul descoperă primăvara un firicel de iarbă și se miră-n strigăt ce-i acolo. Apoi Mariamna a crescut, se bucura de oricine, te privea tot într-o uimire.

Așa au aflat-o pe Priscila evenimentele eliberării poporului de sub apăsarea împărătească. Și astfel a venit o nouă împărțire a pămînturilor. Bat clopotele, bat vesel. A bucurie și-a înălțare. Se adună sfatul Covrigeniului format din cei 8 bătrini. Ei vor constinți și împărți pămîntul săracilor de dinainte, la săracii de-acum.

— Intii și-ntii, vădanele!
— Iraida lui Codrat!
— Lidia lui Domed'e!
— Priscila! se aude-un glas din mulțime.

— Priscila nu-i vădană! Ea a făcut 3 copii din flori!
— Dar e fata lui Chir!
— A Ilidorei.
— Asta, așa-i. A Ilidorei e, dar a lui Chir — nu se știe.

In definitiv se împarte și pămîntul Dorofteilor. Cit au avut? Poate 10 hectare, dar ei, Dorofteii, care ucisi, care-a-lungați, n-au mai avut pămînt; le-a rămas averea de izboliste. Acum Priscila era chemată să-și afle pămîntul ce i s-ar fi convenit lui Chir Doroftei. Așa-i regula. Orșice-nălcare peste ceea ce se-nsină, peste ceea ce ți se cuvine, înseamnă in-

lăturarea de la dobîndire. Pămînturile neșemănate mai multe toamne la rind se-mpart oricum. La împărțire ți se cere să-l știi. Altfel il pierzi pentru totdeauna. A te calici, a te nenoroci cu pașii tăi, cu pămînt pe creștet înseamnă a te acoperi de rusine.

— Să nu mințiți!
— Cine minte, e-n paguba lui.
— Căii! Trageți brazdă pentru purtare!
— Priscila! — strigă disperat Isihie.

E iubita lui și n-ar dori să rămînă fără de pămînt. Să devină tocmai ea o sărăntoacă. Rătăcirea de-o clipă se poate transforma într-o rătăcire de-o viață.

Cleonic pornește caii. Flăcăii satului chiuie besmetic. Se trage brazdă.

Pămîntul e imburușenat, rădăcinile de pir il țin ca pe-o tîpsie, hălçile nu se piinesc. Cleonic are caii micuți, dar știi zvicni, sint învățați la muncă, pentru ei hatul e o joacă. Știu să tragă-n plug. Clopotele bat a horă. Dascălul Gheorșim începe-o rugăciune. Cîntă pe nas, voit așa, gural de meseriaș după ureche. Meseriaș ambulant.

— Ana lui Vasilisc!

Talu, prostul satului, se reșede cu degetele lui ciolănoase-n brazda proaspătă. In brazda pentru încercare. Smulge-o halcă din urzeala rădăcinilor de pir și-o înalță deasupra capului. E o halcă de pămînt la fel de mare pe cit apare luna, numai să-i de altă culoare. Luna cste alburie, steasă, e pe ducă, o înecă dimi-nosta, pămînta-i negru, dens, greu, o hălçă. Ana lui Vasilisc ingenunche.

Talu: scate-ți broboada!

Ana lui Vasilisc își alunecă broboada veche și cirpă pe umerii siabănoși. Talu o tușește cu halca de pămînt in cap. Rădăcinile de pir aurnă pină mai jos de urechi. Se aseamnă cu niște rime albe. Pămînt: Scoala și umblă-ți pămîntul!

Casian: Pămîntul pe care ți-l știi!

Ana lui Vasilisc, cu halca-n cap, merge cit merge, tot satul e după ea, nimeni n-o strigă și nici nu-i îndreaptă pașii. Sofronie și Trofim cu cite un braț de țărushi sint gata să-nfigă semnul unde se cere. Pămîntul e bătrîn, de cind e nășterea cea mare, dar el devine prunc in această îngemănare de zi cu noapte. La un moment dat Ana lui Vasilisc se oprește-n loc. Cu halca-n cap se-nvirte-n teamă. Își face semnul crucii. Cu degetele înmănușchiate; In numele Tatălui, pămînt! Semn că-i dreptul ei din Tată și din Mamă, Sofronie bate țărush. De-acum incolo, Ana lui Vasilisc va revendica și stabili celelalte trei colțuri. De-ar fi înțuit pămîntul ei, de miine chiar, plugul va trage brazdă de ogor pe-al ei de-a-țunci pămînt, averea ei. Și Ana lui Vasilisc n-a greșit.

Visarion: Teodula lui Gregorie!

Teodula primește halca-n cap și umblă cheaună pe cimpuri și greșește. Tărushul e înfipt într-un loc aiurea, dar la vremea ei. N-are cum să fie pămîntul ei acela, n-a fost și nu va fi niciodată. Mai incolo un pic, e înfipt alt țărush. Aparține Endochiei lui Agator. Cei ce nu-și știu pămîntul, cei ce nu și-l simt in trup și-n minte, vor rămîne-n pierdere.

Drosida lui Teofilact incurcă și ea itele.

pămînturile se suprapun, își dă și ea seama că a călcat peste margini, că a vrut mai mult, s-a zăpăcit și-o apucă plînsul. Nimeni nu-i de vină chiar dacă se bate cu pumnii-n cap. Aceeasi greșeală o făcuse și Teofilact, fostul ei bărbat. Pe pat de moarte îi lăsase vorbă:

— Drosida! Să nu faci ca mine, să nu te calicești! Auzi?

— Ce s-aud? Il întrebese ea pe Teofilact.

— Să-l iei pe Plisie! Să-ți arate el pămîntul și tu să-l înveți, să-l înveți! (Plisie fiind ibovnicul Drosidei înainte de-al lua pe el, pe Teofilact.)

Cum să se ducă la Plisie? Cum să se ducă amindoi pe cimpuri să le-nvețe? Ce va zice lumea ce vor zice copiii lor?

Drosida s-a dus singură. Învățase marginea, își știa pămîntul, dar cind i s-a pus pămînt de brazdă-n cap, s-a smîțit. N-a mai umblat pe unde-ar fi trebuit să umble. Pașii ei au luat-o razna. Ea n-a umblat pe marginile știute ci pe cele nă-zărite.

— Mă mai lăsați odată? — a întreat ea hohotind in plîns.

— Asta nu se poate, i-au răspuns bătrînii.

...Și-a venit și rindul Priscilei. N-avea broboadă. O lăsase acasă. Îi place să umble slobodă. Pe ea împărțirea pămînturilor a găsit-o pe dealul Dorofteilor lințezind pe-un așternut uscat de iarbă. Satul s-a urcat pină la ea. Printre copiii satului și dulcea ei Mariamna:

— Mamă, tu ce faci aici?

Așternutul de iarbă n-avea perini. Priscila se odihnișe petrecind luna după ce se iubea cu Isihie pe care il trimisese acasă. Și cit o mai rugase el!

— Priscila, tu știi care-i pămîntul tău? L-ai umblat vreodată? Hai cu mine! Împreună il aflăm mai bine!

N-a vrut.

Priscila își despletise părul in lumina cea slabă a lunii. Se ridicase-n virful degetelor ca si cum astfel ar fi ajuns la căpăcunul de pe lună și i-ar fi întins celelalte degete, ale miinilor, și-ar fi realizat o mîngiere cu acela pe care-l ura atît de mult. Îl ura, dar uneori, își închipuia că ea e moarta de pe lună și căpăcunul ar mîngia-o pe coapse ca s-o învie... Și-acum strigarea:

— Priscila a lui...

— A cui? — se mirase Teofan, un bărbat ce și-ar fi dat pămîntul cu nevastă, casă și copii cu tot, numai să fie și să rămînă al Priscilei, cea mai frumoasă femeie a Covrigeniului, dar care nu știe a spune vorbe de-încintare. Ei, și cu asta ce-i? „Priscila a lui”... Ea nu este a nimănui, dar sigur e că a fost femeia mii multor bărbați. Priscila e sfătuită să-ngenunche. Ceea ce și face. I se pune brazdă-n cap. Își face cruce. In numele Tatălui, Pămînt, Chir! In numele Fiului... e băietelul ei surdomut care a murit de orcion ori de scarlatină. A sfintului Dub... el domului împărătesc, cel pe care-l fac preoții un sfînt, dar care-i un păgîn.

Se ridică, începe să umble. Toată suflara o urmărește emoționată. Ei nu-i stă bine — așa gîndesc unele femei — să fie gospodină la casa ei și nici stăpină de

PRISCILA se întorsese in Covrigeni adusă nu de instinctul averii (ea și-așa văzuse lumina zilei pe alte meleaguri) ci din necesitatea de a se ști cumva pe-un pămînt ad in-un sat care-ar fi fost și-al ei. De-a fi sprijinită, de-a fi știută, de-a avea semenii și trecut, o poveste. Or, trecutul ei cel mare se numea Chir, se numea Ilidora.

Iarba dealului e tîvălugită de vînt și-mbrobodită in ciulin. S-a sălbăticit. Fiica Ilidorei a găsit casa Dorofteilor dă-răpănață, sfirtecată de gazzani și de șobolani. Garduri șarte prin care intrau nunțile și-mperecherile de cîmă, bulumaci putreziți, curcea năpădită de bucurii, si ele uscate, incilcite, prite, grajdurile într-o rină. Pe acoperiș un cub vechi, vechi dar fără-de barză.

Priscila știa citi in cărți și-n stele, dar numai pentru ea. Cu luna se împăca de minune, își cunoștea una alteia succelife, se ademneau nopti de-a rindul privindu-se-n neștre. Priscila se urca pe coama dealului și luna o urma. I-a îngăduit să se iubească, și asta-i bine. Dacă luna este o casă rotundă, luminoasă și prietenoasă ca nimeni alta, totul e pă-rere intrucit tot acolo pe după ferestrele lunii, era un om cu apucături sălbătice, tot timpul aplecat pe-un chip de mireasă, de inchipuită mireasă, și-aceea moartă. Mireasa din interiorul lunii nu mai trăia. Acel sălbatec o plîngea noapte de noapte.

Cu toate astea stările de judecată ale Priscilei sau cele de comunicare cu oamenii, in afara noptilor ei de dragoste cind devenea o alta, se estompau descu-rajant. Jumătate surdă, jumătate mută, singură, aruncată ca un bolovan pe-un horn de casă, Priscila era cind blestem, cind mîngiere. Isihie pâlăvrăgea ca prostul:

— Priscila de ce-ți silcești tu vorbele așa de rău? Tu știi ce gîndesc eu despre tine? De-aj auzi și de-al vorbi, de-al auzi păsările cum cîntă și de-aj ciripi ca ele ai fi cea mai mare minune din toate cite sint! Ai moștenit-o pe Ilidora și te-ar iubi prinții și-mpărății cum au iubit-o și pe ea.

— Dlah, dlah, dlah!

Intr-adevăr cuvinte stîlcite-n toiul iubirii ei zvăpăiate. O fi fost cumva și in-riurirea graiului de început — grai străin, împărătesc, stîlcit, cu graiul moștenit de-ai ei — grai de singe, de săraci, dar curat. Altfel Priscila, de-ar putea vorbi, i-ar spune lui Isihie cam așa:

— Gura-mi este de iubit, gura mea e gura mamei, cea care s-a iubit cu împărat și ce-mpărat! Cel mai mare! Merita! Ilidora, mama mea, a fost mai frumoasă decit inchipuirea, decit visul. Eu mă iubesc cu tine intrucit așa „mi-a venit”. Merit. Ce-ți trebuie cuvinte? Cind mama mea s-a iubit cu împăratul, ei între ei, au știut vorbi prima oară? S-au înțeles pe vreun grai? Cum să te culci cu un străin care nu-ți poate sopți la ureche nimic frumos? De ce l-a înșelat pe Chir? Auzi? In chiar prima lor noapte? Și cu cine s-a culcat mireasa? Cu nașul! Cind te iubești cu un împărat, înseamnă că te-ai iubit cu un împărat, chiar dacă e străin! Eu de ce nu m-aș iubi cu cine mi-i drag? Cu tine Isihie, care esti omul pămîntului, al păcaului de toată noaptea?

Altfel ordonată in mișcări, suflă, urmărind-o cum merge, cum se duce sau cum vine, n-ai fi zis că-i ea, cea neajutorată și deloc uitată, I s-au adus de la Curtea împăratului de-ale îmbrăcămînții, măgele, broboade, rochii, ciubotele, pantofi, cercei. Pentru neamul ce împărătesc, Priscila devenise irecuperabilă. Cind se-mbrăca și se aranja, cind se gătea n oglindă și mai apoi se arăta privirii

WALKUSKI: Afiș pentru filmul CARAVAGGIO de Perk Jarman

cimpuri. Mai ales cimpul! De l-ar pierde, l-ar lua alții și n-ar fi durere și nici pagubă. Treburile s-ar limpezi și mai mult de-ar grăși, dar Priscila, cea care a ațâțat bărbatii și i-a întors din somn întinerindu-i pe un anotimp sau pe-o singură noapte, știe și altceva. Nu mai este femeia nopții și nici a lunii. E a soarelui și a trunzei de arjar, zimbește prevestitor de rău dar și de bine, viața ei merge oricum: e necesar doar s-o păsească. Spre deosebire de celelalte femei, speriate, copleșite de eveniment, fisticite, avide, ea merge blind și drept, nu se abate nici în stînga nici în dreapta, nu cade pradă nici unei bătaii de vînt și nici părerilor, uite-aici s-au certat odată Dorofteii, ei între ei, Nichifor și Alexandru, și dacă s-au certat nu-l nimic, se mai ceartă și frații între ei, se mai și omoară, dar locul unde s-au hirit Dorofteii este același. Priscila îl ghicește în rotula norocului, e mai stăpîna pe ea ca oricînd și-l intuiește exact. Cum Nichifor și Alexandru nu mai sînt, i-a revenit ei misiunea să le ghidească locul. Ei s-au certat pentru pămînt cum se ceartă mulți. Pămîntul va rămîne după moartea ta altora, principala e să nu se instrăineze de neam. Ei s-au stîns cum s-au stîns, duși prin armate străine și prin războaie, pămîntul însă nu s-a urnit din știutu-i de dinainte. Aci, Priscila se-nvirte-n loc. Își face cruce, ride și zice „Amin”. Se bate tărîș. De-acum-ncolo, cum n-au făcut altele, Priscila pleacă pe-o inchipuită brazdă trasă de plăvanii bucuriei. La cap de brazdă, exact unde se întorceau odată plăvanii cu respirația greoaie, caldă, Priscila se întoarce la rîndu-i în același loc. Alt tărîș. Pămîntul lui Alexandru și-al lui Nichifor s-au unit în aceeași vrere. Priscila n-a greșit. A aflat cele trei colțuri. Ar mai fi unul. Nu-l poate pierde nici pe-acela. Aci, cîndva, pe-un mic triunghi, Nichifor avea un colț de pămînt pe care-l sădise cu o viță de vie ne-maipomenită. Butucul de vie scotea un singur strugure și acela mititel, citeva bobite galbene și-amărite dar mai dulci ca mierea. Și-n timp ce alții scoteau din trei butuci vadră de vin, Nichifor, tot din trei butuci de vie scotea un păhărel de vin dumnezeiesc. Cine-l bea rămînea năuc. Fi cădea vinul galben ca lămiia în degutul cel mic de la piciorul stîng. Acesta îi era circuitul. Apoi în cel drept, și cu iuteală de armăsar fugea să ardă-n timp. Atunci Nichifor cînta. Se urca pe deal și-ncepea să cînte. Muierile leșeau din case. Bărbatii își trăgeau tolu peste cap. Ei nu vroiau să-l audă pe Nichifor; altfel, bărbat urîtel, dar pentru că-si slobozea sufletul în cîntec, cînd de jale, cînd de bucurie, femeile se dau în vînt după el. Urît și slăbănog, dar cînta al naibilor de frumos. În cîntec îl mostenise Mariamna. Priscila n-a avut noroc să cînte: n-a avut cum.

Priscila ghicește totul. Ultimul ei iubit se numește Isihie. Priscila are două vite din acei butuci. A dat de ele în umbra grădinii: nu fac rod că nu-s în soare, dar de-l va aduce (butucii cu viță cu tot) în triumful lor cu rădăcina dulce, o să se facă iarăși vie, cu struguri putîni dar dulci, mai dulci ca mierea. Vinul ce dă nastere la cîntec îl va păstra pentru Mariamna care-l va mosteni desigur pe Nichifor.

Priscila s-a iubit cu Isihie și cu mulți alții. A zămislit-o pe Mariamna, un fel de pui de printeșă desmostenită însă de mai marii împărăției dar acum bogată, improprietărită de mama ei zăludă, adică de Priscila, fiică a lui Chir și a Ilodorei. Cu toții făcînd parte din neamul lui Nichifor și al lui Alexandru. Întreg satul o privea cu uimire. Dreaptă, mlădie, Priscila a intuit pămîntul parcă descîntîndu-l.

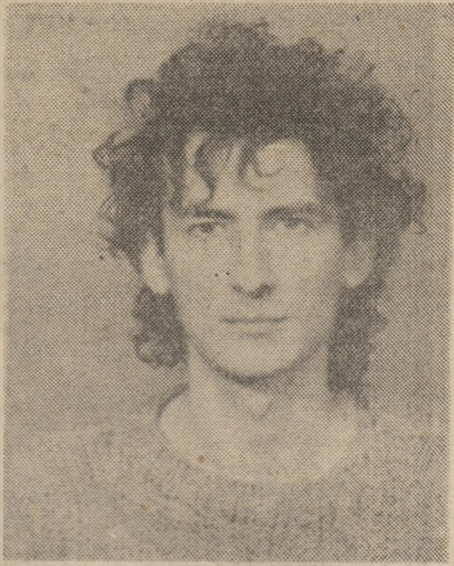
— Să-l stăpînești sănătoasă, Priscilă a lui Chir!

Nota autorului

Fragment din romanul *Dincolo de Lisabona* republicat înainte de Revoluție, dar nici după marele eveniment. Cum acțiunea romanului se petrece pe teritoriul basarabean, nu mă miră faptul că locul unde este situată statuia lui Ștefan cel Mare de la Chișinău se numește „Republica Moldova” și nu Basarabia cum ar fi firesc să se numească. Idem, cum acest roman tratează cauza basarabeană, cauză pentru care am făcut detenție politică, nu mă miră faptul că Ministerul Culturii, cit e el de Minister, nu mă ajută — se scuză că nu se poate! — ca să-l public. Mareșalul Antonescu a ordonat „Treceți Prutul” și armile române s-au acoperit de gloria eliberării unui ținut de-a pururi românesc. Au murit flăcăi frumoși ai Patriei eliberatoare în acel război numit și „sfînt”, dacă vă mai amintiți. Tatăl meu, învățătorul Teodor din Cîrnăeni — Tighina, în urma memorabilelor lupte de la Tiganca de pe teritoriul basarabean, a fost rănit greu și declarat invalid de război. Avea și-o primă de invaliditate care primă, însă, i s-a luat de regimul lui Dej și n-a mai recăpătat-o nici astăzi.

Dacă Mareșalul Antonescu a trecut Prutul cu zece de mii de ostași români, Dumneavoastră domnilor de la Ministerul Culturii nu puteți să treceți același Prut, cu o carte!

Romanul *Dincolo de Lisabona*, așteaptă lumina tiparului de 7 ani. În locul lui Nicolae Ceaușescu se află azi la cîrmă țării Ion Iliescu, care înainte de Revoluție era Mare Tovarăș, și-acum a devenit Mare Domn.

ALEXANDRU PLEȘCAN, student la filologie. A publicat poezie, proză, eseu, critică literară în „Luceafărul”, „Contrapunct”, „Agora”, „Meridian” și „România literară”. N-a debutat în volum.

SA-ȚI spun de la început cum se termină, ca să știi dacă merită să-ți pierzi timpul sau nu.

M-am grăbit la closet, capacul de plastic era crăpat și m-a ciupit de coapsa dreaptă, partea din spate, diagonal. Așa procedea și cu orice începător. Mi-am potrivit poziția, înclinîndu-mă și răsucindu-mă spre stînga, cu fața aproape de clanța ușii. Cimentul cam rece mă curența prin labele desculte, totuși nu făceam nimic să le dezlipesc, ba chiar le apăsam pe podea și parcă se mai dezmoțeau. Arterele plantare, arcul plantar, arterele digitale, Singele. Să fi fost o clipă de încordare, nu văzusem nicăieri hirtia ighenică. Selectiv, din ce s-a întîmplat mai departe: am dat drumul dușului și, de la distanță, tot încercam cu mina dacă apa se încălzește. Nu s-a încălzit. Era prea dimineată. De altfel, baia avea un geam prin care să văd coroana unui copac și o cioară, cerul murdar deasupra orașului, ca o pereche de blue jeans frecăți cu o cărămidă. Cînd am ieșit de acolo, Belinda plecase.

Știi că eu sînt un individ care nu suportă lumina slabă sau lumina prea puternică. Nu-mi place să fie două surse, nu suport interferența, nu pot sta într-o cameră cu un televizor aprins și cu geamurile neacoperite. Nu pot să conduc noaptea dacă funcționează lampa de interior și nu folosesc farurile în amurg, mai bine nu. La fel, nu suport, dar nu suport!, oamenii mulți, unul lingă altul, pe trotuare, în magazine, la petreceri, de-aia nici nu merg cu trenul, cu autobuzul, cu metroul și nici nu mă plimb după-amiază prin centru. Și invers: stau singur, dar numai dacă toate ușile către ieșire sînt deschise. Dacă într-o casă se strînge mai multă lume, trebuie să știu în ce cameră se află fiecare, permanent. Tot așa, cînd ajung pentru prima oară într-o vizită, caut să văd unde m-aș ascunde la un cutremur, sub care grîndă m-aș băga, cum sînt scările care coboară în stradă și dacă par să țină. Orice crăpătură într-un perete îmi sare imediat în ochi. Apreciez vîrsta fiecărei clădiri pe lingă care trec. Asta, deși puțin neglijată, probabil împărțită după război de mai multe familii, are fundație de piatră, asta de vis-à-vis e mai nouă, deci n-a prins cutremurul din '40. I-a prins numai pe ala din '77 și, bineînțeles, acum, în '90, s-a fisurat în halul asta. Pe frontonul casei cu grădina îngustă scrie clar 1899, pun pariu că rezistă mai bine decît enormitatea cu două etaje care s-a lipit în spatele ei prin anii '30: trebuie să fi fost aici un atelier sau o tipografie. Dincoace, lingă șantier, stă probabil un doctor, și-a ales un proiect care s-a demodat mult mai curînd decît ar fi crezut, dar vișoara, pentru că e joasă, are stîlpi groși, în ciuda sticlei și a platformelor largi, pare solidă ca o singură cărămidă. Să nu crezi că îmi place să mă uit la case. Făceam asta mai mult înainte, cînd timpul se scurgea diferit. Oricum, lumina, ușile închise și cutremurele nu mă sperie mai mult decît înălțimea, înălțimea de pe munte, dar mai ales din balcoane sau de la ferestre, de unde oamenii se văd punctiform și masinile turtite, ovale, semiprețioase. Etajele mă amețesc. La fel vibrațiile, deși suport, suport bine avionul, chiar dacă nu-mi place să zbor. Sînt lucruri care mă frămîntă, mă fac să nu-mi găsesc locul, să vreau să fug, uneori ajung să tremur din cauza lor, altele chiar vomit, nesiguranta pe care o simt îmi presează coastele și gîtul, îmi lichefiază genunchii. Și dintre toate acestea, cel mai perfid mod de a mă înnebuni este să mă obligi să aud un zgomot monoton și slab, dar continuu. Mi se încreteste pielea dacă în preajmă e cineva care trepidează din picior și hainele îi țîrîie ca un greier, rădăcinile părului de pe tot craniul îmi intră în erjecție, mă zburlesc, mi se face pielea de găină, mușchii de lingă ochi îmi încrunță ochelarii și iau o mutră de oligofren constipat, toate acestea mi se întîmplă și dacă de undeva se aude cum picură un robinet ori dacă merg cu

Alexandru PLEȘCAN

Cadrul ferestrei

o mașină care pe lingă sunetul variabil de motor mai are și o bătaie ca și cum s-ar lovi două fiare sau ar scîrții o garnitură sau ar suna un clopoțel cu o ritmicitate agasantă și, în fond, diabolică, nu mai rezist.

Ai să înțelegi acum că în dimineața aia, pe lingă foșnetul incomod al cearșafului pe care îl bijbiam dincolo de muchea patului, un ceas mecanic, sovietic, un Slava cu 17 rubine, plin de rugină înclinîndu-se prin vopseaua verde, înfipt al dracului de aproape de urechea mea, o javră de ceas, asta m-a ajutat să mă treesc. Avea în măruntăiele lui o roțiță cu un dinte inegal, și cum îi venea rîndul, cum sărea și complica mizeria sonoră, brodînd-o cu o dizarmonie care în timp ajungea să se coaguleze greoi într-un motiv muzical, cînd mai apropiat, cînd mai depărtat, amîntînd o frază din Mahler, topindu-se uneori după cît de tare mă lipeam de o gleznă, de un genunchi, de cealaltă genunchi, de solduri, de un sold, de un sîn, de un umăr, de pîrul, de pîrul, de pîrul, de pielea, de unghiile și de răsufierea aburoasă care se condensa în apropierea mea ca pe o lentilă și mă făcea să inot sub ape cu tavanul de sticlă, evitînd exteriorul și primindu-l doar ca pe o bandă roșie-portocalie-galbenă-verde, albastră-indigo-violet pe cînd, eu însumi, întors ca o mînușă, mă coloram în difracție, haotic și ondulat, între memoria imediată, caldă ca o palmă, și vis.

A fost una dintre alergările alea pe cîmp. Inventează ce vrei. Inventează iarba uscată biciuindu-ți cu gămăliile ei gambele, inventează-ți niște gambe subțiri, julite, una pămîntie, de pleavă, de polen, de nisip, agățată în sîrmușele de fasole cînd îți lipeai în piept inimi de frunze aspre ca piersica, dulci ca urzica, inventează-te o fetiță la țară, botează-te într-o biserică veche, cu scinduri verzi, cu licheni: cenușiu, galben, un albastru ușor și metalic, un alt verde, savuros, al mușchilor, inventează-te cu pieptul înmugurînd sub rochia imprimată cu flori de măr, fugi mai departe, sperie o pasăre mică, un zbor, curbează lumina în jurul tău, impiedică-te, ușor dezechilibrată zbate din mîini rotîndu-ți privirea, mai împiedică-te o dată de un mușuroi, începe să gi, fii, să tac și să vrei să vorbești, să strigi, undeva în fața ta o casă vîrăuită în alb, uită cine ești, limba încleindu-se în cerul gurii, fălcile tale care nu te mai ascultă, nervii care nu-și mai înnoadă terminațiile printre celule se transformă în cabluri colorate către pielea care nu-ți mai transpiră, aleargă, simți șters cum obrazii îți tremură, zornăie, zimbetul tău apare ca o sumă de reflexe crepusculare, metalice, formele îți alunecă într-o tablă groasă, dinții atîrnă greu în alveolele lor, lovesc aerul, ochii se alungesc în craterul orbitei, devin faruri în formă de pește, alergă, străvești un soarece de cîmp, încrucișezi o cărare, fruntea ți se turtește și se preface în sticlă, accelerezi, prin parbriz, cineva din afară, o fulgerare, ar putea vedea creierul tău netezindu-se și în locul lui apărînd obrazul bărbierit impecabil, emițînd after shave ca o sticlă neagră, fața cerată, fața de cur, mutra scriboasă și mai ales zimbitoare a unui bărbat cu buze subțiri, nări subțiri într-un nas subțire sub sprincene subțiri fără ochi. Un bărbat elegant, păpușă rigidă la volanul unui Chrysler demodat, strălucitor în soarele oblic. Te concentrezi și inventezi repede, lin, cum mașina oprește și pe radiator se usucă stropi din grupa ta zero de donator universal. Îți inventezi coborîrea în așa fel, încît deschizi portiera elegant și nepăsător, păstrîndu-ți coloana mereu verticală pînă cînd te găsești cu tălpile scîrțioare ale pantofilor tăi direcți pe șosea. E într-adevăr cam cald. Nu e nimeni să te vadă, faci cițiva pași, doar o casă în de-

părtare, te piși, scuturi, acum poți pleca mai departe.

Bineînțeles că am visat cu totul altceva. Adormisem înlîntuit, încă pulsînd prin șira spinării, cu o brumă de ameteală amăruie, violacee, ocîlindu-mi limba, gingiile. Cu pieptul și spatele învelindu-mi coastele încă neliniștite, o cutie de rezonanță așteptînd anii care vor dezacorda pianul, vor răsuci ușor colțurile partiturilor, vor îngălbeni fildeșul clapelor. Praf. Lumina din ce în ce mai slabă. Adormisem, privit dacă aș fi fost de un ochi cețos din tavan, departe de marginea suflecă a patului, într-un spațiu spiral, nefamiliar, care ducea înapoi.

FUSESE o zi de consistența unei cărți, o felle care, tăiată impecabil, te lasă cu presupunerea în-tregului tort. O zi cu sunete care se desprindeau de ureche și intrau la loc între roata care frînează și pavaj, cu tablouri oarecare ale căror culori curgeau din nou în tuburi și borcane, cu trecători care se micșorau pînă ce din ei nu mai înțelegeai decît două simboluri, cu ziare care își aruncau știrile înapoi în trecutul golit de orice eveniment. Pentru mine au fost mai ales vibrațiile pozele pe care călcam prima oară, la etajul al doilea al unei clădiri adăugate asimetric, într-o încăpere bolnavicioasă, golașă, stupid de personală, cu un geam holbat la un metru de zidul pe care iedera începuse să se usuce, golurile mozaicate dintre frunze căscînd alte goluri care să dea sens fiecărei cărămizi, să-i rotunjească treptat colțurile și s-o scurgă în timp ca pe o gumă de mestecat folosită prea mult, îpicioasă în contact cu aerul. Despre cărămizile acestea îmi vorbește Belinda: fructul anilor ei lungi de fată, orizontul, imaginea constantă, suma de imagini aproape identice, mîntul imaginilor suprapuse imperfect, lăsdî să treacă printre ele vîrste, apoi bărbat, apoi numai întîmplări, haine, parfumuri, jazz, conserve goale, sticle de lapte, reviste, Cosmarul necrutător al Belindei: un porumbel așezat pe mijlocul pervazului, un porumbel dificil, neatent și întotdeauna alb, cu ochiul întors către cameră, cu un țerc roșatic în jurul pupilei, în timp ce ochiul ei se apropie, un porumbel plictisit în timp ce ochiul ei se apropie, ochiul ei se apropie, ochiul ei pătrunde ochiul minuscul de animal idiot, îl dilată, îl umple, îl încordează, îl face să explodeze în toate instinctele, cloburi cristaline se împrăstie în trupul de pasăre, lovesc sticla geamului, cad pe covor, pătează rochia ei de fetiță, imprimată, stropesc zidul de vis-à-vis, Belinda plînge.

Fusese amiază, fusese dimineată. Umerii ei s-au închis în cîrligul scheletic pe care drepta mea îl tremura. Prin tenacuiala de care ne sprijineam trecuseră seisme, ameisem, vorbisem, mă aplecasem de la fereastră în pilnie, către tunelul străzii pe care înainta mașina, dacă stau să mă gîndesc, o rablă. Motorul s-a mai zguduit o dată balansînd toată tinicheaua pe trotuar, exact în dreptul gangului. În fantă s-a înfipt o siluetă. Zidurile făceau vederea convexă, concavă, nu știu, țesită ca prin pupila unei pisici, ca și cum te-ai uita prin vizor, ca și cum ai filma cu un ochi de pește. Marginile erau irizate. A fost o pălărie, jos, intrînd în clădire. Mă simțeam destul de rău. M-am uitat la ceas fără să înțeleg ora, zgomotul roțițelor fre-cîndu-se una de alta frenetic, minutarul retrăgîndu-se și amplificînd hîrșitul pe un cadran incredibil de lucos, nou-nout, toate acestea și corpul convulsiv al Belindei mergeau înapoi în noapte.

Cred că o clipă m-am gîndit să te omor și să-ți car cadavrul undeva în afara orașului. O mașină veche. Un film prost. O curvă. Am țîșnit în baie. Așa a început.

GORAWSKI: Afișul expoziției OMAGIU LUI VINCENT

Festival la Tunis

AMESTEC de civilizație arabă străveche, veștigii punce și romane impresionante și dezvoltări urbanistice ale secolului nostru, care îmbină barocul tîrziu cu fațade rococo și construcții futuriste, capitala Tunisiei e un oraș incitant. Azurul Mediteranei și albul caseilor, sirurile nesfîrșite de palmieri și roșul infocat al peluzelor cu flori cărnoase dau inedite policromii. Orașelele satelit — unul se numește Salambô, altul e un loc-muzeu cu amfiteatru pe chiar locul legendarei Cartagine — rivalizează cu centrul, în care e un bazar labirintic, enorm, cu forțată neconveniență. Aici și se oferă meșteșugite lucruri, artizanale, de la uriașe talgere de argint gravate, pînă la miniaturale bibelouri de aur cu incrustații de safir. Floribundă e și oferta alimentară, ce alătură sardele italiene, băuturi americane autohtona urdă de cămîlă, conserve de legume franceze, alune turcești, condimente din Malta.

Dotările culturale nu sînt multe; iar cele noi, puține. Teatrul Municipal, înclintat aurit și o clădire odinioară de altă destinație, acum transformată, Teatrul Mecîtel, Casa de cultură „Rin Raziq”, El Hamra (sală de cinema) au fost adaptate la necesitățile de spectacol. Dar pentru Festivalul internațional bienal de teatru arabo-african, la care am participat (ediția a 5-a, al 10-lea an de fundare) s-au folosit și o sală a liceului „Bourguiba” și marea sală a Palatului Congreselor (acesta, nou, multifuncțional) și încă o micuță a teatrului de păpuș; astfel, participanții și oaspeții strămoșii se mereu — matineu și seara — au putut cunoaște mai îndepărtate urbe și trasee elegante tramvai verde cărui aici i se zice — n-am înțeles de ce — „metro”.

Ca orice manifestare de cultură teatrală respectabilă, și aceasta a avut un program complex, cuprinzînd competiția (la care au participat numai trupe arabe și africane — europenii, asiaticii și latino-americianii fiind prezenți ca oaspeți în afara concursului), un Colocviu internațional (3 zile) despre „Problematice recepțării și a comunicării în actul teatral”, dezbateri de creație zilnice cu artiști specialiști și spectatori. Atelier de formare și corectare pe diverse compartimente, conferințe-spectacol, expoziții și o defilare a participanților, azvornici de călăreți localnici cu faie (pe ei, evident arabești — și cămîle) și purtători de costume naționale și mîști. N-aș zice că toate s-au desfășurat conform prevederilor (despre unele am aflat doar că nu s-au ținut), după cum nici programul spectacolelor n-a corespuns prospectului tipărit (schimbări de titluri, localități, abandouri, absențe nemotivate, valoare mai mult sau mai puțin scenică, unele haotice, compromise în interesul sîrii și chiar în oraș). Dar festivalul a fost cuprinzător și interesant, iar o bună parte a lui, iar sesiunea științifică de asemenea, cu unele contribuții de real interes.

S-AU AFLAT, la Tunis, treizeci de trupe. Mai corect spus, reprezentanți a treizeci de țări, pentru că din unele a sosit doar câte o persoană (doamna Victoria Gutierrez de Pildá, a cîntat în Embla arabă și a dansat pe muzică orientală — într-o seară ca mexicană, în altă seară ca peruiană; din Spania a venit o mică formație a Centrului iber-arab din Norvegia, o coproducție scandinavo-tunisiană etc.). Din Europa au sosit germani francezi (cu o reprezentare moldavească provincială, mediocră) bulgari, sirbi, belgieni (foarte coerenti cu un program cultural-teatral bogat, divers, axat pe o idee inteligentă), italieni (cu un spectacol de poezie Prévert), ruși. Din România, Teatrul „Masca” (director, Miha Măzăraru) a propus *Clovnii*, — care a avut un succes deosebit de public și de critică, fiind și unica experiență de pantomimă și gestualitate — Oina, experiment; ceva mai modest acceptat cu bucurie de publicul

tinăr, însă produs într-o sală mică, incomodă, de periferie, cea ce a dominat prezenta acestuia — și Medieval, rămas doar pe afiș, din cauza organizatorilor (au uitat, pur și simplu, de ceea ce trebuiau să facă pentru ca spectacolul să se producă în ziua, la ora și în locul fixat — spre dezolarea spectatorilor care, ei, veniseră!) O invitație de a călători spre orșul Sfax, în sudul țării, s-a soldat doar cu drumul dus-întors, din cauza zăpăcelii totale a amfitrionilor (li s-a întimplat și altora). Asiatici au fost japonezi și indieni. În concurs s-au întrecut formații tunisienne, irakiene, libane, palestinienne, iordaniene, senegaleze, siriene, egiptene, algeriene, cameruneze, din Coasta de Fildeș și din Mauritania.

TEATRUL de limbă arabă e relativ nou venit în lumea Thaliei și a Melpomenei. În unele regiuni el datează doar de câteva decenii, din perioada de după al doilea război mondial, ceea ce explică stadiul său mai puțin evoluat. Totuși, am putut cunoaște cîteva regiuni interesante, inventiv, unul din ei e Mongi Ben Brahim, Teatrul „Cotidian” (Tunis) pe care-l conduce — și unde e și regizor — a prezentat *Medeea* lui Jean Anouilh într-o formă nouă, roșu fiind jucat, simțit, de două excelente actrițe, Mona Nuretdin și Kedija Souissi, una fiind asuprită și răzburată, cealaltă, suferind de o boală psihică, simțind că și-a ucis copilul. Și lăsat era figurat de două personaje contradictorii în același rol. Concepția, stilul și rafinamentul, organizarea restului distribuției ca un oarecum dans în jurul celor două interprete ale societății, simțit — cînd deșertată ca o burie, cînd monogolă, pierdută, asupra proorocilor necrocilor. Foarte aplicată a fost și drama tunisiană intitulată *Comedia*, scrisă și montată de Fadhem Jaïdi, cu o profanitate de bravură. Jaïla Bacar (Măreie Premiul), poveste atimănteră prin așezare, legată de tribulațiile unei schizofrenice (ce și-a ucis soțul) într-un serial de boli nervoase. O piesă algeriană, *Falma*, tînzind spre simbolizarea Femeii din această țară, a relevat o actriță puternică și imaginativă. Scania, care n-a putut însă birui în întregime stufosul material literar, *Sindbad*, modernizarea libană a unei povești din fondul folcloric, așezarea pe scenă multă lume care nu prea avea ce face. Însă cînd cînta impresia, după o muzică melodioasă, incantație, deveneau un ansamblu omogen și plăcut.

Cel mai realizat spectacol — din cîte am văzut în Festival — mi s-a părut a fi *Shaka*, sau *regele vizionar*, istorie demagogică a conducătorului negru extraterestru din secolul XIX, genial strateg, care a organizat o armată de un milion de oameni din regiunile speciale de feniș, creștind un vast imperiu zău în tot sudul Africii. A fost unsc de ai săi cînd a devenit musulman, singur, un decedat înșelător. Actorul, Marouba Fall, amănunțit în vîrstă de 80 de ani, cu care am avut o interesantă conversație, mi-a spus că e adăncă, fregat, plină și poezie atențioasă ale lui Leopold Sédar Senghor, scriitorul *Wassou* despre eroism și patrioticele fîc de sacrificiu al personajului, dar că a dorit să deso și viziune nouă, completă, asupra mîririi și decendenței a ceea ce și simțea, istoric, cauzele moarte sale în plină glorie. Reprezentanții Teatrului Național senegalez, Daniel Sorocin și Daitar era tunc oridunții de regizori. Marouba Fall, care-l stăpînește pe acest rol, reprezintă inteligentă eroi într-o funcție oștină cu alții (femeie fiind foarte interesantă cu eguburanță, foarte energică, plină de înțelepti activi, responsabili de soarta poporului), însă niciodată — cu sine. A înțeles și cel mai frumos decor, în valuri albe și roșii, ce doborîceau spre alte forme, sugerînd interioare, cîmpuri de luptă și în final, un tron ca un esabod.

Teatrul Cotidian din Tunis; Medeea de Jean Anouilh. Actrițele: Mona Nuretdin și Kedija Souissi

O piesă modernă, despre un tinăr excentric pe care-l vor aduce, totuși, pe drumul cel bun, unchiul bogat, cam nănz și o tinără rudă săracă și deșteaptă, a jucat compania „Didiga” din Coasta de Fildeș. Actorii prestau un joc nervos, sensibil cu bune efecte comice, dar regizorul apărea ca un diletant netalentat. *Perlele negre* din Camerun vădea, de asemenea, o aspirație spre modernitate și nănză către o comedie satirică echilibrată de moment reflexive. Bunăvoința unor actori s-a arătat vădit mai mare decît posibilitățile lor.

Prezenta românească a fost valoroasă în singularitatea ei. Trupa, foarte disciplinată, muncind cu ferveare sub călăuzirea directorului ei (reținînd înainte și, uneori, chiar după spectacol), observînd cu luare-aminte stilul, semnificația gestului, valoarea măștilor, costumelor, recuzitei a cuvintului, practicînd un joc de echilibrat (fără cusur în evoluțiile-j funambulești) a adus în Festival un mod spectacular atrăgător prin vervă și colorit prin modalitatea clovnescă, surprinzînd spectatorii de toate vîrstele. Pentru noi există denivelări între cele două reprezentații diferite; dar acolo ele au lăsat, ambele, o impresie puternică și clară, exprimată, dealtfel, în mai multe articole, cronici, interviuri, ca și în discuțiile cu factorii artistici de autoritate. Dl. Moncef Souissi, reputat om de cultură, consilier ministerial, directorul general al Festivalului, a apreciat că românii au constituit un aspect profund original al manifestării și că „au adus, prin spectacolul lor extraordinar, o bucurie sinceră, o artă înaltă”. Iar dl. Ben Brahim, personalitate regizorală de autoritate și director adjunct al Festivalului, în interviul ce mi l-a acordat pentru televiziunea română, a apreciat că spectacolul *Clovnii* „a dat o dimensiune inedită Festivalului, a adus un gust nou, umărăm agreeat. E bine studiat, foarte bine făcut; și cu o indiscutabilă specificitate”.

COLOCVIUL și-a propus o activitate teoretică importantă, definită de inițiatori ca o cercetare interdisciplinară asupra relației teatrale cu societatea într-un univers marcat de dezvoltarea tehnică a mijloacelor de comunicare și instaurarea unei din ce în ce mai mari incomunicabilități între indivizi, grupuri sociale, națiuni și civilizații. Care ar fi deci factorii de incitare și cei de blocaj în această artă, deopotrivă elitară și populară, rafinată și grosieră, ludică și serioasă, hedonistă și pragmatică, veche de cînd lumea și totdeauna nouă?

Ni s-au propus cîteva axe în jurul cărora să se articuleze intervențiile: „Forme de receptivitate de-a lungul istoriei teatrului”, „Sociologia recepțării”, „Psihologia recepțării”, „Semnologia recepțării”. S-au prezentat expoze pregătite și au avut loc discuții și polemici ad-hoc. Ca și în Festival, unde un număr de repre-

zentății au rămas sub cota unei competiții internaționale, și aici au existat luări de cuvînt ce n-au atins parametrii fixați și n-au lăsat urme în conștiința participanților. S-au remarcat însă cîteva contribuții serioase în domeniul istoriei teatrului oriental (prof. Aouni Karroumi din Irak, Nebil Haffar din Siria, — despre teatrul sanscrit), unele considerații asupra flexibilității actuale a relației teatru mondial-politică internațională (John Elsem, Anglia, despre teatru ca loc al ipotezelor asupra problemelor umandității, Mustafa Machhour, Liban: Ce relație există între cultura spectatorului și creativitatea artistului?), expuneri documentate, de orientare științifică temeinică, privitoare la sociologia comunicării (Ambroise Mbia din Camerun, dna Nihed Sliha din Egipt, Roger Deldime, directorul Centrului sociologic universitar din Bruxelles). Referatul ultimului a constituit un pasionat îndreptar pentru cei ce doresc să întreprindă cercetări în domeniul sociologiei teatrale contemporane. E și un breviar al unei întinse activități proprii, constînd în sociografia unor trupe, analiza unor opere în diverse ipostaze ale teatralizării lor, studii asupra mecanismelor de producție și difuzare. „Noi nu sîntem speculativi — a ținut să precizeze specialistul belgian — facem cercetări în teren, în săli, printre artiști reali și spectatori reali. Pentru aceștia din urmă folosim o grilă comportamentală prin care am descoperit un număr de tipuri de spectator. Căutăm să cunoaștem natura impactului afectiv sau ideologic al spectacolului asupra publicului, înrîurirea ce o poate avea asupra vieții interioare a acestuia, a atitudinilor sale curente, cit de adînci și cit de durabile sînt impresiile. Iar timp de 17 ani am urmărit să descoperim cîtă memorie teatrală are omul care frecventează sălile de spectacol. Nu avem înțeles nimic de-a face cu business-ul în materie, cu preocupările de marketing. Considerăm că teatrul e merit să provoace în societate „o dorință culturală”.

În discuții (uneori agresive) am reținut de asemenea unele propoziții: M.G. Domagalik (Polonia) a făcut o exegeză interesantă a metodologiilor lui Grotowski. Marocanul Mustafa Kabbaji a introdus în dezbateri termenii „analfabetismul ochiului și analfabetismul urechii”. Răspunzînd la o întrebare, camerunezul Ambroise Mbia a explicat ce forță unificatoare poate însemna teatrul în țara sa, unde 12 milioane de oameni vorbesc 293 de limbi! Sirianul Nadim Maalla a fost de părere că diversitatea proceselor de recepție face imposibilă cunoașterea lor exhaustivă, Mohamed Mouden, tunisian, a spus că înainte de a studia rapoarturi și conexiuni, se cere stabilit cîte anume frecventează un teatru și ce specificitate (sau non-specificitate) are acest public. Un vorbitor bătrîn iritat, care nu și-a spus numele, a pretins că discuțiile n-au niciun rost atîta timp cît în lumea arabă mai există regimuri dictatoriale și că deci acum e vremea luptei, nu a pâlăvrăgărilor (după care, consecvent cu sine, a și părăsit reuniunea). Mi-am permis, într-o replică, dată cuiva, să expun unele considerații despre fidelitatea și infidelitatea regizorului față de texte, a actorului față de regizor și a spectatorului față de ceea ce intenționează a se comunica și să-mi exprim îndoiala cu privire la posibilitatea de „a canaliza afectele” publicului (cum propusese cineva), oferînd însă unele date din experiența noastră în materie de propedeutică și acțiuni parateatrale concertate.

Festivalul de la Tunis s-a constituit ca o împrejurare fecundă pentru cunoașterea teatrului arab și a celui african, precum și a preocupărilor actuale din aceste spații culturale. E probabil că ediții viitoare vor completa cu mai accentuată concludență ceea ce s-a dobîndit, în linii largi, la ediția de acum.

Valentin Silvestru

BALET

Dans pe ritmuri de jazz

COMPANIA de dans modern Orion Balet București, condusă de binecunoscutul balerin, coreograf și regizor Ion Tugearu, s-a infățișat publicului de la Sala „Tom Caragiu” a Teatrului „Bulandra” după o dispațiție — din fericire scurtă — din peisajul coregrafic românesc, cu un spectacol pe *Ritmuri de Jazz*, cu care urmează să se îmbarce pentru un turneu de durată, de-a lungul coastelor Norvegiei.

Alcătuit din piese a doi dintre cei mai valoroși coreografi actuali, Miriam Răducanu și Ion Tugearu, spectacolul desfășură și acustic, datorită excelentului suport din piese de jazz pe care e construit, gospels, piese instrumentale, negro spirituals și chiar prelucrări (Benny Goodman, Sarah Vaughan,

George Gershwin, Louis Armstrong ș.a.).

Prima parte prilejuiește reintîlnirea cu lucrări montate recent de Miriam Răducanu pe scena Naționalului, în stilul ei de pregnantă originalitate, cînd jucăuș, cînd dramatic, mustind de un umor aparte, memorabil în cheia parodică (vezi *Porțretul Mălinei Andrei*) și care pentru generații de-a rîndul de balerini români a constituit etalonul adevăratei coregrafii moderne autohtone. Mai todeauna dansurile ei sînt totodată exerciții de actorie, teme deschise implicînd tot potențialul artistic al interpretului; mișcarea se naște de la sine, fără preocupare pentru diversitate, ci mai curînd pentru traducerea ritmului și a stării.

Partea a doua adună piese în vizi-

unea — și cu participarea — lui Ion Tugearu, coregraf ajuns la acel grad de maturitate și de stăpînire a meșteșugului la care nu mai e nevoie să aștepte insorțită, ci aceasta i se supune, dezvoltîndu-se și crescînd pe parcursul montării, ca bugărele de zăpadă, iar dansul a devenit o limbă în care creatorul gîndește și visează.

Păstrîndu-și predilecția pentru mișcarea amolă, linia largă a bratelor, desenul pictural de ansamblu, discursul său coregrafic, niciodată gratuit, se construiește de regulă ca argumentație a unei idei sau situații.

Costumele, nu totdeauna armonizate între ele, și lipsa cadrului scenic adecvat nu reușesc să scadă din farmecul acestui spectacol, pe care actorul Ștefan Velnicu, alături de o trupă de dansatori, solisti pe rînd fără a avea un atare statut, îl dăruiește cu toată căldura inimii lor iubitorilor dansului contemporan.

Vivia Săndulescu

Convorbire cu IOAN GROȘAN:

Totul despre Pintilie

— Dragă Ioan Groșan, după cum bine știi, Lucian Pintilie refuză, de la întoarcerea acasă, de doi ani încoace, să dea interviuri. Nici în ziare, nici la radio, nici la TV, nimic. În inflația de vorbe, în invazia, în avalanșă, în puhoatele de vorbe în care trăim, Lucian Pintilie reușește performanța — grăitoare — de a tăcea. Și de a lucra. Filmul cu un scenariu scris de Pintilie după Balanța lui Ion Băieșu se va chema *Deșteaptă-te române!* și a ajuns acum în faza de montaj. În altă ordine de idei, trebuie să-ți spun, ca să știi, că imediat după decembrie '89, domnul Pintilie mi-a explicat, cit se poate de convingător, de ce nu vrea să-și dea cu părerea despre unele și despre altele în diverse interviuri și de ce respinge asaltul mass-mediei; dar — atenție! — mi-a promis solemn că — atunci când o va face — primul interviu pe care îl va da în România, îl va da subsemnatul, pentru România literară. Și totuși, au apărut două scurte interviuri cu Lucian Pintilie, pe care le-ai semnat tu, Ioan Groșan, unul în *Contrapunct* și altul în *Catavencu*. Te învidiez grozav pentru ele, chiar dacă domnul Pintilie s-a apărut cu umor, susținând că nu și-a călcat promisiunea, pentru că, deocamdată: „nu dau interviuri decât funcționarilor mei”. Asta-i situația! Și pentru că „subiectul Pintilie” e unul obsedat pentru orice tubitor de teatru sau de film din țara asta, m-am gândit să-ți propun — ca unuia care are șansa de a fi, zi de zi, în preajma maestrului, fiind — i un colaborator apropiat la casa de film — să-ți propun deci să vorbim despre Pintilie. Când l-ai cunoscut și cum ai ajuns să lucrezi la Casa Pintilie?

— L-am cunoscut în '78, eram student la Cluj în ultimul an, și, venit în vacanță la București, am vrut să-i iau un interviu pentru *Echinox*. Pintilie era pentru noi un mit. M-a primit — știa de *Echinox* nostru — mi-a spus că nu-mi dă interviul, dar că putem sta de vorbă. Și am vorbit despre *Reconstituirea*. N-am tipărit nimic despre întâlnirea asta. Și pe urmă, după reparitizare, stagiari în București fiind, de fiecare dată când aflam că Pintilie este în București îl sunam, și ne vedeam o jumătate de oră, o oră. Tin minte că l-am întrebat odată de ce se întoarce și mi-a răspuns — vizavi de locuința lui era o terasă, „Terasa facultății”, un fel de bufet, o crișmă unde se serveau mică — mi-a răspuns că se întoarce pentru că-l plac micii!... Ei, și după „revoluție”, în momentul când a acceptat direcția Casei de film a Ministerului Culturii, m-a sunat la *Contrapunct* și m-a întrebat dacă aș dori să lucrez acolo... M-am gândit că e o șansă unică. Și am primit cu bucurie, după o săptămână de gândire, pentru că mi-era greu, totuși, să renunț la *Contrapunct*.

— *Legenda spune că Pintilie e un „șef” extrem de posesiv?*

— Nu în prima fază!

— *În ce măsură crezi că a funcționat, în cazul tău, puterea exemplului? În afara de șapcă (v. foto), crezi că-ai mai luat ceva de la Pintilie?*

— Cred că am luat obsesia unei anumite rigori în muncă, ceea ce nu avcam înaintea, și mai ales cred că m-a marcat credința lui absolută în artă. Pintilie crede că arta poate salva lumea.

— *Dacă ar fi să numești o însușire care te-a frapat la omul Pintilie, ce ai spune?*

— Capacitatea lui de a șterge total din memorie un om care i-a greșit, de a-l șterge total din preocupările lui.

— *N-aș vrea să mi-o dai în nume de rău, dar spune-mi cum ai comenta ideea: „La umbra marilor copaci nu crește iarbă”?*

— Iarbă nu crește, dar pot să crească alți copaci.

— *Știu că ești un vechi și nou apropiat al lui Nicolae Breban. Cum împaci aceste două opțiuni contradictorii: Pintilie — Breban? Să nu-mi spui că dialectic.*

— Nu cred că sint contrarii, cele două opțiuni, cred că sint complementare.

— *Bun. Să zicem că te trezești, acasă la tine, cu poștașul la ușă, care-ți pune în mână, în aceeași clipă, două telegrame, amândouă cu același text: „Groșan, vino*

urgent!” Una semnată Pintilie, cealaltă Breban. Încotro te-ai îndrepta mai întâi?

(Aș minți dacă aș spune că răspunsul la această întrebare a fost ușor de aflat. Soluția finală, găsită cu greu, sună așa):

— I-aș da un telefon domnului Breban, spunându-i că am primit aceeași telegramă de la domnul Pintilie și că mă duc întâi la domnul Pintilie, intrucât capacitatea dinsului de a nu te ierta e mai mare.

— *O întrebare „abisală”: crezi că Lucian Pintilie e un om fericit?*

— Incepe să fie...

— *Te-am întrebat cum ai realizat tehnic interviurile cu Pintilie și am aflat că, după o discuție pregătitoare, tu și-ai formulat întrebările în scris iar domnul Pintilie și-a răspuns tot în scris. Cred că nu e vorba, aici, doar de ce-mi spuneai atunci, de talentul de scriitor al lui Pintilie și de teama că oralitatea involburat curgătoare să nu trădeze esența gândului său, ci și de faptul că un interviu înseamnă, se știe, printre altele, și imposibilitatea de a medita. Răspunsurile scrise ale lui Pintilie s-au transformat în veritabile fragmente de eseu, ele au sunetul meditației autentice...*

Pe acest model, și-am dat mai multe întrebări scrise despre Pintilie, la care am primit de la tine câteva răspunsuri scrise, foarte bine scrise. Fiecare răspuns poate fi citit și ca o tabletă independentă. Să prezentăm deci, în continuare, cititorilor, cinci „tablete” de Ioan Groșan în căutarea lui Lucian Pintilie.

urgent!” Una semnată Pintilie, cealaltă Breban. Încotro te-ai îndrepta mai întâi? (Aș minți dacă aș spune că răspunsul la această întrebare a fost ușor de aflat. Soluția finală, găsită cu greu, sună așa): — I-aș da un telefon domnului Breban, spunându-i că am primit aceeași telegramă de la domnul Pintilie și că mă duc întâi la domnul Pintilie, intrucât capacitatea dinsului de a nu te ierta e mai mare. — O întrebare „abisală”: crezi că Lucian Pintilie e un om fericit? — Incepe să fie... — Te-am întrebat cum ai realizat tehnic interviurile cu Pintilie și am aflat că, după o discuție pregătitoare, tu și-ai formulat întrebările în scris iar domnul Pintilie și-a răspuns tot în scris. Cred că nu e vorba, aici, doar de ce-mi spuneai atunci, de talentul de scriitor al lui Pintilie și de teama că oralitatea involburat curgătoare să nu trădeze esența gândului său, ci și de faptul că un interviu înseamnă, se știe, printre altele, și imposibilitatea de a medita. Răspunsurile scrise ale lui Pintilie s-au transformat în veritabile fragmente de eseu, ele au sunetul meditației autentice... Pe acest model, și-am dat mai multe întrebări scrise despre Pintilie, la care am primit de la tine câteva răspunsuri scrise, foarte bine scrise. Fiecare răspuns poate fi citit și ca o tabletă independentă. Să prezentăm deci, în continuare, cititorilor, cinci „tablete” de Ioan Groșan în căutarea lui Lucian Pintilie.

Crezi că ai putea fi un fel de Eckermann?

Nu cred că-ai putea fi Eckermann-ul domnului Pintilie, și asta nu pentru că aș considera „eckermannia” ceva umilitor (eu îl socot pe Eckermann un tip urias, care, după ce Maestrul i-a dat de înțeles desul de străveziu că n-are ce căuta în poezie, a avut tăria nebună — ce nu știu de unde vine, din modestie, din orgoliu? — de a sta aproape un deceniu lângă un Goethe bătrîn și a scoate din această sedere una din cele mai profunde cărți ale lumii despre — ia seama! — despre poezie!) ci pur și simplu n-aș avea răbdare și, probabil, nici nu sint înzestrat pentru așa ceva. Ca să fiu sincer, cred că nici domnul Pintilie n-ar avea răbdare să-i fie mereu cineva în preajmă, la masă, în mașină, pe platou, la montaj, la posincron mă rog, pretutindeni, zi și noapte, chit că filmul, cum se zice, e o muncă „de echipă”. Dinsul e atît de prins, de concentrat în ceea ce face, încît un mic Eckermann care i-ar pîdi orice clipă de răgaz pentru a-l sicili cu întrebări chiar bine puse, chiar „adînci”, ar sfîrși prin a-l agasa cumplit și ar fi ușurel îndepărtat. Aaa, sigur, dacă dînsul vrea și are chef de mărturisiri, de discuții despre literatură, despre teatru și film, despre colegi (i-a făcut odată un portret extraordinar dintr-un actor, atunci nu-ți rămîne decît să-ți deschizi bine urechile și să înregistrezi pentru tine tot acest formidabil spectacol de idei formulate memorabil. Sigur că ar trebui să am prezența de spirit să pun mîna pe creion și să notez sau măcar să deschid un reportofon, că acum are toată lumea, dar prea m-aș simți nu știu cum... Vorba lui D.R. Ioanișescu, citată de Tușea: „Eu am prezență de spirit, dar nu-mi vine atunci”.

Ca prozator ce ești, cum l-ai descrie „obiectiv” pe Lucian Pintilie?

E greu să-l descriu rece, „epic”, pe domnul Pintilie, pentru că admirația mea pentru dînsul este, totuși, de-a dreptul eckermanniană. Păstrează această descriere, „obiectivă” pentru „Memoriile” mele... Nici nu știu dacă ar putea cineva, care i-a stat cit de cit în preajmă, să facă altfel. Poate doar dușmanii, invidioșii, că sint destui, mai mult sau mai puțin dibaci. Dacă e să spun ceva, atunci aș face o comparație: știu, probabil, că O.Z.N.-urile, din cite s-a constatat, au în jurul corpului lor metalic un fel de cîmp magnetic în care dacă intri, începi să imprumuți proprietățile obiectului ce-l generează: îți strălucește fața, te simți ușor, mîna — sau mîntea — la poate ridică greutatea etc. Cam un astfel de cîmp are domnul Pintilie, un cîmp spiritual, desigur. E destul să vezi nu cum lucrează el cu actorii, ci invers, cum lucrează actorii cu el, în sensul cum se concentrează ei, cum îl ascultă. Cum vor — gata, mi-a scăpat! — „să facă totul”, ca să-ți dai seama că nu exagerez cu nimic. Unul nu mișcă-n front și, slavă Domnului, a lucrat cu toată crema. Nu mai vorbesc de echipa tehnică. Și știi de ce? Pentru că toți au pentru dînsul respectul omului care știe că regizorul din fața lor n-a ratat pînă acum, cel puțin în film, nimic. Nici măcar ca producător, cu *Piața Universității*...

Altfel, la prima vedere, e ca noi toți, fumăm de stînge, adică aproape că aprinde țigară de la țigară (Kent, pentru cine vrea

amănunte), se mai și enervează (în asemenea momente, în ceea ce mă privește, profit de școala grea a uceniciei lingă Nicolae Breban, cu a cărui constantă și veche prietenie îndrăznesc, de asemenea, să mă mindresc), se uimește deseori de densitatea de stîncă a prostiei din jur, are generozitate, umor, îi place din cînd în cînd să stea la un pahar de vorbă, mă rog, ca tot omul. Ca tot omul de geniu, evident,

Ce e constant și ce e imprezibil la Pintilie?

N-am observat prea multe gesturi imprezibile. Sigur, poate să schimbe în ultimul moment o scenă, o replică, o mișcare în cadru, dar nu cred că asta ține de ceea ce numim „a fi imprezibil”, ci de un mecanism interior al creației. Constante sint la dînsul o punctualitate pentru mine inhibantă, o capacitate teribilă de a sta înăuntrul unei obsesii, a unei teme, a unei construcții pînă la a o epuiza, deci desăvîrși (de aici și refuzul de a acceda des interviuri, de a ieși la sindrofii, de a avea, cum ne place multora, o viață mondenă), o mare putere de muncă (se scoală la 5 dimineața, la ora cînd eu de obicei mă culc, și poate „trage” toată ziua fără întrerupere), un respect evasi-religios pentru valoare, indiferent din ce parte vine ea (mi-aduc aminte cit de impresionat a fost la cheful obișnuit care precede primul tur de manivelă de nobletea dansului unui electrician „de culoare” din echipă) și un cult tiranic al prieteniei, ce presupune, etern, o ireproșabilă corectitudine și moralitate pentru ambii parteneri. De aceea, probabil, are puțini prieteni adevărați, de cursă lungă, căci „divorțurile” dînsului, odată ce te-a prins cu ocaua mică, sint definitive.

Cum arată „o zi obișnuită” de filmare cu Pintilie?

O zi obișnuită de filmare arată cam așa: fix la ora anunțată, nici o secundă în plus, domnul Pintilie se prezintă la echipă. Suim în autocare, ajungem la locul de filmare (rareori se filmează pe platou, la Buftea) și timp de o oră, două se întîmplă acele lucruri care fac din film o muncă de uzură, adică se instalează luminile, aparatele, șinele de traveling, se machiază actorii etc. În vremea asta regizorul își face „încălzirea”, adică se așează într-un colț și-n toată acea forțată de mecanici, de recuzitere, de asistenți și figuranți, se „viră” în scenariu, lucrînd simultan cu viitoarele mișcări în cadru, cu viitoarele replici, cu viitoarea bandă sonoră. În asemenea momente, domnul Pintilie are un fel de privire intensă, oblică, în jos, și-mi închipui că micul dreptunghi de podea pe care-l decupează ochii săi este deja, în nuce, ecranul de la „Scala”. Nu prea e indicat să-l deranjezi în astfel de clipe, indiferent cine-ai fi, masinistul trei sau ministrul culturii; de altfel, e destul de păzît, directorul filmului, *factotum*-ul echipei, Titu Popescu, pe care domnul Pintilie îl are alături de la *De ce trag clopoșele, Mitică?*, știe să facă vid în juru-i, nepermițînd intrușilor să intre în „cîmp”. Urmează apoi repetițiile, demonstrații fascinante de pedagogie și știință actoricească, însoțite de o analiză fulgurantă a rolurilor respective. Oricît ai fi de tolmăc, cînd cineva îți vorbește pe limba ta, este imposibil pînă la urmă să nu înțelegi și să nu-i dai ceea ce-ți cere. Cu atît mai mult cu cît ești cineva, în ultimă instanță. Îți și arată, la propriu, cum trebuie să faci. M-am tot întrebat, vîzînd și rîsvîzînd filmele domnului Pintilie, de ce sună atît de bine replicile, de ce sint actorii, fără excepție, atît de buni în secvențele lui, și asistînd la filmări, cred că mi-am dat seama: cel mai mare efort al regizorului în relația cu interpreții este de a scoate artificialitatea, accentul căutat, intonația „artistică” din obiceiurile, din „meseria” actorilor și a-l aduce, chinîndu-i ca pe hoții de cai, la ceea ce aș numi *firesc expresiv*. De aceea se repetă să mult și de aceea se trag în me-

die 8—10 duble, o medie mare chiar și pentru o cinematografie risipitoare ca a noastră. E puțin probabil ca măcar una să nu fie perfectă, și din perspectiva regizorală, și din aceea a operatorului (Doru Mitran, la *Deșteaptă-te, române!*). Și este de-a dreptul reconfortant să vezi cum monștri sacri ai scenei și ecranului românesc își caută, își „pipăie”, sub cravașa tandră a lui Pintilie, potențialitățile ascunse, și cum se bucură ca niște copii în clipa cînd, unii aproape imediat (ca Rebengiu, de pildă), alții mai tîrziu, și le găsesc.

„Dar o zi ieșită din comun?”

Era chiar la începutul filmării, în prima sau a doua zi. Se turna la Spitalul 9, la reanimare, o secvență în care unul din personaje, interpretat de tînărul actor Ionel Mihăilescu, trebuia să moară pe patul de spital. Echipei i s-a pregătit una din săli. Figuranții s-au instalat în paturi, se puneau lumina, „mortul” era machiat etc. În timpul asta în sala de vizavi, cu bolnavi și muribunzi adevărați, o sală care avea și ferestre mari spre coridor, așa încît cei care mișunam pe acolo puteam zări tot ce se-ntîmplă înăuntru, a fost adus în stare de inconștiență un tînăr foarte frumos ce suferise, din cite ne-a spus sora, un șoc cerebral într-un accident de automobil. A fost pus într-un pat chiar lingă fereastra spre coridor și lăsat acolo. Dincolo, în „salonul de ficțiune”, începuseră repetițiile, Ionel Mihăilescu murea o dată, de două ori, de cinci ori ș.a.m.d. De pe coridor, cu un ochi mă uitam la scenă, cu celălalt la tînărul accidentat, ce părea că doarme profund, respirînd liniștit. Deodată, ceva s-a revoltat în el și-a început să caute aer, să i se zbată pieptul, să horcăie. Am chemat sora, care l-a privit și i-a pus în gură („să nu-și inghită limba”) un soi de manșon de cauciuc. „Ce se-ntîmplă cu el?” am întrebat-o. „Ce să se-ntîmple? — mi-a răspuns ea cu cinismul inconștient al celei care se-nvîrte printre citeva experieri pe zi. Moare!” M-am dus dincolo, unde Ionel Mihăilescu repeta cum să-și tînă cit mai mult respirația, să nu miste sub coarceaf. Cînd m-am întors pe coridor, cu fruntea de geamul salonului stătea rezemată o tînără, privînd cu ochii în lacrimi bătălia pentru aer a celui corp. „E prietena lui — mi-a șoptit sora, brusc, o clipă, înduioșată. Ea n-a avut nimic, a scăpat”. Tînăra a stat cam cinci minute, apoi, foarte înocet, s-a depărtat. Nici nu dăduse bine colful, cînd pieptul tînărului a pîlîit violent de două ori, apoi a rămas nemîșcat. „Gata, o tragem?” s-a auzit tare de dincolo operatorul Doru Mitran. „Gata, a răspuns domnul Pintilie. Atenție... Motor!”

Scena m-a urmărit multă vreme. Am avut atunci senzația că sufletul tînărului a zburat alături, în corpul personajului din film, și că, poate, ce se pierduse în salonul real se regăsea dincolo, în spațiul ficțiunii. Oricum, o dovadă mai clară a perenității artei nu mi s-a mai dat niciodată.

Eugenia Vodă

O dramă de la fix 1883

F OARTE interesantă dramă istorică — cel puțin de valoarea lui „Vlaicu Vodă” și capabilă să ajungă, ca și ea, la rădăcinile unei nații, precum o cere genul — am putut urmări luni, 20 ianuarie, imediat după conferința de presă a primului ministru, nu mai puțin dramatică prin forța cu care încerca să explice o lege crudă, sintetizată de mai toți bunii economiști în formula „remuneratului mic, după buget”. Poate că această conferință de presă, fiind strâns de eternitatea vieții pe Danubiu, dar și pe Dimbovița, să-mi fi dat aplecare și dispoziția pentru a recepta cu o anumită surprindere evenimentele sonore ale celor patru acte scrise, dacă nu mai înșel, și nu mă înșel, în urmă cu 109—110 ani, perioadă suficientă de timp pentru a controla valabilitatea atât a operelor, cât și a reacțiilor mele. Mă gaseam — replică după replică și scenă după scenă — din ce în ce mai aproape de situația criticului englez care, la 1940, în „Times”, respingea de pe pozițiile unui om educat de o viață în spiritul Camerei Comunelor, o episdopără ca „Zero și infinitul” a domnului A. Koestler, inspirată de grozăviile stalinismului, cu această expresie tăioasă și memorabilă: „Domnul Koestler găsește normal ceea ce eu consider anormal”. Eu chiar dacă nu îndrăzneam să contest atât de radical și precis drama de sub ochii mei, educat însă cotidian de ziarele libertății mele regăsite, de exigențele lor morale, de somațiile lor inflexibile, aveam toate motivele să fiu sumbru, cum e necesar când vezi și înțelegi scandalul, anormalitatea răzbind dintr-un conflict care, iată, ține de 110 ani, de te apucă amețea și nu mai știi unde să-l pui: la vechile sau la eternele structuri? Oricum, se petreceau fapte urite și întristătoare, cum stă bine oricărei drame, cu atât mai mult istorice. Dau câteva exemple: de la prima ridicare a cortinei, era evident că la 1883 șeful poliției

din oraș urmarea fiecare pas și mișcare a opoziției; la 1883, prefectul județului se putea duce la telegraf minat de acel abominabil, instinat al puterii, ca să oprească, după ce le citea, depeșele suspecte ale unor disidenți de partid adresate Comitetului Central de la București; încă de la 1883 — și numai cei opriți la „Apus de soare” pot fi mirați că o dramă istorică se hrănește cu asemenea concepte — puterile justiției nu erau separate de interesele legislativului și executivului, în pofida unei Constituțiuni; încălcarea Constituției se făcea cu o dezvoltură cu atât mai vădită, cu cât avea expresie, autorul dramei posedând geniul limbii sale: polițistul descria astfel orbila arestare a șefului opoziției: „Am pus mâna pe domnul Catavenca. Când am asmuțit băieții (n. m. „băieții” existau încă de la 1883?) de l-au umflat, striga cât putea: „Protestez în numele Constituției! Astăzi violare de domiciliu!” zic: „Curat violare de domiciliu, dar umflați-l!” Și l-au umflat. L-au turnat la hîrdăul lui Petruche. În urmă cu 109—110 ani, deci, drama noastră stabilea cu o energie halucinantă că închisoarea — unul din cele patru elemente care definesc civilizația unei nații, alături de spitale, aspectul piinii și privata publică — era numită „hîrdău”. În sfârșit, — trecind peste amănunte care pot fi bănuite de perisabilitate, precum acela că o femeie frumoasă, „o damă bună” conduce viața politică a urbei, avînd putere discreționară asupra prefectului și președintelui „Comitetului permanent”, unul ca amant, altul ca soț, poliția fiindu-i serv — în sfârșit, din toată piesa reiese clar tragedia unor alegeri controlate de putere, măsluite de ea, voturile numărîndu-se dinainte bobu cu bobu, iar centrul negociînd prin șantaj și mită morală fiecare loc în Parlament!

Nu trebuie să fii critic la „Times” în 1940, 1990 și etcetera, ca să nu înțelegi de ce se ride, din cînd în cînd,

la asemenea asasinat perpetuu al spiritului civic. Poate că și asta e o dramă, și mai mare — că se ride! Dar cu toate acestea i se par o comedie — m-am gîndit sub emoția conferinței de presă a primului ministru — înseamnă că nu pricepe ce-i o dramă, și anume aceea a încălcării sistematice a Marii Charte din care decurg toate celelalte blocări ale progresului individual și național. Căci ce e progresul...? Nici nu vreau să mă gîndesc. Singurul meu moment de catharsis la toate nenorocirile acelea a avut loc în clipa cînd șeful opoziției, „ridicîndu-se în capul băncii”, a spus: „Dacă nu mă înșel, îmi pare că sîntem în anul de grație 1883...”. Ceea ce putea fi pentru mulți o datare a piesei, scăzîndu-i forța, mie mi-a dat o iluminare și o bruscă liniște, fie ea concisă. Căci în 1883 fix — în aceste condiții foarte grave pentru spiritul cetății, de te poți întreba și ce făceau Marile puteri, Europa, dacă citeau drama asta și ce denunța ea! — cel mai mare ziarist al epocii publice „Lucașfărul” care tot de 109—110 ani rămîne cel mai frumos poem scris în limba Oltului și Nistrului, pentru a ne exprima ca brazieri școlari. Cum de a găsit acela, inspirație, timp, rimă rară, abstrăgîndu-se de la telegramele Havas și articolele sale de fond, fără să se teamă că cineva (și aici există vechi structuri!) din partidul lui îi va imputa că toată poezia asta n-are nici o legătură cu lupta de zi cu zi împotriva liberalilor? — toate acestea rămîn, și azi, enigme și intră în cea mai blestemată dramă a culturii noastre, aceea care îl opune pe autorul „Scrisorii pierdute” celui care a scris „Lucașfărul” și nu vede armonioasă lor complementaritate, aceea a codrului bătut de gînduri. Intr-atît de bătut, încît — deși nu sînt un oportunist anti-brehtian — a doua zi, la Telecinemateca, „Opera de trei paraje”, lască și foarte prost jucată, n-a avut pentru mine absolut nici un haz.

TELEVIZIUNE

Politica unturii de pește

A PICAT bine, luni, edita lui Liviu Ciulei din **Scrisoarea pierdută**. Se uită telespectatorul, cugetă în catharsisul lui, apoi, în calitate de televotant, cercează fizionomiile vrednicilor cetățeni care vor să-și cîștige încrederea, ca să-l gospodărească, ca (sic!) ca să-l chivernisească, ca (sic!) să-l ducă la propășire. Eu, să fi fost aripa tină, protestam împotriva programării piesei la vreme de campanie. Liberalii, contestații, fracțiuni... de! Aș fi protestat și dacă eram în locul lui Brătianu, cu cartofii și luminările d-sale — cum uită omul; nici o măsură pentru vinzătorii de „loz în plic”. Dar să fi fost Corneliu Zelea, asta, Vadim Tudor trînteam un apel pentru interzicerea piesei. Un apel patriotic, să priceapă românul că a sosit clipa să transformăm țara într-o cazarmă. Și să-i tragem, acolo, un război civil, să ne tină minte Europa. Fiecare primărie, un centru de instrucție! M-aș fi oțărît, în locul tribunalului, să-nghete inima în alegători! Să-i dea guoierii onorul și mătura, cînd îl vîd pe stradă. Să-nlănească cerșetorii în poziție de drept! Să defileze hingherii cu sibilul pe umăr, că prea nu-i ordine în țara asta... Altfel, ca umil alegător, grozav ce mă simt de bine. Acum e timpul meu. Mă uit, dau note, zic: ăla da, ăla nu, ăsta merge, ăstălalt e acceptabil; înainte de culcare trag linie și vîd cu ce m-am ales. O să fie plictiseală mare cînd s-o termina cu toate alegerile astea. Acum, dacă se stinge lumina din senin, știi că e cineva care-ți promite s-o țină aprinsă zi și noapte. Nu găsești ceva? Poftim de zece ori pe-atît, că nu-l doare gura pe candidat să-ți promită. Și promisiunile astea au ceva în ele, un nu știi ce, de nu-ți mai încape în piele de mulțumire. Ne-am mutat în țara făgăduinței și noi nu știm. Spectacolul ăsta, al candidaturilor, te face să te simți important și (nu știu, zău, dar parcă aici e tot tîlcul) îl pune pe primar la locul lui. Cu

atît dacă ne-am alege și tot se cheamă că nu pierdem vremea, cîntărînd, seară de seară, cui să-i dăm votul. Fîndcă după citeva zile de promisiuni începe să-ți se aplece, ceea ce are un anumit efect asupra stării tale electorale: te face mai sceptic, te privești cu alți ochi, în oglindă. Problema de perspectivă. Cînd socotești cîți sînt candidații, te mai îndrepti nițel. Și măcar că te deprinzi cu ideea să nu te mai duci la primărie cu spinarea făcută seceră și tot ai mai făcut un pas pe calea drepturilor omului.

Printre pîcături, te mai ugi la un serial, la o dezbatere economică. Dacă așajăi de vreme acasă, îl compatimști pe dl. Caranfil: nu mai are auditoriu la **Virtelele peicului**, să citească scrisori de la corespondenți cite un sfert de oră, să aibă o bucurie și autorii lor. Ce ghinion, să aperi estetismul cu dinții și să te vezi victima politicienilor, tocmăi cînd ziceai c-ai răzbit la limanul democrației...

Mai spre sfîrșitul programului, dacă te ugi la **Cronica Parlamentului** și bați de seamă ambetarea de pe chipurile distinsilor noștri aleși, în răstimpul dezbaterilor, te întrebă de ce se mai frămîntă, să-mani, să-i trimită lumea din nou acolo, pentru alți patru ani de plictiseală. Cite unul, de altfel, doar me sănătos, dacă nu se îndură vecinul să-l înghiontească: nu se cade pentru ca să-l vadă electoratul, o fi gîndînd vecinul cu ghiontul, cîntînd pe recipitate.

Țin minte că acum doi ani, pînă să aflăm cine s-a ales, era plină presa de citate din Caragiale și de sfaturi date alegătorilor. Citatele aveau, la acea oră, menire profilactică, să se sperie candidații numai la gîndul ridicolului și să se purifice. De unde să știi ce text fioros urmează. Acum, cu **Scrisoarea pierdută** în față, și cu trei rînduri de alegeri, în perspectivă, dacă nu ești tare de înger, poți avea un sentiment de zădărnici care să dea peste cap

toate calculele. Și-n loc să te duci la votare, cînd o veni momentul, să te-ncurci cu niște amici, că tot e criză.

Ba, după cum decurge campania, nu m-aș mira să umble candidații cu urna, din poartă-n poartă. În acești doi ani, s-a intoxicat lumea de atîta politică. Iar campania primarilor s-ar putea să provoace un soi de indigestie generală, mai rea chiar decît indiferența.

Trăncăneala din Parlament, oportunistului gros, politica de teșcherea, la care se adaugă toate gîmăriile dintr-o campanie ale TVR și obiceiul nostru socialist de a face dezbateri la rîspîtle s-ar putea să transforme politica într-o națională untură de pește pe care să nu mai vrea nimeni s-o înghită.

Cristian Teodorescu

STASYS EIDRIGEVICIUS: Afișul filmului NOSTALGIE de Andrei Tarkovski

Cu gîndul la toamna 1992

A SCULT în ultimele săptămîni diferite emisiuni cu „subiect” școlar. Actualitatea lor este incontestabilă. Pentru că azi, în iarna lui 1992, învățămîntul nu este doar o temă a discuțiilor purtate în multe case, pe stradă, în Parlament, el este o componentă esențială a crizei morale pe care o traversăm, o componentă de factură cu totul specifică, deoarece conține, mai mult sau mai puțin evident, și șansa de învingere a acestei crize. Căci școala structurează mentalul colectiv și de felul cum funcționează ea depind multe. Răspunderea diriguitorilor de acum este, așadar, imensă, mai ales pentru că orice decizie are urmări de durată. Restructurarea școlii (programe manuale, componența corpului profesoral, criteriile de admitere, absolvire, repartiție etc.) din anii 1948—1950 nu a fost un simplu act administrativ, pe care următoarele acte administrative să-l poată modifica, ci o opțiune cu ecou persistent de-a lungul citorva decenii, vie încă, chiar dacă și în forme mascate, în 1992. Așa că noile măsuri nu au cum nu lua în considerație presiunea irespirabilă (doar uneri, e drept!) a sistemului deja constituit, solicitînd în consecință, cum, de altfel, și recunoaște Ministerul Învățămîntului într-o recentă ediție a **Radioenciclopediei**, „strategii pe termen scurt” și „strategii pe termen lung”, graba fiind, în fond, la fel de ineficientă ca și aminarea. Oricum, mecanismul s-a urnit, așa că speranțele pot să se înfiripe. Chiar dacă anul 1995, cînd se preconizează apariția primelor manuale alternative este destul de departe. A rescrie toate cărțile de școală, de la abecedar la cursurile ultimului an de facultate, a regîndi, deci, programa tuturor disciplinelor într-o perspectivă unitară, coerentă și (insistăm) eficientă, a răspunde prezentului cu mintea și inima încărcate de lecția tradiției unei spiritualități ce a dat nu numai țării ci și lumii întregi profesori, specialiști de valoare recunoscută, iată acțiuni pe care nu ne ferim a le numi de importanță națională. Intențiile măturisite la microfonul emisiunilor sînt demne de a fi luate în considerație și în discuție. Cine le va trece, însă, în fapt, aceasta este adevărata întrebare și de competența, probitatea morală, înțelepciunea și talentul făuritorilor noului învățămînt depinde totul. Ideea alternativei nu se reduce doar la nivelul manualelor școlare. Două ediții din **Învățămîntul azi** au semnalat impactul pe care prezența universităților particulare o are nu numai în harta învățămîntului românesc (ele numără în jur de 30.000 de studenți) ci și asupra opiniei publice. Au fost intervievați rectori, profesori, specialiști, părinți dar și studenți și asupra declarațiilor lor ne-am oprit citeva clipe. Aveți complexul de a aparține învățămîntului particular, întreabă reporterul. Da și nu, răspund cu argumente studenții. Care au fost chestiunile fierbinți atinse de tineri? În primul rînd, formula examenului de admitere, în al doilea rînd, condiționarea financiară a înscrierii. S-au rostit cuvinte aspre (la universitățile particulare nu este o „admitere riguroasă” și au acces doar copiii fostei nomenclaturi sau actualei păături de mici afaceriști), cuvinte aspre care prin generalizare nediferențiată devin nedrepte. S-au adus, însă, imediat și corectări și nuanțe, rectorii a două asemenea universități probînd seriozitatea testelor de admitere concepute la nivelul standardelor internaționale și vorbind, în plus, de facilitățile oferite cursanților (burse etc.) ca și de noutatea programelor de învățămînt predate aici în raport cu programele „de la stat”. Emisiunile au avut darul de a lua doar temperatura unei stări de spirit, detalierea argumentelor, analiza lor obiectivă abia trebuie începută. Radioul și televiziunea pot oferi spații de emisie, ziarele pot rezerva rubrici, instituțiile de sondare a opiniei publice pot lărgi aria investigației. Valabile pretutindeni, tatonările și experimentele nu au, încă, de ce avea viață lungă în învățămînt, așa că urgentarea rezolvării problemelor se impune de la sine. Să sperăm că toamna lui 1992 va fi cu adevărat senină.

Antoaneta Tănăsescu

SUFLETE MOARTE

● **TIMP de aproape patru ani, din ianuarie 1988 pînă în septembrie '91, David Remnick a fost corespondentul ziarului Washington Post la Moscova. Din perspectiva pe care și-a format-o la fața locului și din cărțile pe care le amintește în comentariul său (dintre care menționăm: Katyn: Nedezvăluita poveste a masacrului polonezilor de către Stalin, de Allen Paul, Lovitura din august: Adevărul și învățăminte de Mihail Gorbaciov, Memoriile: Enigma Gorbaciov de Igor Ligaciov, Viitorul aparține libertății, de Eduard Șevardnadze, Sper, de Raisa Gorbaciova, Pentru o Rusie nouă, de Anatoli Sobciak, A doua Revoluție**

CIND a murit Lenin, în 1924, misterul bolșevic a luat definitiv locul adevărului istoric. Acea fracțiune a Partidului Comunist care se strîngea în jurul lui Stalin a creat cultul lui Lenin, l-a sanctificat imaginea și i-a pus la murat rămășițele. Pentru fostul seminarist din Tbilisi, moștenirea bizantină și efortul bisericii ortodoxe de a întemeia raiul pe pămînt erau două elemente ce nu puteau fi evitate. Astfel că Lenin a ajuns sub sticlă precum preoții îngropați în catacombele Kievului.

Dar ideea de a-l conserva pe Lenin pentru a putea fi veșnic contemplat și adorat amintește și de cultul faraonilor. La deschiderea mausoleului, în august 1924, nu au fost puține voci care asemănau construcția cu operele marilor arhitecți ai Egiptului. Pînă și forma cubistă copia stilizat piramidele de pe Nil, Kazimir Malevici, cel care a realizat macheta, spunea: „Ideea că moartea lui Lenin nu este moarte propriu-zisă, că el este viu și etern, este simbolizată printr-un nou obiect, care are ca formă cubul. Cubul nu mai este un corp geometric. Este un obiect nou, cu care încercăm să reprezentăm eternitatea, să creăm un nou set de coordonate prin care să îl putem menține pe Lenin etern în viață, înfrîngînd moartea”.

Încă de la început au existat eretici care s-au opus cultului lui Lenin. *Originele comunismului rusesc*, carte scrisă de Nicolai Berdiaev, și *Arhipelagul Gulag* al lui Soljenitin au devenit pietrele de temelie ale bibliotecii trădătoare. Aluziile ireverențioase făcute pe la colțuri de stradă s-au transformat în timpul lui Brejnev în ironii mușcătoare. Lenin devenise „kopciuşka”, adică „pește afumat”. Pe o reclamă a unui magazin din Moscova paturile de două persoane erau prezentate ca fiind pentru trei, deoarece „Lenin este întotdeauna cu noi”.

Ereziile s-au făcut simțite în discursurile publice abia la trei ani după venirea lui Gorbaciov la putere. Vasili Seliunin, expert în economia de piață, a publicat un articol care a făcut furori prin îndrăzneala cu care autorul îl prezenta pe Lenin ca inițiatorul lagărelor de muncă forțată și al colectivizării. Intenția lui Seliunin, mărturisită chiar de el, fusese aceea de a scrie un articol din care oamenii să înțeleagă faptul că sistemul însuși a fost născut mort de la bun început, încît nu puteai da toată vina numai pe Stalin.

Primăvara următoare (1988) directorul de teatru Mark Saharov a sugerat în cadrul unui program T.V. de mare audiență *Vzgliad* („Opinia”) că rămășițele lui Lenin trebuie scoase din mausoleu și îngropate după cum ceruse familia încă de la bun început. Chiar dacă propunerea a stîrnit indignarea Comitetului Central, ea a fost repetată, citeva săptămîni mai tîrziu, de istoricul literar Iuri Kariakin, de la tribuna primei sesiuni a Congresului Deputaților Poporului.

Curînd, detronarea a îmbrăcat o multitudine de forme, de la disecția ideologică la grotescul comic. Oamenii care au servit cultului lui Lenin ani la rînd ca adevărați reprezentanți ai ideologiei partidului, ca Iuri Afanasiev de exemplu, au început să-l numească pe Lenin criminal, tiran, nebun. Guvernele locale au început să-i demoleze statuile. Erau date în vileag instalațiile care alimentau mausoleul și cadavrul veșnic viu.

Ultima lovitură de grație pentru puciu din august și consecințele sale a reprezentat-o cuvîntul primarului orașului St. Petersburg, Anatoli Sobciak, la o sesiune a Congresului, în care el susținea că acum, cînd Partidul Comunist și ideologia dură au murit, sosise timpul ca Lenin să fie îngropat. Majoritatea populației îl sprijinea pe Sobciak.

Misterul se sfîrșise și, odată cu el, și regimul.

INTOARCEREA cursului istoriei a început odată cu „discursul secret” al lui Hrușciov, din 1956, în care acesta îl denunța pe Stalin, și s-a încheiat, cel puțin din punct de vedere poetic, atunci cînd Anatoli Sobciak a propus îngroparea lui Lenin. Fără o completă reevaluare a trecutului, reforma reală și cu atât mai puțin revoluția democratică nu erau posibile. Această întoarcere a istoriei spre viața intelectuală și politică a reprezentat fundamentul pentru tot ceea ce s-a întîmplat în Uniunea Sovietică sub Gorbaciov. Nici o altă societate modernă nu a făcut vreodată mai mult în sensul su-

Rusă: Lupta pentru putere la Kremlin, de Angus Roxburgh), autorul face o analiză sintetică și în același timp complexă a fenomenului Gorbaciov și a epocii sale, din 1984 și pînă după lovitura de stat din august '91, integrînd, inevitabil, această perioadă în situația politică ce a urmat Revoluției Socialiste din Octombrie, și explicînd de ce Gorbaciov nu a reușit să ducă la bun sfîrșit noua revoluție începută de el.

Articolul *Suflete moarte* a apărut în numărul din 19 decembrie 1991 al săptămînalului „THE NEW YORK REVIEW”. Din motive de spațiu, ne-am permis să-l adaptăm posibilităților oferite de revista noastră.

primării, al manipulării propriii istorii.

A-ți aminti o viață trăită în afara istoriei și sub minciună se dovedeste a fi aproape la fel de greu ca și încercarea omului sănătos de a-și aminti durerile suferite. Chiar și pentru cei mai în vîrstă din Uniunea Sovietică este aproape imposibil să-și amintească limpede absurditățile altor decenii, irealitatea, misterul.

Recuperarea trecutului, analiza lucidă a coșmarurilor acestor șaptezeci de ani este un șoc aproape de ne suportat. Televiziunea descoperă documentare și documente despre crime și orori, statistici privind morții, lagărele, bisericile și sinagogile dărîmate, jafurile comise. Oamenii s-au săturat de toate aceste mărturii, dar, de fapt, ceea ce-i terorizează este durerea amintirilor, șocul recunoașterii. „Imaginează-te adult, obligat să asimilezi tot adevărul despre țara ta și lumea din afară în numai doi-trei ani”, spunea filosoful Grigori Pomerants. „Întreaga țară este încă într-o stare de dezorientare în masă”.

Era în august 1987, la a șaptezecia aniversare a revoluției din octombrie, cînd Gorbaciov a ridicat pentru prima oară problema dezvăluirii trecutului. Atunci au început să picure adevărurile cite unul și unul după altul, în doze mici — o tactică retorică ce servea atât necesităților puterii cit și sensibilităților publicului. În timp ce Biroul Politic ținea debateri lungi despre ce trebuia spus la discursul din Ziua Revoluției, Gorbaciov nu avea de ales decît să joace un joc de manevre și eufemisme. Pe atunci, încă nu exista opoziția democratică. Toate forțele pro-reformă, de la foștii disidenți, cum era Andrei Saharov, la grupurile „neoficiale”, cum era Perestroika Democratică, toți își puneau speranțele în Gorbaciov. Acolo era toată puterea. Operînd într-o lume politică dominată aproape în întregime de Partidul Comunist, Gorbaciov se confrunta cu un Politbiuro în care reformatorii declarați erau numai patru la număr: Gorbaciov, Elțin, Șevardnadze și Iakovlev. Majoritatea era formată din durii de genul lui Ligaciov și conservatorii moderați, cum era Nicolai Rijkov. „Ar fi greșit să se creadă că, atunci, conservatorii erau mai puțin conservatori decît cei care au condus lovitura din august”, spunea Șevardnadze.

În primii ani de perestroika, oficialitățile partidului comunist din țară nu erau deloc dispuse să facă dezvăluiri complete. Gorbaciov a înțeles pericolele inerente ale sistemului — „Greșelile cele mai costisitoare sînt cele politice”, spunea el. Acțiunile sale trebuiau bine cumpănite, intrucît pierderea unor forțe politice și sociale puternice din cadrul imperiului său ar fi însemnat sfîrșitul imediat al erei Gorbaciov. În cartea sa de memorii, Sobciak spune: „Un sistem totalitar lasă în urma sa un teren minat ce cuprinde atât structura socială a țării cit și psihologia individuală a cetățenilor. Minele explodează de fiecare dată cînd sistemul este confruntat cu pericolul de a fi dezmembrat și țara își vede cu adevărat posibilitățile de înnoire.”

În ciuda pericolelor politice evidente, Gorbaciov a obligat Biroul Politic să umple „spațiile goale” ale istoriei — chiar dacă numai selectiv. În viziunea durilor și a conservatorilor, asta însemna anulaarea întregii lor vieți de pînă atunci. Însemna că se deschidea o ușă poporului pentru a putea scuipa pe propria lui istorie. Și totuși, Gorbaciov a scuipat pe Stalin, acuzîndu-l de acte criminale. Și totuși, „pentru a rămîne credincios adevărului istoric — a mai spus el — trebuie să vedem atît indiscutabilele contribuții ale lui Stalin în lupta pentru afirmarea ideilor și realității socialiste, cit și grosolanele sale greșeli politice și abuzurile comise de el și de cei din jurul său, pentru care poporul nostru a plătit un preț greu, cu urmări grave asupra societății noastre”. La acea vreme, discursul lui Gorbaciov a dezamăgit străinătatea. Refuza să-l critice pe Lenin, lăuda campania de colectivizare, vorbea doar de „mii” și nu de milioane de victime ale stalinismului. Cu toate acestea, discursul său a deschis drumul spre rescrierea istoriei. Din punct de vedere intelectual, politic și moral, discursul a jucat un rol critic în subminarea imperiului și sistemului stalinist coercitiv. „Descoperirea”, cu destulă reticență din partea Kremlinului, în 1989, a documentelor pactului Ribbentrop-Molotov din 1939, a accelerat proclamarea și obținerea independenței din partea țării.

rilor baltice. Și nu a fost greu să fie înfierată invazia Cehoslovaciei din 1968. Partidul Comunist cehoslovac își pierdea astfel ultima urmă de „legitimitate”.

Poate că cel mai mare impact al rescrierii istoriei l-a constituit declarația din 13 aprilie 1990, făcută de Gorbaciov, și anume că Uniunea Sovietică și nu Germania nazistă poartă responsabilitatea pentru uciderea celor 15.000 ofițeri polonezi în 1943. Masacrul de la Katyn a fost ordonat în mod deliberat de Stalin pentru a elimina pătura intelectualilor polonezi, curățînd astfel terenul pentru o eventuală dominație sovietică asupra țării. Ziua în care Gorbaciov a făcut această dezvăluire a marcat și sfîrșitul unei ere de servilism.

Începea agonia durilor. Ei încercau acum cu disperare să pună în balanță acuzațiile de genocid și glorioasele realizări. Ligaciov susținea că istoria, odată scoasă din minie Partidului Comunist, „a creat o atmosferă sumbră în țară. Ea afectează emoțiile oamenilor, starea lor psihică, eficiența, atunci cînd de dimineață pînă seara tot ce a fost negativ în trecut se scurge asupra lor. Subiectele patriotice au fost date la o parte, oamenii tinjesc după ceva pozitiv, ceva care să le lumineze existența, și totuși, oamenii noștri de cultură au publicat mai multe minciuni și povești antisovietice decît au făcut-o toți dușmanii noștri din Vest în ultimii șaptezeci de ani.” Cei care au organizat puciu împotriva lui Gorbaciov se înșelau atît de tare în privința propriei lor țări încît și-au închipuit pînă și faptul că puteau din nou întoarce din drum istoria, că puteau să o oprească doar cu un decret publicat în *Pravda*.

DESPRE Gorbaciov nu s-a scris încă nici o biografie serios documentată. Portretul său de om politic se compune fragmentat, din autobiografiile scrise de Ligaciov, Raisa, Sobciak, Șevardnadze. Ele definesc un politician croit asume pentru un moment politic al istoriei, capabil atît de lingvistic tenace, cit și de idealism intelectual, un reformator prin ale cărui vine curge apă înghețată.

Gorbaciov a venit la putere cu ideea clară că schimbările nu sînt doar posibile, ci și inevitabile. Ceea ce nu a putut el anticipa este faptul că însuși Partidul Comunist și întregul sistem vor apune.

Oricît s-ar strădui, reformatorii Partidului Comunist speră zadarnic să-și creeze o istorie a propriului trecut. Chiar și cei mai buni dintre ei trebuie să stea în fața memoriei disidenților cu un sentiment de rușine și pocăință. Ca șef al poliției și mai apoi lider politic al Republicii Georgia, Șevardnadze era capabil de atacuri brutale asupra disidenților locali. Iakovlev era dispus să lucreze în cadrul departamentului ideologic al C.C. pentru ferocele „cardinal cenușiu”, Mihail Suscov. Elțin, șeful de partid din Sverdlovsk, dărîma cu bulldozerul ultima reședință a țarului Nicolai II. Toți erau dispuși la compromisuri, numai să urce scara ierarhică a Partidului.

Totuși, nici unul nu a reușit în cîinul joc politic din 1985, în care a ieșit învingător Gorbaciov. El a cîștigat de partea sa figuri politice prominente, cum au fost Kulakov, Andropov, Gromiko; Brejnev însuși l-a medaliat. Sobciak este fascinat de personalitatea lui Gorbaciov: „...cel mai mare mister este felul în care Gorbaciov a reușit să-și apere individualitatea, să-și păstreze abilitatea de a-și formula propriile opinii, pe care apoi să le impună în defavoarea opiniilor celorlalți. Evident, pentru a-și proteja propria identitate, el și-a creat o mască aproape impenetrabilă...”

Gorbaciov pare să-și facă puține iluzii în privința dublei sale personalități. La cîțiva ani după ce a cîștigat puterea, îi spunea lui Vitali Korotki, pînă de curînd redactor la revista *Ogoniok*: „În acele zile, toți îl lingeam pe Brejnev în fund — toți! — dar acum este nevoie să ne unim toți cei care sîntem pentru reformă.”

În 1984, ziarul *Izvestia* publica un articol în care era dezvăluită corupția existentă la magazinul alimentară din Moscova care deservea elita de partid. Era astfel demascat Grișin, cel mai puternic rival al lui Gorbaciov în lupta pentru preluarea puterii. Articolul nu a fost publicat fără consimțămîntul mascat („publicați-l, dar pe răspunderea voastră”) al lui Gorbaciov, recunoscut pe atunci ca lider al micii fracțiuni liberale din conducere.

Gorbaciov a devenit secretar general în 1985. Dar nici o clipă nu a considerat că poziția sa era ferită de atacuri. Trebuia să-și convingă pe cei născuți și crescuți în tradiția stalinistă că reforma sistemului era în interesul lor. Trebuia să înlăture cumva „sufletele moarte” din C.C. înainte ca ele să-l poată nimici pe el. Datorită abilității lui politice, lovitura de stat s-a petrecut în august 1991 și nu mai de vreme. A știut să urle la redactorul liberal Vladislav Starkov, de la *Argumenti i Fakti*, și asta pentru a face plăcere aparatului de conducere, ca la numai cîteva zile după asta să-l concedieze pe Victor Afanasiev, supusul credincios al lui Brejnev, care condusese *Pravda*, ziarul partidului. Doar cînd puterea politică a depășit limitele Partidului Comunist, cînd, prin alegeri democratice, oamenii și-au manifestat încrederea față de o nouă generație de oficialități nepartinice, acest joc

politic și-a pierdut din importanță. Dar, pentru cel puțin trei ani, Gorbaciov l-a fost marele maestru.

Timp de un an și mai bine după discursul de la Ziua Revoluției, Gorbaciov a fost cronicarul principal al țării. Analizînd perioada de după moartea lui Lenin, el considera că atunci s-a pierdut o ocazie, atunci s-a trădat un vis. Respingerea stalinismului și îmbrățișarea unei „alternative” socialiste reprezentau baza viziunii sale și demult manifestata speranță a unei întregi generații de oficialități ale partidului și a unei intelectualități care au devenit idealisti în timpul dezghețului lui Hrușciov.

Acești șestdesetnici — „oameni ai anilor șalzezi” — au fost caracterizați pe jumătate curajoși — pe jumătate cîinci care au așteptat o viață întreagă un mare reformator care să aducă și la Moscova Primăvara de la Praga. Fără să-și asume toate riscurile pe care le înfruntau disidenții, aceștia au refuzat totuși să trăiască în minciună, găsînd modalități subtile de a-și declara măcar într-o oarecare măsură independența față de regim... Dintre aceștia și-a ales Gorbaciov personalitățile care să ocupe poziții-cheie. Drept care ei au început să editeze ziare, reviste, să conducă instituții academice și să facă recomandări politice pentru posturi de conducere. „Unii artiști au primit îngăduința de a-l ajuta în subminarea lui Stalin și a viziunii sale asupra istoriei sovietice”, și astfel s-a publicat *Copiii din Arbat* a lui Ribacov, și s-a proiectat *Căința* lui Abuladze. Așa a putut Medvedev, istoricul atît de incomod epocii brejneviste, să publice *Să lăsăm istoria să judece*.

Era limpede că Gorbaciov voia să tină sub control dezvăluirile istorice, să le limiteze. Arhivele despre Stalin erau scoase la lumina zilei, dar nu și cele despre Lenin sau despre alți lideri politici din prima generație. În documentele din 1989 Stalin era considerat un demon, în schimb Lenin și Teroarea Neagră erau cruțați de asemenea aprecieri. Medvedev spunea reporterilor că sub nici un motiv operele lui Soljenitin, în special *Lenin la Zürich*, nu vor fi publicate în Uniune.

Aceasta dovedește că viziunea schematică a lui Gorbaciov asupra trecutului Uniunii Sovietice era determinată ideologic în aceeași măsură — deși nu la fel de pernicios — ca și versiunea clasică oferită de partid. Pentru a-și legitima planurile pentru un socialism liberalizat, Gorbaciov și generația lui din intelighența partidului au creat un partid comunist pentru perestroika, și chiar și un set nou de icoane. Accentul se punea, deci, pe „Lenin din ultima perioadă”, cea a Noii Politici economice liberale; pe ideologul NEP-ului, Nicolai Buharin, care a fost executat de Stalin și, mai subtil, pe Hrușciov, inițiatorul dezghețului antistalinist.

La una din conferințele închinată lui Hrușciov și dezghețului provocat de el, se exprima speranța că Mihail Gorbaciov va continua acel proces. Gorbaciov promitea să reia procesul „dezghețului”, evitînd în același timp greșelile politice care au dus la răsturnarea din 1964 a lui Hrușciov. „Apariția lui Hrușciov a fost un miracol”, spunea Soljenitin, așa cum și Gorbaciov a fost un miracol: într-o cultură politică atît de agresiv ostilă oricăror schimbări și adevăruri neconvenabile, cei doi au preluat puterea, au folosit-o în cea mai mare parte în scopuri bune. Nici unul din ei nu a recunoscut la timp nevoia de transformare a sistemului economic și nici nu au putut renunța la conceptul că, în dialectica istoriei, Uniunea Sovietică a ales o ideologie care urma să se dovedească mult mai prosperă și mai umană decît oricare alta. Totuși, amîndoi au avut un instinct rar întîlnit în guvernarea Partidului Comunist care l-a făcut să poată ataca cele mai brutale și coercitive aspecte ale moștenirii staliniste.”

NU e greu de înțeles de ce mulți reprezentanți ai intelighenței s-au grăbit să celebreze aceste noi icoane ale socialismului: sansa de a cerceta trecutul în căutarea de alternative la stalinism semăna, atunci, cu adevărata libertate. Deși economia degenăra în mod vizibil și milioane de oameni începeau să ducă dorul prosperității relative din anii '70, pentru scriitorii, artiștii, savanții și jurnaliștii ceea ce se petrecea însemna o viață nouă. Viaceslav Șostacovič, șeful Școlii Superioare de partid, spunea: „Acele vremuri ne-au amăgît, făcîndu-ne să credem că visul unui «socialism reformat» era posibil. Dar după o vreme realitatea a început să indice limpede necesitatea unei alte direcții de dezvoltare a lumii, singura posibilă: economia de piață. Ea cuprinde întreg globul, din Scandinavia pînă în Japonia, și are prea puțin în comun cu Marx și Lenin.”

Eliberată de cîteva din lanțurile care o țînuseră legată pînă atunci, istoria nu a mai putut rămîne prizonieră ideologiei și Partidului. În mai 1989, la prima Sesiune a Congresului, Saharov și alți deputați radicali dădeau glas părerii din ce în ce mai răspîndite în țară că socialismul „reformat” nu era o soluție nimerită pentru un imperiu aflat pe patul de moarte. Mulți intelectuali tineri vedeau în moștenirea socialistă doar o povară ce trebuia înlăturată cu disprețul cuvenit, o litanie a dezastrelor și executiilor comise în numele unei utopii. Forțele reforma-

Despre misterul insondabil și aparențele lui înșelătoare

În noianul de apariții editoriale, care iau cu asalt zi de zi pe cititorii puși adesea în imposibilitatea de a face față solicitărilor divergente, reeditările dețin un loc special, pentru că asigură prezența permanentă a marii literaturi în cimpul de interes al publicului. De aceea, nu putem decât să saluăm inițiativa editurii „Edinter” de a reedita două dintre capodoperele lui Henry James și ale nuvelisticii mondiale în frumoasa traducere a Antoanei Rașlian: este vorba despre *Daisy Miller* și *O coardă prea întinsă*. Apărute la un interval de aproape două decenii — prima în 1979, cealaltă în 1998 —, nuvelele au marcat chiar din momentul apariției triumful unei mari reușite literare și un considerabil succes de public. Totuși, după aproape un veac de experiențe scriitoricești dintre cele mai riscante, ne putem cu îndreptățire întreba prin ce a născut acest prozator, prizonier al universului său excesiv estețizant, rarefiat cu bună știință, mai poate capta atenția cititorului care se pregătește să pășească într-un alt mileniu.

Intr-o scurtă cronică (și chema Henry James, nu Marcel Proust) din volumul *Critică la persoana întâi*, Nicolae Steinhardt reia comparația dintre cei doi romancieri și sublinia calitatea incontestabilă a lui James de precursor al prozei moderne. Lui Steinhardt, James nu i se pare însă a fi „vrednic de un pedestal la fel de înalt ca al lui Proust”, pentru motivul că scrisul său rafinat, captivant, de o indiscutabilă și fermecătoare bogăție psihologică, nu este destul de „aspru și de necruțător”. Nicăieri, nici chiar în romanele sale cele mai realizate — *Portretul unei doamne* sau *Ambasadorii* — James nu ar atinge cruzimea și duritatea care însuflețesc paginile din ciclul *În căutarea timpului pierdut*, și care i se par lui Steinhardt semnele marii arte, înainte de orice dominație. La James se percepe mai curind o anumită complexitate față de personajele și trăirile acestora, de care scriitorul nu pare a se detașa cu suficiență auzoritate. În fapt, ca și Proust, James este simultan un *insider* și un *outsider* al universului său romanesc, iar această ambiguitate a poziției sale îi conferă indiscutabile particularități comune cu scriitorul francez. Desigur, în raport cu Proust, James pare a fi în primul rind un prozator al secolului trecut, dar oare această optică nu influențează astăzi și receptarea operei lui Proust însuși? O lectură atentă descoperă în proza lui James că toate miturile romanului clasic sînt distorsionate. În suficiență măsură, încît să ofere îndreptățite motive de meditație asupra esteticii genului: unitatea personajului este pulverizată, echilibrul dintre naratiune, descriere și analiză, dintre componenta dinamică și cea statică a construcției epice, este rupt. Toate acestea determină interesul cititorului modern pentru proza lui James și, mai ales, reconsiderarea esteticismului său — *entrance*: căci, cu toate că acesta ar putea fi simțit ca latura cea mai căzută în desuetudine a scrisului său, el se oferă ca subiect pentru permanenta reflecție asupra a ceea ce reprezintă adevărul literarului în raport cu adevărul vieții, filtrat de o conștiință scriitoricească, a cărei forță expresivă, ca și în cazul lui Proust, se trage dintr-un aristocratism înăscut, ce proiectează firesc experiențele artistice asupra trăirilor existențiale.

Cele două nuvele recent publicate în volum, ca de altfel întreaga nuvelistică a lui James, contrastează judecata critică prea strictă și, de aceea, nedreaptă a lui N. Steinhardt. În ciuda deosebirilor de manieră narativă, de atmosferă, de tematică, ele aduc în centrul atenției una dintre marile obsesii ale prozei scriitorului american: misterul existenței care se refuză descifrării deplină. Ceea ce conferă oozie prozei lui James este adevărul niciodată rostit pe de-a-ntregul, lăsat în suspensie cu bună știință. În acest sens, James, este adevărat nu merze pînă la capăt, dar există în această obstinare în ambiguitate un neîndoielnic element de poetică imboldită.

Daisy Miller recompune un univers foarte asemănător cu cel din *Portretul unei doamne*: o lume de nobili scăpătați, artiști sau colecționari de artă, dar mai ales americani foarte bogați, dornici să se întegreze cît mai repede cadrelor civilizației europene. În această lume dominată de cancanuri mărunte, savant dirijate, de conveniențe rigurose controlate, prezența lui Daisy înseamnă un veritabil scandal. Nu numai doamnelor vîrstnice din colonia a-

Henry James, *O coardă prea întinsă*, Daisy Miller, Edinter, 1991.

mericiană a Vevey-ului sau a Romei, precum mătușei lui Winterbourne, pentru care apariția unei domnișoare însoțite la plimbare simultan de doi bărbați sau o excursie în țete-ă-țete cu un tînăr de abia cunoscut sînt lucruri îngrozitoare, dar lui Winterbourne însuși evoluția lui Daisy îi provoacă o incomfortabilă stare de perplexitate, de contrarietate cu neputință de dominat. Rînd pe rînd, comportamentul fetei e judecat a fi prostesc, naiv, sfidător, riscant, dar singura alternativă care nu-i trece niciodată prin cap lui Winterbourne — atras, dar și iritat de cuvintele și atitudinile ei — este cea a firescului, pe care Daisy nu poate, nu înțelege sau nu vrea să-l sacrifice pe altarul bunelor maniere exterioare, a respectabilității indoeilnice.

Dacă *Daisy Miller* ar putea fi etichetată drept o nuvelă realistă, de observație morală, *O coardă prea întinsă* se circumscrie mai curind genului fantastic, dar această circumscriere nu spune prea mult despre singularitatea acestei capodopere. Există aici un mister adînc, căruia îi cad pradă atît erolina, guvernanta copiilor de la castelul Bly, atît Miles și Flora, cît și cititorul căruia gesturile și cuvintele pe jumătate rostite ale personajelor i se par enigmatice, ireductibile la un adevăr limpede. Trama epică, limpede altminteri, a unei istorii cu stafii, este permanent și programatic tulburată de conversațiile aluzive, de sugestia unor perspective terifiante de acțiune și de trăire lăuntrică, ce se contrazic și se anulează la nesfîrșit. Adevărul pe care guvernanta vrea pînă la capăt să-l afle despre Miles și Flora, spaima încercată în fața inocenței lor maculate de contactul cu cel doș absenței — Peter Quint și domnișoara Jessel —, dorința de a salva sufletul copiilor, toate acestea sînt problematice: ambiguitatea autorului face ca să nu știm pînă la sfîrșit dacă nu guvernanta este cea care își proiectează asupra copiilor un complex de trăiri tulburi, de refuzul violente; cu atît mai mult cu cît ea singură traversează experiența întîlnirii cu fantomele celor doi, a căror existență doamna Grose o contestă cu hotărîre (în scena de la lac). Nu putem ști nici dacă modificările de atitudine ale copiilor, care sînt suspecți, ironice aluzive ale lui Miles și ale Florei nu sînt tot efectul unor halucinații ale guvernantei. Guvernanta are o percepție dincolo de pragul normalului a unui rău căruia — crede ea — copiii nu i se mai pot sustrage, pentru că sufletul lor a fost de-finitiv pervertit. Există indiscutabil în nuvelă un registru simbolic care depășește imediatul senzational: Peter Quint și domnișoara Jessel devin chipurile halucinante ale unui rău teribil, atotputernic, care își cere neîndurător victimele: în finalul nuvelei, vrînd să-l salveze, guvernanta provoacă moartea lui Miles, în momentul în care își savura triumful de a-l fi determinat pe băiat la un început de mărturisire a vinovăției. Nu are importanță dacă bestia, Fiara ne pînedește din jungla instinctelor de turnate de la rostul lor firesc, a pervertirii sufleteste, a refuzului: toate aceste ipoteze la un loc și fiecare în parte sînt la fel de adevărate. Pe acest adevăr ambiguu, scriitorul a edificat însă o metafizică a răului inomabil. Asumarea pînă la capăt a acestui mister îngrozitor echivalează cu asumarea morții, singura experiență umană definitivă.

Gabriela Duda

toare care, odată, văzuseră în Gorbaciov speranța pentru idealurile lor se grupau acum într-o opoziție de stînga și deveneau din ce în ce mai frustrați din pricina ezitărilor și nehotărîrilor liderului sovietic, Rusia Democratică, Platforma Democratică, Grupările de Fronturi Populare din statele baltice, Birlik în Asia Centrală și o gamă întreagă de partide politice în formare cîștigau din ce în ce mai mult sprijin — spre iritarea lui Gorbaciov.

Pe măsură ce se diversifică spectrul opiniilor politice, icoanele lui Buharin și Hrușciov păleau în importanță. Chiar și reformatorii din conducerea Kremlinului au înțeles că nu se mai puteau bizui pe ei. Iar dintre comunistii, trecuți sau preții, nu prea era nimeni dispus să facă față. Tot ce ținea de partid și bolșevism, sub orice formă se prezenta, era intolerabil din punct de vedere emoțional.

Cu aproximativ doi ani în urmă, conștiința politică a milioane de ruși, baltici și de alte naționalități a cunoscut o răsturnare spectaculoasă. Puțini mai erau cei care susțineau politica unui sistem socialist îmbunătățit. Devenea din ce în ce mai limpede că fără o democrație multipartită și o economie de piață, fără a cordarea de independență republicilor unite cu forța de țări și secretari generali, nu va exista nici un „viitor luminos”.

Tragedia personală a lui Gorbaciov este aceea că propria sa convertire, propria re-gîndire a locului pe care-l ocupă în istorie și a aliaților săi politici s-a petrecut atît de tîrziu și cu atîta reticență. Același om, care a deschis drumul pentru crearea unui sistem multipartit, se infuria cînd evoluțiile istorice îi scăpau de sub control. Același om care n-a făcut nimic pentru a împiedica Europa de Est să se elibereze, a făcut tot ce a putut pentru a se opune voinței țărilor baltice. S-a folosit de mașinăria de partid pentru a-l înlătura pe Elțin și a încercat să-l oprească de a deveni președintele Rusiei. A numit persoane incompetente și șarlatani în posturi de conducere. Și acolo unde alții nu vedeau decît necesitate, el a văzut numai prăbușire.

În ianuarie 1990 s-a dus în Lituania, crezînd că va putea dezamorsa situația tensionată de acolo doar cu farmecul său personal. Dar, un an mai tîrziu, intervenția militară din Vilnius a marcat un moment esențial în schimbarea orientărilor politice a aproape tuturor personalităților din generația lui Gorbaciov. Se împlinea avertismentul lui Șevardnadze în privința unei posibile dictaturi. Intelectuali și politicieni de marcă au părăsit orbita lui Gorbaciov și a Partidului în favoarea opoziției condusă de Elțin care nu a ezitat să recunoască și să susțină guvernele alese din țările baltice. Elțin venea din urmă, învîtînd.

În iarna 1990—1991, Gorbaciov încerca, în confuzia care punea din ce în ce mai mult stăpînire pe el, să facă pe placul armatei, al KGB-ului, al Partidului. În martie, Elțin convoca Parlamentul Rus, iar Gorbaciov înconjură Kremlinul cu trupe, temîndu-se ca reformatorii să nu ia cu asalt zidurile, și interzicea demonstrațiile pe străzile Moscovei. Și totuși, demonstrații au fost, ignorîndu-se ordinul. Rezistența populației civile nu a dat de gîndit nici viitorilor puciști, nici măcar lui Gorbaciov însuși. Semne clare de regrupare a forțelor conservatoare existau și se manifestaseră în Lituania, în Sovietul Suprem; Gorbaciov nu dădea crezare nici unui avertisment.

Șevardnadze îl vede pe Gorbaciov ca fiind prizonier „al propriei sale naturi, al concepțiilor sale, al felului său de a gîndi și acționa. El a fost cel care a favorizat junta, prin indeciziile sale, inclinația sa de a da înapoi, incapacitatea sa de a judeca oamenii, neîncrederea în forțele democratice, în aliații săi, neîncrederea în popor — același popor care a știut să mulțumească pentru perestroika. Aceasta este marea tragedie a lui Gorbaciov... care aproape a provocat o tragedie națională.”

După ce Elțin a țînut singur piept puciului, Gorbaciov nu mai avea altceva de făcut decît să se întoarcă și, după o ezitare inițială, să ia parte la dezmembrarea Partidului, vechiului KGB și structurii unitare a statului.

GORBACIOV nu a fost ales de popor. El a fost numit de un parlament care nu a avut statut democratic. Vitali Tretiakov, redactor la *Nezavisimaja Gazeta*, scria editoriale în lunile ce au precedat puciului, apărîndu-l pe Gorbaciov împotriva celor mai aprigi critici, amintind cititorilor sovietici cît de mult a făcut Gorbaciov în primii ani ai reformei. Dar după eşuarea puciului, Tretiakov a scris: „Se pare că în zilele puciului, [Gorbaciov] a fost o victimă, și pentru un timp haloul victimei îl va ține la suprafață. Dar noi avem acum nevoie de el pentru a personifica resurrecția ordinii noastre constituționale.”

În cartea sa despre lovitura de stat Gorbaciov nu oferă detalii deosebite despre capturarea sa și cele trei zile petrecute în arestul la domiciliu. Trece cu desulă ușurință peste drama care s-a petrecut la Moscova și, într-un fel, lasă impresia că eşecul s-a datorat curajului său și nu rezistenței manifestate de populație în fața clădirii Parlamentului. Greșește Gorbaciov în această privință. În schimb, ceea ce se desprinde cu claritate este insistența lui pe socialism ca „idee” și pe acea evoluție a istoriei pe care a formulat-o încă în 1987: „Sînt unul dintre cei care niciodată nu și-au ascuns convingerile. Sînt un susținător inveterat al ideii de socialism. Este o idee care și-a croit drum de-a lungul multor secole. Are mulți susținători, care au condus guvernele a o multime de state. Există mai multe direcții ale mișcării socialiste, deoarece nu există un model dat în care societatea să poată fi înscrisă. Nu, socialismul este o idee, exact o idee, care cuprinde valori ce s-au afirmat în timp, pe parcursul căutării unei societăți mai drepte, unei lumi mai bune... Oamenii resping socialismul, fără să înțeleagă faptul că ceea ce îi face să gîndească așa este asocierea lui cu Stalin... Sînt convins că discreditarea socialismului este o fază trecătoare... Generația următoare se va întoarce cu siguranță din nou spre această idee măreată.”

Ce ciudat acest ton elegiac! Drama lui Gorbaciov este aceea că, după ce a jucat rolul conducător în dărîmarea unuia dintre cele mai rușinoase regimuri din istoria umanității, vocea lui sovăie cuprinsă de nostalgia pentru ceea ce n-a existat niciodată. Revoluția pe care a început-o el a îngropat-o pe aceea a lui Lenin. Dar acum, cînd Gorbaciov a pornit-o pe drumul descendent din virful puterii, cînd va intra în ultimele faze ale unei mărețe cariere, sentimentul triumfului pare umbrît de regret.

Traducere și adaptare de Irina Horea

„Iisus era numele său”

fi pe scena Palatului Sporturilor și pe un ecran uriaș... O acțiune îndrăznească pe care putea s-o întreprindă doar Robert Hossein, cheltuind 140 milioane de franci. După cum a afirmat cunoscutul realizator de superproducții, aventura lui Iisus nu se va opri aici. El visează de ani de zile un turneu, jucat în toate limbile, sub toate cerurile, aut în aer liber și în săli, care să străbată lumea vreme de doi-trei ani. Deocamdată acest spectacol va poposi în luna aprilie, pentru trei luni, la Madrid. Vor urma poste Roma, Moscova. Americanii îl sollicită pe Hossein să creeze la ei cinci sau șase trupe să-l pînă pe Cristos de la New York la Los Angeles. La orizont se profilează un alt proiect: montarea pe scenă a **Marchizei Ingerilor** a cărei celebră adaptare după romanele Annei și lui Serge Gollon, a făcut avere în cinematografie. Robert Hossein vrea să-și rezerve rolul lui Joffrey de Peyrac. Rămîne de văzut cine va fi „Marchiza Ingerilor”, rămasă în amintirea cineaștilor de pretutindeni sub chipul Michelle Nercier. În imagine: Jean-Marie Lammour, interpretul principal al recentului spectacol. (LE POINT, 28 decembrie—3 ianuarie).

● Două sute șaptezeci de mii de spectatori în șaptezeci de zile. Un coeficient de 94% de umplere a Palatului Sporturilor din Paris, în unele seri ajungîndu-se pînă la 102%. Cine și-ar fi închipuit că acest Iisus înviat de Robert Hossein se va bucura de un asemenea succes la opt ani după spectacolul cu **Un om numit Iisus**. Cunoscutul regizor a pus în slujba Evangheliei „sunet, lumină, și tehnici, tot ceea ce face magia cinematografului. Vreau să inventez o frescă nerealizată încă: un amalgam de imagini cinemascop la Cecil B. de Mille care mi-au încîntat imaginația cînd eram copil, și de teatru, cu actori care joacă pe scenă. Așadar, Cristos va

Diderot

● Marginalizat în epoca Luminilor, neînțeles în epoca romantismului, Diderot rămîne, în ciuda avalanșei gloselor pe care

le-a suscitat, o tulburătoare enigmă. După Arthur Wilson și exemplara lui biografie (recent tradusă în limba franceză la editura Robert Lafont), iată că Pierre Lepape se străduiește, la rîndul său, să facă lumină în volumul pe care i-l consacră la editura Gallimard. Dincolo de un portret viu și nuanțat, aportul lui Lepape este acela de a pune în evidență virtutea novatoare a celui ce a fost autorul **Nepotului lui Rameau** și al lui **Jacques Fatalistul**. În imagine: Diderot pictat de Louis-Michel Van Loo. (L'EXPRESS 10 ianuarie).

Pe scena comediei franceze

● Odă cu panurea în scenă a piesei **Regele** se amuză de Victor Hugo la Comedia Franceză în regia lui Jean-Luc Bouët, presa franceză constată că în celebra casă a lui Molière nu mai există actori străluciți. Totuși, după cum consemnează **Le Point** (28 decembrie — 3 ianuarie) „din ferestre

există Roland Bertin. El este pus în toate sosurile și se descurcă cu onoare. Aici, din trei replici face din Triboulet un erou shakespearian... Fără el nimic n-ar fi fost posibil”. În imagine, Roland Bertin alături de Isabel-le Gardien într-o scenă din spectacol.

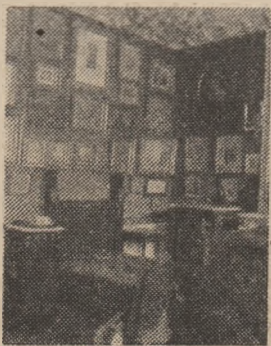
Nepotul lui Freud

● Apreciat și în Analele și în Statele Unite drept unul dintre cei mai interesați artiști ai secolului nostru, Lucian Freud, nepot al celebrului medic austriac, fondator al psihanalizei, a rămas mai puțin cunoscut în Italia. Expoziția deschisă luna trecută la Palazzo Ruspoli din Roma a încercat să remedieze această lipsă, oferind o selecție reprezentativă din picturile și desenele realizate de Lucian Freud între anii 1940—1991. În fotografie — autoportretul artistului, aflat în-

tre lucrările expuse. (OGGI, 26 noiembrie).

Muzeul Gustave Moreau

● Apartamentul din strada pariziană La Rochefoucauld al pictorului

Gustave Moreau, transformat în muzeu, a fost deschis publicului. El adăpostește 1200 picturi, acuarele, cartoane, 5000 desene, fără a mai socoti alte 8000 de lucrări îngrămadite prin depozite. În afara acestor lucrări, mai sînt expuse porțelanuri japoneze, falanșe italiene, miniaturi și gravuri, precum și fotografii, lucrări ale unor prieteni (precum frumosul său portret făcut de Degas) sau ale lui însuși. În imagine: Camera lui Gustave Moreau din muzeul amintit. (L'EXPRESS, 10 ianuarie).

„Ca să las o urmă...”

● Raymond Devos recunoaște cu greu, din virful buzelor, că este scriitor. „Sînt mai degrabă un om al scenei...” De curînd, a apărut la editura Olivier Orban cartea sa, **Matière à rire**, însumînd o sută de scheciuri. Succesul a fost neașteptat, în cîteva săptămîni s-au tras cîteva prelungiri de tiraj. Întrebat de ce s-a hotărît să tipărească aceste cîteva scheciuri, Devos a răspuns: „ca să las o urmă...” Sau poate ca să confirme infirmă ce se spune despre el, „Cu cît afirm că sînt francez cu atît se scrie despre mine menționînd că sînt belgian”. Cu ce își ocupă Devos timpul liber? La 40 de ani a învățat să cînte la harpă, la 60 a luat lecții de pian, la 65 a fost cuprins de pasiunea trenurilor electrice, iar acum în pragul a 70 de ani, ia lecții de germană ca să „întinerească”. (LIRE, decembrie 1991).

Fantomele de la Versailles

● Trei mii opt sute de spectatori de la Metropolitan Opera House din New York s-au prăpădit de rîs la recența premieră mondială a operii bufe **Fantomele de la Versailles** a compozitorului new-yorkez John Corigliano (53 ani), pe un libret de William M. Hoffman, amestec vesel de referiri istorice și de surse literare (Marie-Antoinette, Beaumarchais etc.), despre care compozitorul a declarat: „Prima mea — și ultima — operă este un conglomerat de tehnici, care sper că dezvăluie stilul meu”. Distribuția spectacolului a reunit, sub bagheta lui James Levine, cîntăreți de seamă precum Teresa Stratas (în imagine, în rolul Mariei-Antoinette) Marilyn Horne, Hakan Hagegard, Gino Quilico și alții. (L'EXPRESS, 10 ianuarie).

Documentar televizat despre dinastia Habsburgilor

● Cu titlul **Habsburgii — povestea unei familii europene**, se află în curs de realizare — de către Radioteleviziunea austriacă, ORF — prezentarea cea mai completă a dinastiei suveranilor Austriei timp de 640 de ani. Acest documentar în 12 episoade, cu o desfășurare totală de 12 ore, va fi difuzat în două părți de cîte 6 episoade fiecare, în programul de Anul Nou. În rețeaua internațională va fi distribuită o versiune prescurtată. (INFORMATIONS D'AUTRICHE, 4 noiembrie, 1991).

Sărbătoarea clopotelor

● Readucerea în actualitate a dangătului clopotelor a fost problema cea mai importantă aflată în discuția celor 70 de participanți din Moscova, Rostov, Iaroslavl și alte orase ale Rusiei, care s-au adunat la Arhanghelsk la tradiționala sărbătoare a clopotelor. Un vis sacru al clopotarilor rusi este acela de a asculta din nou dangătul din clopotnița Ivan Veliki, din vecinătatea Kremlinului. Dacă dăm crezare legendelor, acesta ar fi semnul că au luat sfîrșit nenorocirile pentru Rusia. (NOVOSTI, octombrie, 1991)

De-ale fotografilor

● Nu se vor formula acuzații împotriva lui Sylvester Stallone care a urmărit și a accidentat o mașină condusă de fotograful Edward Moody care l-a fotografiat pe actor și pe o prietenă de-a lui la un club de noapte din Los Angeles. Există nouă martori, dar ei sînt ori prieteni ai actorului, ori ai fotografului, incit nici un din declarații nu este edificatoare — a anunțat procurorul districteal. (INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE — 18 decembrie)

SCRISOARE DIN OLANDA

O expoziție „semiotică”

LA SFÎRȘITUL anului 1991 s-a deschis la muzeul **Bonnefanten** din Maastricht (în sudul Olandei) o expoziție cu un caracter oarecum deosebit: „Cerul și pămîntul — universuri imaginare”. Gîndită ca o reuniune de puncte de vedere ale unor specialiști semioticieni asupra acestei perechi de concepte atît de bogate în semnificații, expoziția s-a constituit prin însumarea a douăsprezece segmente, îngrijite fiecare de către un semiotician, care a încercat, prin selecția și organizarea materialului prezentat, să propună sensuri noi în legătură cu aceste două fundamentale componente nu numai ale lumii fizice inconjurătoare, dar mai ales ale tiparelor adînci ale gîndirii omenești. Grupate, într-o propunere de ordonare, în trei mari compartimente: **Perspective, Corespondențe, Treceeri**, părțile expoziției (împreună cu autorii lor) sînt următoarele: **Privirea verticală** (Philippe Dubois, Liège/Paris), **Nori și orienturi** (Hubert Damisch, Paris), și **Herman Parret, Bruxelles**), **Fantezie geografică** (Omar Calabrese, Milano), **Vrijthof** (vedere cartografică a unei zone a orașului Maastricht, anexă a temei anterioare), **Grădina** (Umberto Eco, Milano, și Manar Hammad, Paris), **Micro-macro** (Gerard van den Broek, Oegstgeest), **O stea ca emblemă** (Jean-Marie Floch, Paris), **Cerul ca o carte** (Claude Bérard, Lausanne), **Semne și revelație** (Sorin Alexandrescu, Amsterdam), **Sus și jos** (Louis Marin, Paris), **Abis și vertij** (Paolo Fabri, Rimini/Paris), **Inversuni** (Herman Parret, Bruxelles). Majoritatea exponatelor (aproximativ trei sute) este alcătuită din picturi, gravuri, cărți, icoane, hărți, covoare, dar printre ele există și piese mai speciale, cum ar fi o grădină „uscată” în mărime naturală, realizată în tradiția Zen japoneză de Manar Hammad, un perete decorat de pictorul Toon Teeken cu firme și embleme comerciale care folosesc drept element component imaginea unei stele, ori o mare poartă românească din lemn, adusă de la Muzeul maramureșean din Sighet. Intenția principală a organizatorilor a fost aceea de a provoca inteligența și imaginația vizitatorului către producerea de semnificații noi, ivite la întîlnirea din-

tre propunerea fundamentală de sens din operele artiștilor și cea rezultată din selecția și aranjarea acestui material, operație aparținînd semioticienilor. Vizitatorul expoziției, prin participarea sa la această întîlnire, împlinesc actul unei semioze artistice devenite astfel mai bogată decît cea tradițională.

Între operele de artă, care constituie majoritatea exponatelor, se amestecă și obiecte cu finalități diferite, mai mult sau mai puțin asociate prin tradiția artei. Caracterul religios domină în tablouri și icoane în secțiunea **Sus și jos**, unde se arată cum, începînd chiar de la „izgonirea din paradis”, „cerul” a intervenit în mod constant în viața „pămîntului”, determinîndu-i existența. În **Cerul ca o carte** este ilustrată, cu exemple alese mai cu seamă din iconografia bizantină, imaginea binecunoscută din Apocalipsa Sfîntului Ioan a sfîrșitului lumii, pe care îngerii o înfășoară ca pe o carte-rolou, așa cum a fost inițial concepută cartea în tradiția lumii vechi. **Abis și vertij** se construiește pe ideea tulburătoare a **căderii**, în mod specific cea a îngerilor în viziunea creștină (moment spectaculos, exploatat de artiști în numeroase pinze), dar și în general a spaimei de prăbușire, a angoasei generate de senzația de abis și de haos pe care imaginația le presupune de asemenea în legătură cu relația cer-pămînt. În **Fantezie geografică** este relevat în numeroase exemple amestecul tulburător între spiritul științific, chemat în principiu să guverneze o activitate exactă cum este cea a geografului producător de hărți, presupuse reflexe ale realității, și imaginația de multe ori fantastică, din care acestea izvorăsc pentru o bună bucată de vreme în trecut. Imagini „exacte” ale Paradisului ori ale Atlantidei, „hărți” filosofice (utopii) ori ale sentimentelor, proiecții fantastice, încercînd acreditarea unor călătorii fabuloase prin desene ce ar dori să se suprapună unor astfel de „realități” arată cum cartografia, înainte de a deveni o știință, a traversat cu voluptate domeniul nesfîrșit al imaginărilor. Un fel de hartă trasează și grădina „uscată” Zen, în care cele cîncisprezece pietre prefigurează, adresîndu-se mai mult spiritului decît ochiului, insulele nemuritorilor, inconjurate de o apă simbolizată prin alei de pietris. **Micro-macro** ne invită să redescoperim tradiția milenară, activă încă în țări ca India sau China, a corespondențelor dintre macrocosm și microcosm, dintre univers și om. Credință în

uniunea profundă a planetelor, animalelor, plantelor și oamenilor a hrănit de-a lungul secolelor multe științe oculte, producînd o cantitate impresionantă de opere scrise și de imagini; relația a funcționat în ambele sensuri, prin antropomorfizarea cerului (vezi constelațiile), dar și prin revelarea, în fizionomia și comportamentul oamenilor și al animalelor, a numeroase corespondențe cerești.

Prezența românească în expoziție ocupă în întregime secțiunea **Semne și revelație**, îngrijită de Sorin Alexandrescu. Relația fundamentală cer-pămînt este bogat ilustrată aici cu artă românească, în special de natură folclorică și medievală. Impresionantă prin dimensiuni, frumusețea decorativă și armonia proporțiilor este poarta din Maramureș, a cărei sculptură în lemn face vizibile motive cerești de mult intrate în circuitul folcloric românesc, precum soarele (roata, rozeta), luna, stelele. Aceleași elemente decorative se văd pe o cruce de mormînt, pe o ladă de zestre din Maramureș sau pe frumoase odăjdii provenind de la biserică Trei Ierarhi din Iași. Arborele vieții, motiv decorativ întîlnit frecvent în arta românească, poate fi considerat o reprezentare simbolică (pătrunsă de vreme și în tradiția creștină, vizibilă în icoanele expuse) a axei lumii. Fotografii ale Coloanei Infinită a lui Brâncuși, ca și ale celorlalte piese componente ale complexului de la Tirgu Jiu, arată legătura directă a artei sculpturii române cu puternica sa rădăcină populară. Bunăvestire, Înălțarea la cer sau călătoria cerească a Sfîntului Ilie sînt teme religioase cuprinse în numeroase icoane românești, de tradiție cultă bisericăscă ori provenind din aria picturii naive (icoane pe sticlă din Transilvania). Tema cer-pămînt oferă astfel unitate varietății de obiecte românești expuse, arătînd în același timp, prin diversitatea zonelor spirituale traversate, asimilarea specifică a acestor motive fundamentale ale imaginărilor universale, ca și o mare bogăție și originalitate de expresie.

Prin ideea organizării și prin calitatea materialelor selectate, expoziția de la Maastricht a semioticienilor reprezintă o încercare izbită de a înnoi vechi semnificații înăuntrul acestui străvechi tipar, atotecuprîntor, compus de perechea originară cer-pămînt.

Al. Tudorică

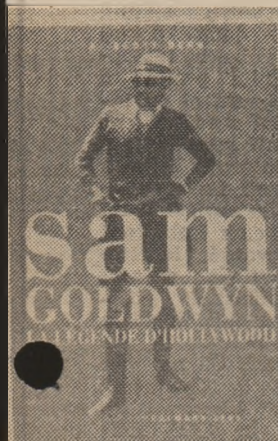
Luna viitoare

● In februarie urmează să apară la editura pariziană Rocher, o nouă biografie despre Sartre, scrisă de unul din oamenii care l-au cunoscut bine, americanul Gerasi, Sartre ou la conscience haïe, care, după afirmația autorului, va strepezii dinții puternicei „familii” a admiratorilor filosofului francez. (LIRE, decembrie).

Biografie Haydn

● Muzicologul englez Robbins Landon este cunoscut de publicul francez datorită cărților sale despre Mozart. El este și autorul unei biografii Haydn în cinci volume. Landon concentrează acum cele cinci volume în unul singur, care urmează să apară către sfârșitul acestui an la editura Latté. (LIRE, decembrie).

„Orele cinematografului”

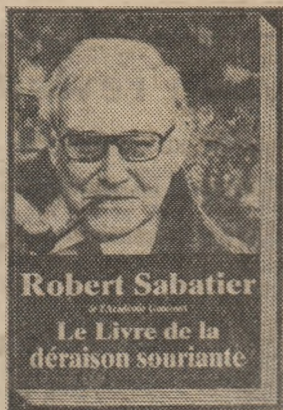
● La editura pariziană Calmann-Lévy, în colecția Les riches heures du cinéma au apărut de curând două volume care au stîrnit interesul iubitorilor celei de a șaptea arte: „L'année du cinéma — 1991 și biografia unuia din „părinții” cetății filmului american, Sam Goldwyn. (LIRE, decembrie).

Sondaj

● Unul din patru francezi nu au citit nici o carte în 1991 — aceasta este concluzia unui studiu publicat după deschiderea sezonului de premii literare ale Franței. Dar sondajele întreprinse de asociația națională a editorilor arată primele zece procente ale cititorilor francezi au devorat mai mult de 50 de cărți în 1990. Vinzările de romane științifico-fantastice s-au mărit de șase ori. În timp ce „politistele” au scăzut cu cel puțin un sfert. (INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE, 7 noiembrie).

Cavalerul albastru

● La editura Terrail a apărut un eseu semnat de Annette și Luc Vezin, Kandinsky și Cavalerul albastru, în care este analizată perioada petrecută de pictor la München începînd din 1896 pînă la izbucnirea primului război mondial. Scriind în această perioadă *Du spirituel dans l'art*, devine organizatorul și teoreticianul unei mișcări care tinde să îmbrîncheze toate artele. Împreună cu prietenii și adeptii săi Kandinsky editează în 1912 *Cavalerul albastru*, un almanah reunind 140 de ilustrații, articole despre muzică, pictură, poezie, teatru, actualitate culturală. Sînt alăturate în paginile *Cavalerului*, într-un eclectism studiat, o oglindă din Bavaria cu un tablou cubist de Picasso, un basoreliev etrusc cu un lemn sculptat de Gauguin, pictura lui Kandinsky *Sonoritate galbenă*, o partitură de Schönberg. Așa a fost numărul unu al revistei, invitînd la „renașterea privirii”. Cel de al doilea număr nu a mai apărut. (LIRE, decembrie).

Căutînd să înțelegă lumea...

● De curînd a apărut la editura Albin Michel o nouă lucrare de Robert Sabatier, *Le livre de la déraison souriante* în care autorul a strîns maxime, aforisme, reflecții. Carte a unui înțelept care nu se ia în serios dar care vrea să înțeleagă lumea, înțelegîndu-se pe sine. (LIRE, decembrie).

Săpînța la Paris

● Printre cărțile de artă pe care revista Lire le recomandă se află și albumul editat de Hesse, *Săpînța, cimitirul vesel*. Albumul este însoțit de o prezentare în care este explicată geneza acestui tip de cimitir, în 1929, datorită imaginației sculptorului local Stan Ion Pătraș, remarcîndu-se faptul că fiecare din texte, vorbind despre îndeletnicirea defunctului, aduce un omagiu satului și vieții.

Nureev la Scala din Milano

● Rudolf Nureev a acceptat invitația de a lucra cel puțin 3 ani la Scala din Milano în calitate de coregraf. Pentru stagiunea 1992-1993 vor fi reluate trei din spectacolele în care a dansat pe scena celebrului teatru milanez: *Spărgătorul de nuci*, *Frumoasa adormită* și *Lacul lebedelor*.

„Prezența lui Nureev va servi, desigur, și la restabilirea interesului față de corpul de balet al Scalei, care, de cîtiva ani, trece prin momente mai puțin glorioase” — notează cronicarii de specialitate. (LA REPUBBLICA — 6 nov. 1991).

Ecranizare

● Din proza scriitoarei engleze Ruth Rendell, umorul negru și ironia răzbat cel mai pregnant. Cineasta germană Petra Haffner a fost sedusă de atmosfera uneia din aceste povești și s-a hotărît s-o ecranizeze. *A demon in my view* este povestea unei omonimii care îl conduce, pas cu pas, spre dezastru pe un nevinovat candidat la doctorat. Filmul a fost realizat la Londra, în limba engleză și reprezintă debutul regizoarei în genul polițier. Rolul principal este jucat de un actor celebru, Anthony Perkins, (în imagine, alături de regizoare). Actorul hamburghez Uwe Blohm, 29 de ani, joacă rolul candidatului inocent la doctorat, a cărui teză tratează despre psihopatii. (SCALA, decembrie).

Marii poeți români din secolele XIX și XX

● Sub egida asociației Poésie vivante en Pays Voconce, a revistei Portique și a editurii Fricker a apărut la sfîrșitul anului trecut antologia *Marii poeți români din secolele XIX și XX*. Antologia cuprinde poezii aparținînd următorilor autori — în ordine alfabetică: Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Ioan Alexandru, Dimitrie Anghel, Tudor Arghezi, George Bacovia, Lucian Blaga, Ana Blandiana, Geo Bogza, Constanta Buzea, George Coșbuc, Mircea Dinescu, Ștefan Augustin Doinaș, Mihai Eminescu, Octavian Goga, Alexandru Macedonski, Ion Minulescu, Marin Sorescu, Nichita Stănescu și George Topirceanu. Traducerile poezilor sînt realizate de Jeanne Lutic, redactor la Radio București, emisia în limba franceză (autoare din 1990 a ciclului *Interferențe româno-franceze*) și sint însoțite de scurte prezentări bibliografice. Cuvîntul introductiv aparține președintelui asociației Poésie vivante en Pays Voconce și director al revistei Portique, Chris Bernard.

Noaptea Iguanei

● Richard Eyre (în imagine) va pune în scenă, începînd din 6 februarie, un nou spectacol cu *Noaptea iguanei* de Tennessee Williams pe scena Teatrului Lyttelton din Londra. (THE STAGE AND TELEVISION TODAY, decembrie).

Frederic cel Mare : reîntorcerea acasă

● După 46 de ani, cel mai renumit regi al Prusiei, Frederic cel Mare și tatăl său, Frederic Wilhelm I, s-au reîntors la Potsdam. În august acest an, sarcofagele lor au fost transportate de la Castelul Hohenzollern — din localitatea Heschingen — în capitala landului Brandenburg, unde au fost depuse cu ceremonia solemnă de rigoare. Sobrietatea acestei ceremonii a suferit, o dată în plus, necesitatea unui mod nou de abordare a istoriei prusace. „Istoria Prusiei este asemănătoare culorilor sale: negru și alb. Aceste culori nu pot fi contopite într-un cenusiu palid. Dar nu trebuie contemplată doar partea întunecată ori doar cea luminoasă (...) Ani în sir, istoria a fost deformată, ciuntită, interzisă. Avem nevoie de ea pentru a ne putea cunoaște pe noi înșine” sublinia, la ceremonia consacrată înmormîntării, primul ministru al landului Brandenburg, Manfred Stolpe. (PRISMA, nr. 7/1991).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Esprit

● Ultimul număr al revistei ESPRIT din anul trecut găzduiește, ca de obicei, articole, studii, convorbiri, jurnale-reportaj reluînd probleme de o stringență actualitate — cu un anumit quantum de relativitate temporală — contribuînd la o lămurire exemplificată a unor stări de lucruri — analizate comparativ — din vestul european mai apropiat și din vestul american, mai îndepărtat, între care există o interdependentă. Un interes deosebit este suscitat de convorbirea solicitată de Olivier Mongin lui Percy Kemp intitulată *Quand l'espion ne vient plus du froid*, despre orientări ale spionajului contemporan după dizolvarea K.G.B.-ului, după reforma C.I.A., a reorganizării serviciilor secrete în Franța și în celelalte țări ale pieții comune. Nici măcar soarta spionilor nu mai este aceeași — așa cum apărea nu fără o bază de real în „imaginarele” române scrise de John Le Carré. Și spionii trebuie, într-o oarecare măsură, să se „recicleze”. Olivier Mongin împreună cu Joel Roman și Ramin Jahanbegloo din partea revistei au avut o convorbire cu Cornelius Castoriadis despre *Le délabrement de l'Occident* — stare constatată mai ales după războiul din Golf, cînd modelul universalist propus de Occident a triumfat militar, nicicum moral. Castoriadis, delimitîndu-se de alte poziții afirmă categoric că lipsa de interes pentru o viață complexă, caracterizează acum oligarhiile occidentale preocupate în exclusivitate de acumularea de bunuri materiale — indiferent de căi și mijloace — creînd implicit în această „goană” un vid moral, nesocotînd însemnătatea autonomiei sociale. Ce exemplu oferă lumii societățile capitaliste liberale? se întreabă Castoriadis, dînd și răspunsul. „Mai întîi cel al bogăției și al forței tehnologice și militare (...) În același timp o imagine — respingătoare, a societăților în care domnește un vid total al semnificațiilor. Singura valoare e banul notorietatea mediatică sau puterea în sensul cel mai vulgar și derizoriu al termenului”. Indivizii pretînd că sînt „liberi să facă ce vor”, nu fac nimic sau orice. Ei fac de fiecare dată lucruri precise, definite, speciale, doresc și dau importanță unor obiecte, respingînd altele, valorifică anumite activități, etc. (...) care nu sînt și nu pot fi determinate de „indivizii” izolați ci de zona social-istorică, de specificul societății în care trăiesc”. Autonomizarea, recunoaște Castoriadis, se face indubitabil prin progresul tehnic, trecînd însă prin procesul educațional uman, urmat nu în plan secundar de o deschidere și stimulare a creației artistice. Pe aceeași linie se înscrie și studiul semnat de Eric Fassin, *Pouvoir sexuel, le juge Thomas, la Cour suprême et la société américaine* în care „războiul sexelor” nu se poate reduce, ca în cazul judecătorului Thomas, la un amplu „show” televizat, în asemenea condiții escamotînd adevărurile crude încă existente în evoluția moravurilor și a politicii în Statele Unite și totodată prin „realitatea exactă” trăind chiar realitatea. Se presupune că această „supremație” a sexului tare va căpăta alte interpretări și implicit alte valorificări într-o societate contemporană și viitoare, dezvoltată și avansată. Paginile dedicate *Jurnalului reflectă momente din „agonia” iugoslavă*, evenimentele din Peru, întîlnirea de la Madrid etc. *Reperete* publică studiul semnat de Jacky Beillerot și Guy Coq, *Controverse ; A propos des IUFM et des sciences de l'éducation*. Mai trebuie menționate articolul lui Claude Lefort, *La démocratie se lève à l'Est* comentînd lucrarea lui Miklós Molnár, *La démocratie se lève à l'Est, société civile et communisme en Europe de l'Est. Pologne et Hongrie* (P.U.F. 1990) și articolul lui Miklós Molnár, *Quel avenir à l'Est?* — o analiză a factorilor care pot grăbi ivirea democrației, avînd rezerve critice asupra alegerii unui liberalism economic violent. (A.F.)

The New York Review of Books

● UN DAR de sărbătorile anului trecut i-a oferit THE NEW YORK REVIEW în numărul din 19 decembrie prin bogatul și variatul său sumar. Vom începe cu eseu lui Milan Kundera, *Umbrela, Lumea nopții și Luna singuratecă*, despre trei scriitori caribieni, Aimé Césaire, Patrick Chamboise și René Depestre. De fapt, despre un univers complex, Martinica, punct de întîlnire a trei culturi de pe trei continente, franceză, africană, americană, și în același timp un univers scufundat într-o imensă singuratecă; un eseu despre prietenie („fideliitatea față de prietenie este o virtute, poate singura virtute, poate singura care a mai rămas”), frumusețea în artă („arta trebuie să se ferească să provoace emoții nestetice — excitație, teroare, revoltă, șoc”), context cul-

tural („un popor care se caută pe sine, își caută în același timp locul anume între celelalte națiuni”); un eseu bogat în referiri și conexiuni culturale: arta plastică a lui Ernest Breleur dar și a lui Chagall, tehnica narativă a lui Chamboise, în care literatura orală se transformă în literatură scrisă, amintînd de Boccaccio, dar și de tradiția romanescă Rabelais-Sterne, Kafka — cel care a adus impluzibilul în arta romanului; în sfîrșit, un eseu-pagină de jurnal. Tot la „literatură” — Patricia Storey, cu un amplu comentariu despre Margaret Mitchell și epoca ei, pornind de la biografia semnată de D.A. Pyron (Fiica Sudului: viața Margaretei Mitchell). Despre *Pe aripile vîntului* — singurul roman al scriitoarei, care a pus în mișcare o adevărată mașinărie artistică și a obsedați mai bine de o jumătate de secol cititorii din întreaga lume — multe elemente negative, scaderi și neîmpliniri artistice, cea mai mare nerealizare a cărții fiind răsismul — și recenzenta încadrează romanul în contextul unei epoci în care au scris și publicat William Faulkner și T.S. Stribling, despre aceeași perioadă istorică. A fost *Giordano Bruno* spion? se întreabă H.R. Trevor-Roper după ce a citit minunata carte scrisă de istoricul John Bossy, *Giordano Bruno și Afacerea Ambasada, Misteriosul și controversatul filosof al naturii din epoca Renașterii* pare să-și dezvăluie, analiza necruțătoare a istoricului, o nouă identitate, feroce, perfidă, care nu-i face deloc cinste, în cazul în care demonstrația autorului stă în picioare. Nimic nu vine să o neghe, deocamdată, astfel încît biografia acestei mari personalități a Renașterii italiene se confundă și mai mult în mister. Cîinci comentarii politice: *Fantomile de la Pearl Harbour* (Ian Buruma) ce apar din numeroasele cărți și studii scrise despre acest episod al războiului, tin de o legendă: pe de o parte, a unei națiuni care și-a aruncat ultima carte într-o eroică luptă de supraviețuire în fața hegemoniei anglo-saxone, iar pe de altă parte legenda celei mai mari națiuni care s-a trezit atacată de un dușman perfid: *Trădarea rebelilor Contra* — o dezvăluire a crimelor comise de CIA în America Centrală, în special Nicaragua — cel mai mare cîmp operațional după Vietnam; *Mitul Ierusalimului*, comentariu semnat de Avishai Margalit, despre istoria acestui leagăn de cultură, măcinat de rivalități religioase și etnice încă din străvechime — „întrebarea este dacă se poate și este necesar să se facă pace în Ierusalim, și evreii și arabi să ocupe poziții egale și să fie parteneri în stăpînirea și administrarea orașului” — și, în același context, *Soluția celor două state* — o carte scrisă de Mark Heller (evreu) și Sari Nusseibeh (palestinian), în care cei doi prieteni propun soluții de pace și colaborare: în sfîrșit, ceea ce reține în mod deosebit atenția, amplul și tulburătorul comentariu politic despre Gorbaciov și istoria Uniunii Sovietice, *Suflete moarte*, semnat de David Remnick. Amplora și însemnătatea acestui studiu îl recomandă pentru o analiză separată, de aceea aici nu vom cita decît cuvintele lui Șevardnadze, care sintetizează tragedia lui Gorbaciov: „nimeni altcineva decît singur Gorbaciov este cel care a alimentat junta, cu nehotărîrile sale, înclinația sa de a se retrage, insuficiența cunoașterea a oamenilor, indiferența sa pentru adevărul așlati pe care i-a avut, neîncrederea în forțele democratice și în cea masă compactă care este poporul — același popor care i-a mulțumit pentru perestroika pe care a inițiat-o. Aceasta este uriașă tragedie a lui Gorbaciov și, oricît aș simpatiza cu el acum, nu pot decît să spun că tragedia lui aproape a dus la o tragedie națională.” O națiune a murit. Se naște acum o altă națiune. Fără Gorbaciov. (I.H.)

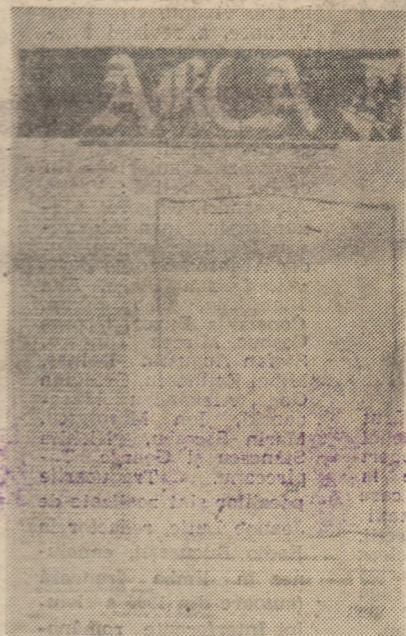
„Nu mințiți poporul
cu Literatorul”

● Reportaj despre viața la naștere, în FORMULA AS, nr. 13, plus un interviu cu o maică stareță. Au început să se camă isprăvească subiectele, ● Tot aici, la rubrica „Așii zilei”, un interviu cu președintele Băncii „Reînnoirea creditului românesc” se intitulează **Familia Ewing la București**. Ceea ce nu prea are legătură cu chestiunea. Ca și nr. 13 cu numele revistei. ● Titlul articolului d-lui Gheorghe Tomozei de la rubrica Grafitti: „Nu mințiți poporul / Cu LITERATORUL!” Asta e li se întâmplă și altora. (LITERATORUL, nr. 3, 1992). ● Din **TINERAMA** nr. 11. Se pare că fosta vilă din Babeșu care a fost amenajată pentru Pösteinicu a devenit vilă de protocol a S.R.I.-ului. Cel mai des este văzută acolo Virgil Măgureanu, despre care noi știam că locuiește în fosta vilă a lui Ion Dincă din str. Hoștrău nr. 357. Dar dacă vilă cu pricina a fost amenajată chiar pentru S.R.I.? De la bun început. Oricum însă vilă de pe Herăstrău s-ar putea să poarte ghinion. ● În Franța, vameșii se află în alertă generală pentru a stopa afloarea de icre negre. În ultimul an, peste o tonă din faimoasele ouă de sturioni au fost confiscate de la turiștii din Europa Centrală și de Est. Recent, poliția a descoperit 2164 cutii de caviar într-un trailer condus de doi turiști lituanieni. De ce caviar? Cu numai câteva kilograme, est-europenii își pot finanța o vacanță decentă în Occident”. Tot ce se poate, dar când publici asemenea știri e bine să citezi și sursa. Altfel, un lector mai chibzșar și-ar putea închipui că sint fabricate în Cișmigiu, după metoda lui Caracod. Ca și articolele din serialul **Obiecte anacronice**. Simpatice, bine scrise, și ele au același defect, nu-și divulgă sursa. Or, cind scrii „...în anul 1885, în Anglia, într-un strat carbonifer vechi de 12 milioane de ani s-a descoperit un cub de metal. Perfecta simetrie și compoziția chimică, cit și evidentele urme de prelucrare mecanică au condus la concluzia că nu este vorba de un capriciu al naturii, ci de un produs manufacturat” te poți aștepta să nu fii crezut chiar pe cuvint. ● Cam în aceeași perioadă, cu descoperirea cubului din Anglia, Poe publica **Farsa cu balonul**, e drept că peste ocean și într-o vreme în care publicul cititor înghițea multe. Dar un cub de metal, acum, s-ar putea să fie indigest. Chiar dacă „realitatea este mai fantastică decât orice închipuire!” cum încheie, prudent, autorul, Radu Ștefănescu.

**Intelctuali
(încă) entuziaști**

● O controversată problemă de istorie literară — componenta și programul „școlii de proză de la Tirgoviște” — este rediscutată în paginile revistei **ZBURĂTORUL** din Onesti (redactor-șef: Gheorghe Izbașescu), cu participarea lui Mircea Horia Simionescu, Costache Olăreanu și Alexandru George. Nu se ajunge la o versiune definitivă, dar se pun, oricum, la dispoziția istoricului literar informații prețioase, care îl pot ajuta să-și facă o idee mai clară despre acest eventual capitol al lucrării sale. Nu divulgăm nimic din mărturisirile și estimările făcute de participanții la discuție, pentru că nu vrem să prejudiciem vânzarea revistei, care apare cu mare dificultate datorită efortului eroic al unor intelectuali (încă) entuziaști din provincie. ● „Din anumite puncte de vedere, literatura este deasupra politicului. Iată un amănunt, care însă pentru

mine e revelator din acest punct de vedere: politicienii citează adesea scriitorii, dar încă n-am întâlnit scriitori care să ceară sfaturi literare politicienilor. Scriitorii rămân mereu un privitor incomod, care are obligația să supravegheze spectacolul fascinant al națiunii și să vadă și să arate tot ceea ce lipsește din ei”. Aceste aprecieri intransigente și demne sînt făcute de Jokai Anna, președinta Uniunii Scriitorilor din Ungaria, în cadrul unui interviu acordat lui Horia Al. Căbuși și publicat în revista caducă ARCA (nr. 12/1991). Din același interviu aflăm că Jokai Anna este autoarea unui recent roman, **Sărmana Sudar Anna**, a cărui acțiune se petrece în „Ardealul din vremea lui Ceaușescu”. Poate că din setele de edituri existente în momentul de față, una se va întreprinde să publice versiunea românească a acestui roman care ne interesează nu numai ca literatură. ● În **MAGAZIN ISTORIC** (serie nouă, decembrie 1991), dr. Damian Hurezeanu adresează istoricilor din România o întrebare dramatică: „Cum de ne-am fi permis ca, avînd o istorie care apasă conștiințele cu o forță extraordinară, un trecut care a încercat permanent cugetele, să dispunem în întreg spațiul culturii noastre moderne doar de citeva sinteze istorice: cea a lui A.D. Xenopol — de la apariția căreia se împlineste un veac (1888—1893) —, a lui Nicolae Iorga, publicată cu aproape cinci decenii și jumătate în urmă, a lui Constantin C. Giurescu, împlinind ea însăși circa o jumătate de secol de la apariție (anii '70 marcînd reeditarea a două volume, alcătuite în colaborare cu fiul său, Dinu C. Giurescu) și ediția academică de acum trei decenii din care au apărut doar patru volume (din cele șase planșate), oprindu-se la războiul de independență”. Ar fi bine ca istoricii să nu răspundă întrebării lui Damian Hurezeanu. Să fie atît de ocupați cu elaborarea unor noi sinteze, încît să nu aibă pur și simplu, timp să-și răspundă... ● În aceeași revistă descoperim, cu neplăcută surprindere, o dovadă în plus că festivalismul n-a dispărut din publicațiile noastre. Într-un articol, consacrat împlinirii a 125 de ani de la înființarea Academiei Române, Dorin Matei își face formal datoria de a deplînge degradarea acestei instituții în timpul comunismului, pentru ca imediat după aceea să folosească pentru caracterizarea perioadei postrevoluționare toate superlativale triumfaliste care se foloseau în trecut pentru glorificarea epocii Nicolae Ceaușescu: „După Revoluția din decembrie 1989, prin Decretul nr. 5 din ianuarie 1990, al Consiliului Frontului Salvării Naționale, s-a pus capăt lungului șir de abuzuri. Academia Română a redevenit o instituție autonomă, au fost re-

integrați între membrii ei cei eliminați abuziv în anul 1948, au fost aleși alți oameni de mare valoare ai acestei țări și din străinătate. Am retrăit aceste citeva momente mai importante de istorie în sala Ateneului Român, într-o zi de marți a lunii septembrie, anul trecut, cînd am asistat la Sesiunea solemnă a Adunării generale a Academiei Române, ce aniversa cei 125 ani scurși de la înființare. O sesiune solemnă onorată de prezența și luările de cuvînt ale președintelui României și primului ministru, cit și de prezența a numeroși invitați de peste hotare, reprezentanți ai forurilor academice din 22 țări”, etc. etc. În cuprinsul articolului nu se face absolut nici o referire la prezența — și azi — în rândurile membrilor Academiei a unor activiști ai P.C.R. cu merite științifice insignifiante, la obiceiul păstrat — și azi — de a conferi titlul de academician acelor oameni de știință, artiști, scriitori care fac jocul oficialității ș.a.m.d. Vorba lui Dorin Matei: „Vivat, crescat, floreat!”.

Bumbi pătrați

● **CUVINTUL** se detașează în peisajul publicistic actual atît prin formula gazetărească vîloae, inteligentă și nonconformistă cit și prin faptul că — lucru rar — e scrisă de oameni talentați. Numărul considerabil de scriitori încă tineri — redactori și colaboratori (ca mai prima, domnule, aleși pe sprînceană, care mai de care, dă cu pușca-n Dumnezeu!), grupați în jurul acestui „săptămînal de atitudine” — e o dovadă că vocile care cer literatură sînt și vadă doar de literatura lor nu au autoritate. În nr. 3 al „Cuvîntului” aproape tota e de citit. Editorialul lui Radu G. Teșosu susține că „la noi, apartenența politică reprezintă mai puțin o opțiune morală și ideologică și mai mult un atașament dictat de interese”. Fenomenul convertirilor oportuniste, năuceala politică s-ar explica astfel: „Pe de o parte, incultura administrată metodic în timpul dictaturii, ștergerea memoriei istorice, neputința de a discerne, necunoașterea curentelor și doctrinelor politice. În absența unei instrucții adecvate, un partid nu înseamnă, pentru alegătorul de rînd, mai mult decît șansa unui post mai bun, nostalgia unei măririi de salariu. Strămoșii lor sînt funcționarii lui Cehov. Pe de altă parte, trecerea fără discernămint, însă interesată, de la un partid la altul vine dintr-o șubrezenie a caracterului. Moralitatea acestor ipochimeni are con-

sistența aerului. Personalitatea lor, seacă și găunoasă, se edifică după principiul macaroanei: se ia o garură și se tăvălește prin aluat”. Dumitru Constantinescu îl incolțește pe Emanuel Valeriu cu întrebări neconvenabile, la care răspunsurile sînt doar scurte eschive cam jalnice. Pînă la urmă, hărțuitorul hărțuit ajunge să replieze: „Celor care-mi cer demisia le spun doar atît: să stea liniștiți, o să vină și ziua aia”. Și noi care credeam că n-o să mai vină o asemenea zi! Un sondaj cu privire la candidații pentru postul de primar general al Capitalei (aceste anchete de stradă au hazul lor, dar s-au banalizat prin frecvență, atît în publicații cit și la televiziune) indică următoarele: vorii pe Căzimir Ionescu, Convenția Democratică, programatic e ca dintre cei înțebau, nici unul nu-l numeste pe candidatul Convenției, ci-și justifică opțiunea prin faptul că aparține opoziției, în timp ce pe Căzimir Ionescu îl cunosc mai bine, le place cum arată sau cel puțin au auzit de el. ● O mențiune specială pentru spațiul acordat literaturii — două pagini din 12 — și pentru rubrica, totdeauna savuroasă, „Bilciul presei” a cărei vervă, umor absurd și cuvinte-cheie din domeniul medical ne fac să-l bănuim sub pseudonimul H. Parcea pe prozatorul Răzvan Petrescu. (În paranteză fie spus, erupția de „bumbi” din revistă îi dă acesteia un aspect cam îmbulinat și, în exces, e enervantă la citit. Cu atît mai mult cu cit această modă comodă a publicisticii post-revoluționare face ravagii în toate zăarele și revistele, inclusiv în pagina aceasta a noastră. Să nu fie în stare inventivii de la „Cuvîntul” să găsească altceva? Măcar niste bumbi pătrați!) ● În **CONTEMPORANUL** — **Ideea europeană** nr. 3, Gheorghe Iova publică sub titlul „Spun «EU» cu toții, în același timp” un text, o nebunie de text textualist datat 1976, cu scripuri și arsuri de idee, jocuri de cuvinte, de sintaxă, de frazare și mult sterilitate care să le pună în valoare. Ca și celelalte materiale din revistă, și acesta e mare. Adică lung. ● **EXPRESUL** e din nou în creștere, după ce fusese umbrît de „Magazinul” său. În numărul 3 ne-a reținut atenția un sondaj de opinie realizat la sfîrșitul lui decembrie de Institutul de marketing și sondaje, pe baza unor chestionare trimise prin poștă. S-a urmărit obținerea unei imagini obiective a opiniei publice referitoare la popularitatea principalelor personalități politice ale momentului și la opțiunile electoratului pentru diversele partide. Rezultatele sînt foarte interesante dar și mai tare ne-a interesat punctul referitor la „audiența presei” (sic!). Cotidianele cele mai citite reiese că sînt „Tineretul liber”, — 24,8%, „Adevărul” — 22,6%, „România liberă” — 16,5% și „Cotidianul” — 3,3%, iar dintre săptămînale, opțiunile chestionaților se îndreaptă spre „Magazinul” — 18,3%, „Expres-Magazin” — 18,2%, „România Mare” — 17,7%, și „Expres” — 15,2%. Revista noastră e menționată spre coada listei, cu 1,6%. Ținînd cont că ea este o publicație literară, deci se adresează unui cititor cu un anumit nivel intelectual și apetență culturală, chiar dacă, să zicem, unul din o sută de locuitori adulți ai țării ne-ar citi ar fi bine. Asta ar însemna să scontăm pe un tiraj virtual de peste 100 000 de exemplare! O fi eșantionul chair reprezentativ?

Cronicar

Director: Nicolae Manolescu; **Redactor-șef:** Gabriel Dimisianu; **Secretar general de redacție:** Mihai Pascu

Secretariat: Andriana Fianu, Nicoleta Micu (telefoane 50 60 90 și 50 33 69). **Critică:** Alex Ștefănescu (50 47 28). **Poezie:** Constanța Buzea (50 33 69). **Proză și reportaj:** Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, Constantin Toiu (50 33 69). **Arte:** Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (50 33 69). **Externe:** Adriana Bittel, Mihai Minculescu (50 47 28, 17 61 90 și 17 60 10/interior 1001). **Secretariat de redacție:** Olga Andronache, Mihai Grecu (17 28 67). **Corectură:** Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu (17 28 67 și 17 60 10/interior 2602). **Stenodactilografie:** Elena Mărăș, Ioana Niculescu (50 33 69). **Curier:** Maria Micu (17 28 67). **TELEFAX:** (40.0) 12 82 53. **CORRESPONDENȚI:** Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington)